PROPAGANDISTA

AZ MSZMP KB
AGITÁCIÓS
ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLYÁNAK
FOLYÓIRATA

86/3

PROPAGANDISTA

AZ MSZMP KB
AGITÁCIÓS
ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLYÁNAK
FOLYÓIRATA

Felelős szerkesztő:
BENCZÚR ZSUZSA

X. évfolyam, 3. szám
1986. április

Szerkesztőség:
Budapest, Széchenyi rakpart 19.
1387
Telefon: 111-400, 317-379

Megjelenik
évente nyolc alkalommal

Kiadja és terjeszti
a Kossuth Könyvkiadó
ISSN 0133-9443

86.2555/20-03 – Zrínyi Nyomda
Felelős vezető:
Vágó Sándorné vezérigazgató

Szerkesztő bizottság:
BARTHA LAJOS
BOROS SÁNDOR
CSOMA GYULA
EKLER GYÖRGY
HALAY TIBOR
KAHULITS LÁSZLÓ
KURUCZ ISTVÁN
NONN GYÖRGY
PÉTER JÁNOS
TÓTH ISTVÁN
UNGOR TIBOR
VASS HENRIK
elnök

A szerkesztőség tagjai:

FÁCZÁNYI ÖDÖN
KENESEI ISTVÁN
KOVÁCS DÉNES
LOVASSY TAMÁS
NAGY KATALIN
STEMLER GYULA

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

PROPAGANDISTA
1986/3

PROPAGANDISTA

Tartalom

Markó István: Anyagi ösztönzés – szociális támogatás – közteherviselés [5]

Bogyó Tibor: A gazdasági növekedés főbb kérdései a hetedik ötéves tervben. 2. rész [17]

Tunyogi László: A KISZ kongresszusa előtt – Propaganda- és rétegmunka [29]

Műveltségi struktúra – differenciált propaganda

A szerkesztőségi kerekasztalbeszélgetés résztvevői: *Bodóczky László, Gidai Erzsébet, Kemény László Majoros Károly* és *Fáczányi Ödön* [35]

PÁRHUZAMOS NYILATKOZATOK

A propagandamunka időszerű kérdései a Magyar Néphadseregben. Dr. *Szabó Egonnal* és *Szombathelyi Ferenccel* beszélget *Szluka Emil* [49]

VALÓSÁGUNK

Az „örök emberi természet" kérdéséhez – *Märle György* [61]

Az osztályszerkezet változásairól – *Emődi Gyula* [72]

Radnai György: A költségvetési intézmények gazdálkodásáról – Anyagi lehetőségek és igények [78]

Lantos László: Lakásépítés-propaganda [85]

A HELYI TÁRSADALOMRÓL

Krasznai Antal: Községi elöljáróságok Baranya megyében [93]

NÉGY ÉVTIZED

Bánfalviné Kerti Mária: A Politikai Akadémia első évei [99]

TÖRTÉNELEM

Benkő Péter: Pártok és pártharcok 1947–1948 fordulóján [109]

NEMZETKÖZI ÉLET

Simó Endre: Szovjetunió: történelmi váltás – szemléleti átállás [119]
Barbi Balázs: Az Egyesült Államok és a fejlődő országok [128]

FÓRUM

Ungor Tibor: Célszerűség, hatékonyság, teljesítményképes tudás – A káderoktatás néhány tapasztalata Szolnok megyében [138]
Dancs József: Tudománypolitika a pártpropagandában – Veszprém megyei tapasztalatok [148]

MÓDSZER

Csiby Sándor: A felnőttek egyéni tanulásának irányítása [156]
Filmek a magyar munkásmozgalom történetének oktatásához – *Szabó Edit* [162]
Nagy Andor: A politikai oktatás irányítóinak pedagógiai képzése Heves megyében [168]
Tisztázzuk! A szocializáció, a felnőttszocializáció és a politikai szocializáció fogalmáról [171]

TÉNYEK ÉS ÉRVEK

Kuba – pártkongresszus után – *Simárdi Tamás* [176]
Hányan vannak az újfasiszták? [179]

AJÁNLÁS

Miről írt a Társadalmi Szemle? Az 1985-ös év termésből – *Déri Erzsébet* [182]
Az SZKP XXVII. kongresszusa (Ajánló bibliográfia az időszerű ideológiai és politikai kérdések feldolgozásához) – *Lintner Ferencné* [192]
Mit kell tudni...? – *Szántó András* [199]
Hasznos segédkönyv – *Ivánkai Györgyné* [202]

PORTRÉK

„Azonosulni a párt politikájával." Bemutatjuk *Tatár Júliát* – *Tanács István* [205]

E számunk képei zenei életünkről szólnak

Markó István

ANYAGI ÖSZTÖNZÉS – SZOCIÁLIS TÁMOGATÁS – KÖZTEHERVISELÉS

Társadalompolitikai céljaink, értékeink megvalósításának, a lakosság lét- és szociális biztonsága folyamatos fenntartásának fontos eszköze *szociálpolitikai rendszerünk*. A szociálpolitika fogalma alatt államilag irányított juttatási és ellátó rendszereket, tevékenységeket értünk, olyanokat, amelyek pénzjövedelmet és ingyenes vagy kedvezményes szolgáltatást nyújtanak a lakosságnak. Mindezek értéke társadalmi jövedelmek (juttatások) fogalma alatt is összegezhető. Szociálpolitikánkban elfogadott társadalompolitikai elveink tükröződnek: a szocialista humanizmus, a mások iránt érzett felelősség, a társadalmi igazságosság.

Szociálpolitikai rendszerünk az elmúlt évtizedekben folyamatosan fejlődött. A szociálpolitikai tevékenység fejlesztésében meghatározó szerepe van a gazdaságnak, de ez a kapcsolat nemcsak egyirányú. A szociálpolitika is visszahat a gazdaságra. *A gazdasági feltételek ugyan behatárolják a szociálpolitika lehetséges mozgásterét, de az eredményes szociálpolitikának érdemi hatása van a gazdaság zavartalan működésére. A szociálpolitika tehát nem anyagi teher, hanem a társadalmi-gazdasági fejlődés egyik tényezője.* Ebből kiindulva az elosztáspolitikában egyidejűleg kell érvényre juttatni a jövedelempolitika ösztönző funkcióját, és eleget kell tenni a szociális követelményeknek.

A teljesítményelv érvényre juttatását az alapvető szociális ellátás sérelme nélkül kell megoldani.

A szociális célú kiadások (pénzbeni és természetbeni járandóságok) volumene az elmúlt időszakban jelentősen nőtt. 1985-ben a társadalmi jövedelmek összege – összehasonlító áron – több mint négyszerese volt az 1960. évinek. A társadalmi jövedelmek aránya a nemzeti jövedelemhez viszonyítva 1960–1984 között elsősorban az ellátások kiterjesztésének eredményeként – 15%-ról 27%-ra nőtt. Ugyenezen időszak alatt a lakosság összjövedelmén belül a társadalmi jövedelmek aránya 15%-ról 34%-ra emelkedett.

A lakosság társadalmi jövedelmének összetétele
(milliárd forint, folyó áron)

Megnevezés	1960	1970	1980	1984
Pénzbeli jövedelem	8,3	23,5	87,0	125,6
ebből: nyugdíj	4,6	13,0	56,0	84,1
családi pótlék	1,4	2,8	13,6	19,4
Természetbeni jövedelem	13,5	23,4	60,7	87,9
ebből: oktatási	5,0	9,9	25,3	36,4
egészségügyi	4,7	7,3	18,2	26,2
Összes társadalmi jövedelem	21,8	46,9	147,7	213,6
100 Ft munkajövedelemre jutó juttatás (Ft)	23,0	30,0	47,0	51,0
Az összes társadalmi jövedelem a nemzeti jövedelem százalékában	15,0	17,0	25,3	26,6

Szociálpolitika

A társadalmi jövedelmek rendszerének, a szociálpolitikának fő célja egyrészt a szociális biztonság megteremtése, megőrzése és erősítése, másrészt a munkától és a munkavégzéstől független társadalmi egyenlőtlenségek mérséklése, azok újratermelésének megakadályozása. A szociálpolitika funkciója hosszabb távon sem változik, de az alapvető törekvések változatlan-

sága mellett módosulnak a megvalósítás módjai, egyes eszközei.

Szociálpolitikánk rendszere az elmúlt időszakban lényegesen hozzájárult társadalompolitikai céljaink megvalósulásához. Széles körű szociális biztonságot teremtett, elősegítette a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklését, a különböző rétegpolitikai célok megvalósítását, a társadalmi nyitottság, mobilitás kialakítását, hozzájárult a feszültségek mérsékléséhez, a demográfiai hátrányok csökkenéséhez. A létbiztonság és a személyiség kibontakoztatásának lehetőségei szempontjából legfontosabb területeken a társadalom vállalja az alapvető szükségletek jelentős részének kielégítését. A lakosság közel egészére kiterjed a társadalom-

A lakosság reáljövedelme jövedelemforrások szerint

Év	Összes jövedelem	Ebből	
		munka-jövedelem	társadalmi jövedelem
	Folyó áron, milliárd forint		
1960	118,5	95,3	21,8
1970	208,1	158,4	46,9
1975	306,8	220,8	83,3
1980	461,8	313,8	147,7
1984	634,0	416,8	213,5
	Egy főre jutó nomináljövedelem ezer forint		
1960	11,9	9,5	2,2
1970	20,1	15,3	4,5
1975	29,1	20,9	7,9
1980	43,1	29,3	13,8
1984	60,3	39,1	20,0
	Egy főre jutó reáljövedelem 1960=100,0		
1970	159,4	148,8	192,4
1975	199,1	174,4	291,9
1980	217,2	178,8	374,8
1984	230,7	184,2	419,3

biztosítási rendszer, az időskorúak döntő része nyugdíjellátásban részesül.

A társadalmi jövedelmek szerepe a társadalmi-gazdasági fejlődéssel együtt bővült, lényegében összhangban van gazdasági fejlettségünkkel, nemzetközi összehasonlításban is kiállja a próbát. *A társadalmi jövedelmek arányának növelésére a továbbiakban minimálisak a reális lehetőségeink. Szociálpolitikai céljaink megvalósítását csupán a gazdaság jövedelemtermelő képességének javulása biztosíthatja.*

A szociálpolitikára jelentős összeget fordítunk, mégsem mondhatjuk, hogy ellátási rendszerünk problémamentes. A nyolcvanas években az ellentmondások, a gondok szaporodtak. A juttatások — főként a lakosság összetételében bekövetkezett változások miatt — összességében növekedtek, ugyanakkor a szociális ellátások nem kis részének vásárlóértéke csökkent. Több területen a szociális ellátó intézmények, hálózatok befogadóképessége szűkös. A feszültségek abban jelentkeznek, hogy a nagycsaládosok, a többgyermekesek jövedelmi helyzete kedvezőtlen. A lakosság egy kisebb, de nem elhanyagolható részének – főleg az egyedülálló, az ápolásra szoruló időskorúaknak – megélhetési gondjai vannak, s a többszörösen hátrányos szociális helyzetű rétegbe tartozók száma és aránya alig csökken.

A szociális feszültségek mérséklése, társadalmi értékeink megőrzése, fejlesztése szociálpolitikánk átgondolását követeli. Abból kell kiindulni, hogy a rendelkezésre álló forrásból miként lehet a szociálpolitikában nagyobb társadalmi eredményt, hatást elérni, hatékonyabbá, célirányosabbá tenni a szociális ellátást. A pártkongresszust előkészítő szakaszban munkálatok folytak a szociálpolitika egységes fejlesztési koncepciójának kialakítására. Kirajzolódtak azok a főbb keretek, amelyek a következő öt évben és távlatilag is meghatározzák a fejlesztés lehetőségeit, főbb irányait. Ezek megegyeznek a pártkongresszus dokumentumaiban szereplő követelményekkel, feladatok-

kal. A következő időszakban a szociálpolitikai célt szolgáló források jelentős növekedésével nem számolhatunk, s a növekménynek is számottevő hányadát olyan tételek kötik le, amelyek a meglévő automatizmusokból erednek. (Például a nyugdíjasok összetételének változása.) Ebből a körülményből adódóan fokozottan kell érvényesíteni a rászorultság elvét, megnő annak szerepe, hogy milyen réteget támogatunk jobban.

A hosszabb távra szóló szociálpolitikát úgy kell alakítani, hogy az az igazságosabb elosztást szolgálja, csökkentse a fennálló feszültségeket, mérsékelje juttatási és ellátási rendszerünk belső egyenlőtlenségeit. A következő években ezen az úton haladva, a gazdasági és társadalmi feltételektől függően lehet fokozatos lépéseket tenni. A szociális ellátásnak a jövőben is alapvető eszköze marad a *társadalombiztosítás* rendszere. A társadalmi jövedelmek döntő részét továbbra is az egységes elvek és rendszerek keretében indokolt nyújtani. A szociálisan elmaradottak helyzete megkívánja, hogy a rászorultság is megfelelő tényező legyen a szociálpolitikában. Szükséges, hogy a következő években egyes ellátások fejlesztésében kapjon nagyobb szerepet a rászorultságon alapuló szelektív jelleg, szélesedjék a lakóhelyi szociális tevékenység. Ennek formája lehet központi vagy helyi normatív jellegű ellátás és az egyedi helyzet ismeretében nyújtott helyi támogatás.

A társadalmi jövedelmek a jövőben nyújtsanak a mainál nagyobb és kiszámíthatóbb biztonságot, váljon teljesebb körűvé és társadalmilag elfogadhatóbb méretűvé a társadalmi jövedelmek vásárlóerejének megőrzése. Ez a törekvés az anyagi eszközök szűkössége miatt csak fokozatosan, illetve szakaszosan történhet.

A rászorultsági elv érvényesítése hosszabb távon azt jelenti, hogy az önhibájukon kívül kedvezőtlen körülmények között élő családok fokozott anyagi támogatásban részesülnének. A mai elgondolások szerint ennek egyik módja lehetne, hogy azok a csa-

ládok, amelyeknek a jövedelme nem ér el egy meghatározott szintet, vagy válságos helyzetbe kerülnek, bizonyos jövedelemkiegészítést kapnának. Az ilyen jellegű elképzelések csak az anyagi és szervezeti feltételek megteremtésével, fokozatosan valósíthatók meg. A következő években ebbe az irányba csak a kezdeti lépéseket tudjuk megtenni.

A szociális ellátás javítása érdekében a következő időszakban is bővíteni szükséges az intézményhálózatot. Fontos társadalompolitikai érdek fűződik ahhoz, hogy mielőbb megteremtsük a gondozói, szociális intézményhálózat-fejlesztés feltételeit. A lakossági infrastruktúra fejlesztésével összhangban bővülnek a természetbeni juttatások, jövedelmek. A természetbeni juttatások, a szociális szolgáltatások egyes területein azonban jobban kell érvényesíteni az ár- és értékviszonyokat, a gazdálkodási elemeket. A társadalom tagjainak biztonságát s egyben az életpálya esélykülönbségeinek mérséklését az szolgálja, hogy az alapvető szociális ellátások, szolgáltatások – így az egészségügyi alapellátás és a közoktatás – ingyenességét fenntartsuk. Ugyanakkor a nem alapvető ellátások igénybevételét szélesebb körben és nagyobb arányban célszerű térítéshez kötni, a jelenleginél differenciáltabban megállapítani. Meggondolandó, hogy egyes kedvezményes szolgáltatásoknál – például az üdülésnél, a szociális gondozásnál – célszerű-e a mai kedvezményformát fenntartani. Ezek ugyanis a szociális körülményeket kevésbé veszik figyelembe. Úgy tűnik, helyes az a törekvés, ha fokozatosan közeledünk az önköltséges megoldáshoz, ugyanakkor az igazán rászorulók – szociális mérlegelés alapján – kapjanak kedvezményeket. Így az egyes, nem alapvető szolgáltatásoknál elgondolt térítésidíj-változtatásokból származó bevételeket a szociálpolitika más területén a pénzbeli ellátások fejlesztésére lehetne fordítani.

A szociális szükségletek kielégítése azt is igényli, hogy a teherviselés legyen arányosabb az állam, a család, valamint a lakosság egyes csoportjai között.

Nem tartható az olyan felfogás, hogy a terheket kizárólag az államnak kell felvállalnia. A szociális kérdések megoldásában – a társadalom egészének felelőssége mellett – az egyénnek, a családnak, a kollektíváknak is megvan a felelőssége.

A szociális ellátások területén a központi költségvetés vállalt döntő szerepet, kevésbé alakultak ki a helyi tanácsi szervekre támaszkodó formák. A központilag irányított elosztás csak korlátozottan lehet hatékony, mivel az igényeket nem tudja kellőképpen felmérni. Éppen ezért egyes ellátásoknál növelni kell a helyi szervek önállóságát, ami hozzájárulhat a szociálpolitika hatásosságának javításához.

A következő években az életszínvonal-politikai feladatokat a kongresszus által megfogalmazott hármas követelményből kiindulva kell megoldani, úgymint: *a keresetek a teljesítmény, a szociális támogatás a rászorultság, a közteherviselés pedig a jövedelmek szerint alakuljon.*

Gondoskodás a társadalmi rétegekről

Az *időskorúak* anyagi, egészségügyi, szociális körülményei jelentősen differenciáltak. Életkörülményeik nyomon kísérése, gondjaik megoldásának segítése nagyobb társadalmi figyelmet igényel. Az időskorúak szociális biztonságát alapvetően a nyugdíjrendszer,

A nyugdíjasok száma és ellátmánya

Megnevezés	1970	1975	1980	1984
A nyugdíjasok száma (ezer fő)	1415	1776	2058	2253
Átlag nyugdíj (forint/hó)	765	1272	2267	3109
Az átlag nyugdíj az átlagkereset százalékában	33	41	55	57

emellett a gondozói hálózat, a nyugdíj melletti foglalkoztatás és a segélyezés jelentik. E réteg összes jövedelmének háromnegyed része a nyugdíj. A nyugdíjellátás mellett 430 000-en dolgoznak, e háztartások kétharmada kisegítő gazdaságból származó jövedelemmel is rendelkezik. A nyugdíjak és nyugdíj jellegű ellátások összege a nemzeti jövedelem 10–11%-ának felel meg.

A kedvezőtlen gazdasági körülmények között a feszültséget az okozza, hogy nem tudtuk az időskorúak anyagi biztonságát egyértelműen fenntartani, a nyugdíjak vásárlóértékét széles körben nem tudtuk megőrizni. Viszonylag magas az alacsony jövedelmű nyugdíjasok száma, s a régi nyugdíjak az újakhoz képest egyre jobban elmaradnak. Különösen nehéz az egyedül élő, gondozást, ápolást igénylő idős emberek helyzete. Ezen helyzetből kiindulva a nyugdíjrendszerrel szemben kettős követelményt kell támasztani: *nyújtson nagyobb biztonságot a megállapított nyugdíjak vásárlóértékének megőrzéséhez, mérsékelje a nyugdíjkülönbségekből eredő eltéréseket.* Ennek érdekében fogalmazódott meg a XIII. kongresszus határozatában, hogy a pénzügyi fedezet megteremtésével növeljük az alacsony nyugdíjakat, és fokozatosan érjük el a nyugdíjak vásárlóértékének megőrzését. Ez megfelel annak a felfogásnak, hogy *a nyugdíj munkával és járulékfizetéssel szerzett jog, mértéke kapcsolódik az aktív kor teljesítményéhez, de emellett szociális funkciót is ellát.*

A következő néhány évben a nyugdíjak teljes körű vásárlóértékének megőrzése – a lehetőségek hiányában – nem valósítható meg. Az anyagi lehetőségeket mérlegelve a követelményeknek oly módon lehet eleget tenni, ha az átlag körüli nyugdíjak reálértékét megőrizzük, az alacsony ellátásokét differenciált mértékben növeljük, a magasabb nyugdíjak értékmentését pedig a korábbi évekhez képest mérsékeljük. Hosszabb távon a nyugdíjak teljes körű vásárlóerejének a megőrzését, illetve a jövedelmekkel arányos növekedését kell megalapozni.

A nyugdíjrendszer fogyatékosságai, valamint a korlátozott gazdasági lehetőségek miatt vetődik fel elsősorban a nyugdíjrendszer módosításának igénye. Emellett a mai nyugdíjrendszernek kisebb-nagyobb egyenetlenségei is vannak, amit célszerű lenne megszüntetni. Ilyenek például: a nyugdíjszerzéshez szükséges minimális idő alacsony mértéke, a ledolgozott évek egyenlőtlen figyelembevétele, a nyugdíj alapjául szolgáló keresetek behatárolása, a nyugdíjazási korhatár merev kezelése. E tényezők azt támasztják alá, hogy indokolt gondolkodni a nyugdíjrendszer továbbfejlesztéséről.

A nyugdíjrendszer esetleges változtatásának célja nem lehet más, mint megfelelő *anyagi biztonságot nyújtani* a munkájuk alapján nyugdíjra jogot szerzett időskorúaknak. Ez általánosságban a nyugdíjak vásárlóértékének a jelenleginél átfogóbb megőrzését, illetve a legidősebb lakossági réteg helyzetének javítását kell hogy jelentse. A mai nyugdíjrendszer ellentmondásos elemeinek módosítása is hozzájárulhat az áttérés feltételeinek megteremtéséhez, illetve az indokolatlan nyugdíjkülönbségek mérséklődéséhez.

A nyugdíjrendszer esetleges korszerűsítésére a szakértők többféle elgondoláson dolgoznak. A módosítás nem feltétlenül igényel jelentős változtatást. Vita van azon, hogy az elérendő cél milyen módszerrel oldható meg jobban. A különböző megoldásoknak egyaránt vannak előnyei és hátrányai is. Ilyen jellegű munkálatok folynak, de egyetlen felelős fórum sem döntött még a nyugdíjrendszer változtatásáról. Az esetleges módosítási javaslatokat a társadalmi szervek megvitatják: illetve azok támogatásával léphet életbe. A változtatás nem a közeljövő kérdése.

A nyugdíjrendszer módosítása esetén felvetődik az átmenet kérdése. Gyors, nagyarányú átalakítás nem képzelhető el társadalmi feszültség nélkül, ami pedig nem érdekünk. Így valószínűleg csak fokozatosan, hosszabb időszak alatt mehet végbe a változás. Módosítás esetén, feltehetően átmenetileg, egyidejűleg kell a

mai és a módosított nyugdíjrendszert működtetni, vagy más olyan megoldást találni, hogy ne érje hátrány a váltáskor nyugdíjba menőket.

Az időskorúakról való gondoskodás nem kizárólag anyagi jellegű. A közösség és az egyén számára is hasznos a nyugdíjasok bevonása a társadalmi tevékenységekbe. Azokat az ismereteket, tapasztalatokat, amelyekkel az időskorúak rendelkeznek, az eddigieknél sokkal szervezettebben, értelmesebben kellene hasznosítani. Az időskorúak iránti nagyobb figyelem azonban nemcsak társadalmi ügy, családon belül is van tennivaló aktivitásuk fokozására, közérzetük javítására.

A *gyermekes családok* szociális helyzetét elsősorban a gyermeknevelés támogatása, a gyermekintézmények működése befolyásolja. A gyermekek nevelési költségeihez nyújtott állami támogatás aránya az utóbbi években stagnáló, illetve csökkenő volt. A XIII. kongresszus úgy foglalt állást, hogy ezt a folyamatot meg kell változtatni és *a gyermeknevelés költségeihez való hozzájárulás arányát fokozatosan növelni kell.* Követelmény, hogy a családi jövedelmek gyermekszámtól függő különbségei ne növekedjenek, kedvezőbb esetben csökkenjenek. Ebből kiindulva az a törekvés, hogy megőrizzük a családi pótlékok és az ösztöndíjak vásárlóértékét, a gyermekgondozási díjat kiterjesszük, mely fokozatosan felváltja a gyermekgondozási segély rendszerét. Hosszabb távon a családi pótlék

A családi pótlék alakulása

Megnevezés	1970	1975	1980	1984
Családi pótlékban részesülő gyermekek száma (ezer fő)	1597	1773	2095	2310
Átlagos havi pótlék (Ft)	146	301	541	700
Egy gyermekre jutó havi családi pótlék az átlagkereset százalékában	6	10	13	13

vásárlóértéke fenntartásának olyan rendszerét célszerű kialakítani, amely folyamatosan lépést tart az árak alakulásával. Az 1985-ös évben bevezetésre került gyermekgondozási díj, a módosított anyasági segély, a terhességi-gyermekágyi segély, a gyermekápolási táppénzrendszer kedvezően hatottak a gyermeknevelés feltételeire.

A gyermek 2–3 éves koráig a legjobb, a legegészségesebb az otthoni gondozás. Ezért is fontos, hogy – a táppénz összegének megfelelő – a gyermekgondozási díj kiterjesztésének feltételei a hetedik ötéves terven belül megteremtődjenek.

A gyermeknevelés feltételeinek javítását sokféle eszközzel lehet segíteni. Ezek közül is kiemelkedik a jobb gyermekintézményi ellátás, az intézmények részleges (félnapos) igénybevételének lehetősége, a megőrzési célú önköltséges szolgáltatás megteremtése, a részmunkaidőben történő foglalkoztatás kiterjesztése. Fontos propagandafeladat, hogy közgondolkodásunkban is előrelépjünk a család, a gyermek szerepének megítélésében.

Az *ifjúság* körében nem elhanyagolható feladat a családalapító fiatalok szociális helyzetének javítása. Helyzetüket nagyrészt – főleg a városokban – az önálló lakáshoz jutás lehetőségei határozzák meg. A pályakezdés éveiben jövedelmük nem elégséges a lakás megszerzéséhez, ezért lakáshelyzetük jórészt a szülők támogatásától függ. A jelenlegi lakásrendszer legnagyobb gondja a lakás előtörlesztéséhez szükséges pénz előteremtése. E helyzeten a lakás megszerzéséhez fűződő támogatások erősítésével, a kapcsolódó kedvezményrendszer módosításával lehetne javítani. A különböző elgondolások szerint az ifjúság helyzetének alakításában fokozódhat a hitel szerepe, annak mértéke, időtartama, visszafizetési rendje módosításával. A szakemberek dolgoznak azon, hogy milyen módon lehet a családalapító fiatalok lakáshoz jutását megkönnyíteni, illetve az önálló élet kezdésénél a fennálló különbségeket mérsékelni.

A *többoldalúan hátrányos helyzetűek* problémája szociális szempontból rendkívül összetett. A hátrányos helyzetet több tényező okozza, amely nem mindig anyagi indítékú. A hátrányos helyzetűek egy része nem is tud saját erejéből felemelkedni, így életvitelét a következő nemzedékre is átviszi. Ezért e réteg számarányának mérséklése, az újratermelődés korlátozása fontos szociálpolitikai feladat. A különböző okokra visszavezethető hátrányok, a rászorultság a családok egy részénél halmozódik (alacsony jövedelem, betegség, rossz lakáskörülmények), s bizonyos tekintetben e rétegek között átfedés van. Szociális szempontból külön is szükséges gondjaikkal foglalkozni. E csoportok életkörülményeinek javítása a rászorultságot kifejezni képes, az egyén családi helyzetét ismerő rendszer alkalmazásával történhet. A probléma megoldásában előrelépést jelenthet olyan hálózat létrehozása, amelynek egyik feladata a megelőző tevékenység lenne. A kialakulóban lévő családgondozói hálózat különböző eszközökkel segítheti e réteget. A hátrányos helyzetű rétegek szociális helyzetének befolyásolása azonban nemcsak a szociálpolitika feladata, ezért más területeken (oktatás, egészségügy, foglalkoztatás stb.) is érvényesíteni kell a rászorultsági szempontokat. Ezért az előrehaladás fontos része a megfelelő koordináció.

■■■

A következő öt évben a lakosság egy főre jutó reáljövedelmének mintegy 10%-os emelkedésére van lehetőség. Ezen belül kell megoldani a reálbérek kisebb mértékű emelését s a társadalmi juttatások egyedi reálértékének az eddiginél szélesebb körben történő megőrzését. A társadalmi jövedelmek volumene 1986–1990 között 10–11%-kal emelkedhet. E keretek között kell elérni a feszültségek mérséklését, az igazságosabb szociálpolitikát.

Bogyó Tibor

A GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS FŐBB KÉRDÉSEI A HETEDIK ÖTÉVES TERVBEN. 2. RÉSZ

A gazdasági növekedés fellendítése nem pusztán törekvés, elhatározás kérdése. Eredményessége alapvetően objektív feltételektől függ. Ugyanakkor egyetlen modern gazdaság sem, így a mi szocialista gazdaságunk különösen nem nélkülözheti az irányítás, a vezetés aktív ráhatását, kezdve a körülmények, a várható hatások reális számbavételétől a feltételek célszerű alakításán, sőt megteremtésén keresztül egészen a társadalom ez irányú tudatos mozgósításáig.

Ez annál is inkább így van, mert társadalmunk erőforrásai, hajtóerői nem kizárólag gazdasági tényezőktől függenek. Jobban lehet és kell hasznosítanunk például e területen is *a szocializmus rendszerbeli előnyeit,* az emberi tényezőt, a felhalmozott tudást, ismereteket, az alkotni vágyást. Jelentős tartalékaink vannak *az új típusú emberi együttélés, együttműködés* kibontakoztatásában, a szocialista társadalom lényegéhez tartozó nyitottság érvényre juttatásában. Ezért fejlődésünk adott szakaszában legalább olyan fontos annak felismerése s érvényesítésének egyengetése, hogy gazdasági tényezők és összefüggések, társadalompolitikai szempontok egyaránt az élénkítést igénylik, mint az, hogy tisztán lássuk erre reális lehetőségeinket, számoljunk a fennálló adottságokkal, s messzemenően

érvényesítsük a sokrétű, sok vonatkozásában és elemében új társadalmi-gazdasági követelményrendszert.

Tartalékfeltárás

Gazdaságilag talán leginkább az érzékelteti cselekvésünk lehetőségeit a gazdasági fejlődés fellendítésében, hogy nemzetközi összehasonlításban milyen szintet értünk el az **erőforrások hasznosításában.** Minden ilyen összevetés jelzi, *jelentős hátrányban vagyunk nemcsak a világ élvonalához, de néhány, hazánkhoz hasonló adottságú országhoz képest is,* azaz lényeges tartalékaink vannak a hatékonyság fokozásában. E tartalékok részbeni aktivizálása is biztosíthatja az intenzív alapokon nyugvó növekedésdinamizálást. Fokozottan szükséges tehát saját lehetőségeink felkutatására és hasznosítására fordítani a figyelmet.

Nagy az elmaradásunk az eleven munka hatékony hasznosításában. Az egy lakosra jutó GDP nálunk az ausztriainak csak az 50–55%-át éri el, a Német Szövetségi Köztársasághoz, Franciaországhoz képest még nagyobb az elmaradásunk, de e tekintetben még Spanyolország, Görögország, Írország is megelőz bennünket. Mivel a lakosság foglalkoztatottsága hazánkban magas fokú, az említett országokét lényegesen meghaladja, az egy dolgozóra jutó termelésben – a *tényleges* termelékenységben – még nagyobb a hátrányunk.

Hasonló képet mutat a termelés anyag- és energiaigényessége. Egységnyi termelést általában kétszer annyi energiával állítunk elő, mint az említett országok, de e tekintetben olyan országok is előttünk járnak, mint Portugália és Jugoszlávia.

Lényeges tartalékaink vannak **természeti adottságaink** kihasználásában. E tekintetben – az idegenforgalom mellett – főleg az élelmiszer-gazdasági ágazatnak vannak feladatai a termelés struktúrájának javításában, a feldolgozottság fokozásában, s az úgynevezett magas

értékű élelmiszerek fokozott előállításában, a biomassza, a másodlagos anyagok és melléktermékek hasznosításában. Erre építve az élelmiszergazdasági kivitel tovább bővíthető, gazdaságossága javítható. Az idegenforgalom is dinamikusan fejleszthető, s ezzel forrás- (import-) és keresleti oldalról egyaránt hozzájárulhat a növekedés élénkítéséhez.

Az **energiatermelés és -felhasználás** struktúrájának a hazai lehetőségek jobb kihasználására épített módosítása ugyancsak enyhíthet növekedésgondjainkon. A már említett mezőgazdasági lehetőségeken túl az energetikai célú fagazdálkodás fejlesztése, valamint más, hazai eredetű energiahordozók kitermelésének bővítése, ezt megalapozandó az intenzívebb geológiai kutatás vehető itt elsősorban számításba.

A népgazdaság általános hatékonysági színvonalának javításában a jövőben egyre inkább felértékelődik a külkereskedelmi tevékenység, a **piaci munka** szerepe. Bár egzakt módon bizonyítani nehéz, külkereskedelmi áraink, cserearányaink alakulásából, a termékeinkkel, szolgáltatásainkkal kapcsolatos nagyszámú kifogásból, egyes exportüzletek elmaradásából, a piacon való jelenlét intenzitásának gyengeségéből joggal vonható le az a következtetés, hogy e tekintetben is vannak kiaknázható lehetőségeink. Közvetetten erre utal az is, hogy termelő vállalataink nagy hányada még mindig nem közvetlenül érzékeli a piaci impulzusokat, „nem tekinti" önálló, hasznot is hajtó feladatának a széles körű piaci munkát, a hazai, de főleg a külföldi fogyasztók körében való közvetlen jelenlétet.

Nagy tartalékok mozgósíthatók az **ésszerű takarékosság** általánossá tételével, a „társadalmi rezsiköltségek" csökkentésével, az állampolgárok „gazdaszemléletének" kifejlesztésével és elterjesztésével. Kiaknázható adottság a társadalomért, a gazdaságért, az elért eredmények és vívmányok megőrzéséért való személyes felelősség, az alkotóerők szocializmushoz méltó kibontakoztatása. Föl kell hívni a figyelmet az emberi tényező fokozott kihasználására, az innova-

tív szemlélet és magatartás erősítésére. Nem kell különösebben ecsetelni, mit jelenthet az is, ha sikerül a mindennapi, az egymásra utalt és az egymástól függő, életünket megkeserítő társadalmi jelenségeket – a bürokráciát, a közömbösséget, a protekciót, a fegyelmezetlenséget stb. – lényegesen csökkenteni. Erről nem mondhatunk le még akkor sem, ha ez nehéz, és lényeges szemléletváltoztatást is igénylő feladat. A különféle erőforrások hasznosítása ugyan összetett probléma, de megfelelő központi, ágazati intézkedésekkel és átgondolt önálló, munkahelyi kezdeményezésekre is támaszkodva megoldható.

Mindezeken túl a gazdasági növekedés élénkítésében építhetünk azokra a kedvező irányú változásokra és eredményekre, amelyeket a **hatodik ötéves terv** teljesítésével értünk el. Így például nemzetközi pénzügyi helyzetünk jóval kedvezőbb, mint öt évvel ezelőtt. Adósságállományunk lényegesen kisebb a hatodik ötéves tervben elfogadottnál, lejárat szerinti és valutanemenkénti összetétele kedvezőbb. Devizatartalékaink nemzetközi mércével mérve is kielégítőek. Fizetőképességünket megőriztük, hitelképességünk helyreállt, a társadalmi-gazdasági viszonyaink iránti nemzetközi bizalmat megerősítettük. Akkor gazdaságunk leszálló ág elején állt, ma a kibontakozás útját egyengetjük, még akkor is, ha ez csak fokozatos s az elkövetkező néhány évben mérsékelt ütemű lehet is. Megújulóban van irányítási rendszerünk. A nemzetközi feltételek is biztatóbbak: a cserearányromlás mértéke várhatóan csökken, illetve romlása megállítható, a nemzetközi légkör valamelyest javul, a szocialista országok várhatóan új szakaszba, egy minőségi kibontakozás útjára lépnek. Erre is alapozva a következő tervidőszakban mód lesz mindkét viszonylatból növelni a behozatalt, s a növekmény zöme a műszaki fejlődést, a gazdaság korszerűsítését, azaz *a gazdaság teljesítőképességének minőségi javítását szolgálhatja.* A megélénkülés egyik leglényegesebb feltétele, hogy a nemzeti jövedelemből nem kell folyamatosan növelni a külső egyensúly megszilárdítá-

sára fordított hányadot, sőt ez a tervidőszak utolsó éveiben nemcsak viszonylagosan, hanem volumenében is csökkenhet. Ez pedig lehetővé teszi a belső felhasználás, ezen belül a beruházások élénkülő ütemű növekedését.

Feladataink

Gazdálkodásunk javítására, gazdasági előrehaladásunk fellendítésére tehát rendelkezünk tartalékokkal. Ezek kiaknázása azonban sokoldalú erőfeszítést igényel. A feladatok közül a csak legfontosabbakra való utalás is érzékelteti lehetőségeinket, de azt is, hogy a kívánt eredmények nem születhetnek könnyen, s főleg nem várhatjuk más forrásból, csak saját munkánk jobbá, hatékonyabbá tételétől.

Mindenekelőtt **fel kell gyorsítani a gazdaság műszaki-technológiai fejlesztését,** miközben számolni kell a források viszonylagos szűkösségével. Az eredményes előrelépés ezért feltételezi a fejlesztéspolitika minőségi javítását, a beruházási tevékenység hatékonyságának érdemi fokozását. A beruházási eszközöket a fejlett technikára szükséges összpontosítani, mégpedig döntően az *exportképességet javító* fejlesztésekhez kapcsolva. Emellett nagy gondot kell fordítani a szűk keresztmetszetek feloldására, a meglévő állóeszközök jobb, eredményesebb kihasználását lehetővé tevő kisebb gépi beruházásokra, műszaki fejlesztésre. Új nagyberuházásokkal szemben a rekonstrukciós jellegű, illetve a közepes és kisberuházásoknak kell elsőbbséget adni. Ezzel fokozottan biztosítani lehet a termelő szféra, főleg a feldolgozó ipar rugalmasságának, piaci alkalmazkodó képességének gyorsabb javulását. Látható, hogy a több – gyakran egymásnak ellentmondó – szempontot elfogadó, és azokat jól feloldó-integráló szemlélet és az ezen alapuló magatartás követelménye új kihívást jelent a gondolkodó-termelő emberrel szemben. Ehhez javuló feltételeket teremt az önállóság széles körben tapasztalható erősödése.

A fejlesztési tevékenységben nagyobb szerepet kell kapnia az *eszközátcsoportosításnak* is, a részben vagy teljesen ki nem használt, illetve nem gazdaságosan hasznosított, konvertálható termelési eszközök gazdaságos tevékenységek szolgálatába állításának. E téren józanul számolni kell azzal, hogy a hosszú időszak alatt kialakult szokások, a ragaszkodás a megszokott eszközhöz, módszerhez, a hagyományok megváltoztatása nem mindig népszerű és nem minden esetben könnyű feladat. Belátó, türelmes és egyben meggyőző munkát követel a vezetőtől, a „véleményformálótól". Szükség van a társadalomtudományok tisztázó, megértést elősegítő munkájára is.

A gazdaság jövedelemtermelő képességének javítása szempontjából rendkívül fontos az **anyag- és energiaráfordítás** fajlagos csökkentése. Az elmúlt években – közismert – már tettünk eredménnyel is járó erőfeszítéseket ennek érdekében. Hatásukra 1981–1985-ben például mintegy 10%-kal mérséklődött a termelés fajlagos energiaigénye, az egységnyi termelési értékre jutó anyagfelhasználás is csökkent. Ezek az eredmények azonban messze elmaradnak a lehetőségektől. Ezért lehet és szükséges is a felhasználás racionalizálását erősíteni, gyorsítani. A műszaki, de főleg a technológiai fejlesztést fokozottan e cél szolgálatába szükséges állítani: az anyag- és energiakímélő termelési eljárások elterjesztését a fejlesztési, a rekonstrukciós folyamat egyik alapvető elemévé kell tenni. Nem kis szerepe lehet – és kell hogy legyen – ez irányú céljaink elérésében a gyártmánystruktúra fejlesztésének. Éppen ezért minden munkahelyen támogatni kell a kezdeményező, az új terméket, szolgáltatást, az új termelési eljárást szorgalmazó dolgozókat.

A következetesen egyensúly-orientált gazdasági növekedés körülményei között, különösen egy, a nemzetközi munkamegosztásra nagymértékben ráutalt gazdaságban a termelés, így a növekedés hatékonysága csak a nemzetközi mércén, a **külpiaci értékesülés** hatásfokán mérhető és értelmezhető. Ez nem megy szem-

életünk és magatartásunk átalakítása nélkül. Ebből következően az eddiginél *jóval differenciáltabb* termelés- és fejlesztéspolitikát szükséges érvényesíteni. Következetesebben kell megvalósítani, hogy az exportképes termelés, a külpiacokon gazdaságosan értékesíthető termékek gyártása dinamikusan bővüljön, illetve ennek útjából fokozatosan, de *határozottan* elhárítsunk minden akadályt. Egyidejűleg áttörést kell elérni a nem gazdaságos tevékenységek visszaszorításában, elsősorban ezek hatékonnyá tételével, figyelemmel az importlehetőségekre, a külső piaci feltételek várható alakulására, az adott gyártmányok helyettesíthetőségére, a fogyasztók és felhasználók érdekeire. Várhatóan azonban nem lesz elkerülhető, hogy egyes tevékenységeket, gyártmányok termelését végső soron megszüntessük. Ezt átmeneti piaci, gazdálkodási feszültségek kísérhetik, de így is vállalni kell, mivel a nem gazdaságos tevékenységek visszaszorítása nagymérvű veszteségforrások felszámolását jelenti, s lényeges eszközöket szabadíthat fel, amelyek nemcsak ezeket a feszültségeket segítik feloldani, hanem hatásosan hozzájárulhatnak a gazdaság fellendítéséhez is.

Nagy feladataink vannak az **üzemi termelés- és munkaszervezés** javításában. Az itt meglévő hiányosságok közismertek, a felszámolásukban való előrelépés pótlólagos forrásokat eredményezhet, ezért megnő az aktív magatartást kialakító propaganda jelentősége. Tudományos eredmények felhasználásával, szakszerű módszerek alkalmazásával is hozzá kell járulni, hogy az emberek „befogadási készsége" javuljon. A termelés- és munkaszervezés hatékonyabbá tétele lényegesen csökkentheti mind az anyag jellegű, mind az elevenmunka-ráfordításokat, s elengedhetetlen feltétele például annak is, hogy a munkafegyelem, a termékek minősége javuljon, a selejt csökkenjen, az áruk időben (előbb) eljussanak rendeltetési helyükre.

A gazdaság tervezett növekedésében kiemelt szerepe van a **hatékony foglalkoztatás** kiterjesztésének, általánossá tételének. Ez komplex feladat, megoldása ennek

megfelelő szemléletet és magatartást igényel. Cselekedni két irányban is szükséges: egyfelől az üzemekben, intézményekben meglévő, „kapun belüli munkanélküliséget" kell megszüntetni, a „vatta" munkaerőt felszabadítani s a gazdálkodó egységekben *csak a racionálisan foglalkoztatható munkaerőt megtartani*. Másfelől az ily módon, valamint a nem gazdaságos tevékenységek elkerülhetetlen és célszerű visszaszorításával szabaddá tett munkaerőt – a szükséges átképzést és egyéb feltételeket biztosítva – olyan területekre kell irányítani, ahol azok hatékonyan foglalkoztathatók. Már ebből, de a hatékony foglalkoztatás általános összefüggéseiből is adódik, hogy mind nagyobb a jelentősége az egyes emberek rugalmas alkalmazkodásának – s ezt ösztönzőkkel és meggyőző tudatformáló munkával, a munkahelyi mozgalmi szervek közreműködésével is elő kell segíteni. Föl kell hívni a figyelmet a szakma- és foglalkoztatási struktúra fokozott harmonizálására, a sokoldalú képzettség és szakismeret mind nagyobb szükségességére, a munkakultúra fejlesztésére. Megnő – de ezt tudatosan, szervezetten elő is kell segíteni – a változásokhoz való igazodást, az „aklimatizálódást", illetve a változások kezdeményezését preferáló emberi tulajdonságok – az alkotókészség, a kreativitás, az innovációs képesség – szerepe.

Nagyok a lehetőségeink és tartalékaink a termelékenység emelésére a munkafegyelem, a munkaintenzitás, a munkaidő-kihasználás javításában, egyszóval a **tisztességes munka** becsületének visszaállítása területén. A különféle becslések szerint a munkaidőalap egyötöde-egyhatoda esik ki a munkaidőn belüli magáncélú elfoglaltságok miatt. A szervezettség, az anyagellátás, az előkészítés hiányosságai tovább növelik a fegyelmezetlenséget, a kieső időt. Tetézik veszteségeinket a belső és a vállalatközi kooperációs fegyelmezetlenségek, a még több területre jellemző hiánygazdálkodás.

Az okok összetettek, ezért e helyzet megváltoztatása

többirányú intézkedést igényel. Vannak szabályozási, üzemen belüli szervezési-érdekeltségi, de szemléleti változást kívánó társadalompolitikai tennivalók. Javítani kell a csoport- és egyéni érdekek összhangját. Valóságos gazdasági kényszert s ösztönző feltételrendszert kell teremteni a fegyelmezett munkára, a jobb teljesítményekre. *Olyan társadalmi közfelfogást kell kialakítani, amely rangot, presztízst, elismerést ad a szorgalmas, hatékony munkának.*

A felsorolt főbb tennivalók eredményes megoldása aktivizálhatja gazdaságunkat, előrelendítheti gazdasági növekedésünket. Erre az esélyt csak növeli, hogy a feladatok közül több olyan jellegű is van, amelynek végrehajtása nem igényel új beruházást, anyagi ráfordítást. Ezek pusztán azt igénylik, hogy *határozottabbak és következetesebbek legyünk gazdaságpolitikánk végrehajtásában,* jobb, hatásosabb társadalmi-közgazdasági feltételrendszert teremtsünk, s az egyéni és kollektív felelősségtől jobban átitatott társadalmi közszellemet, aktívabb közvéleményt alakítsunk ki. Ebben a propagandának is másra át nem hárítható feladatai vannak.

E feladatok jelentős részének eredményes végrehajtásához jó kereteket teremtenek azok a központi fejlesztési, illetve cselekvési programok, amelyek folytatásával vagy elkezdésével a hetedik ötéves terv számol. Így a tervben megfogalmazott célok elérését segítik az elektronikai alkatrészek és részegységek gyártásának fejlesztését, az energiagazdálkodás ésszerűsítését, a gazdaságos anyagfelhasználást és a technológiák korszerűsítését, a hulladékok és a másodlagos nyersanyagok hasznosítását, a gyógyszer-, növényvédőszer- és intermedier-gyártás bővítését, az elektronizáció társadalmi-gazdasági elterjesztését, a gazdaságilag elmaradott térségek fejlesztését szolgáló programok.

A gazdasági élénkülés, a fő gazdaságpolitikai célok elérésének, az ezeket szolgáló tennivalók eredményes elvégzésének alapvető záloga *gazdaságirányítási rendszerünk elhatározott továbbfejlesztésének következetes megvalósítása.* Mindenekelőtt ezzel lehet és kell

olyan közgazdasági – de erre alapozva végső soron társadalmi – feltételrendszert is teremteni, amely az egyéni és kollektív alkotó, cselekvő, innovatív erőket felszínre hozza, aktivizálja.

Ennek keretében nagyon fontos feladat a kormányzati (központi) szervek gazdaságirányító tevékenységének hatásosabbá tétele. Ez feltételezi a döntési rendszer további javítását, a vállalati önállóság növekedésével, az új vállalatvezetési formákkal való jobb összehangolását. A központi gazdaságirányításnak elő kell mozdítania a piacépítést, az egészséges verseny kibontakoztatását, a monopolhelyzetek felszámolását. Sajátos feladata, hogy a preferált fejlesztési célok elérésére a vállalatokat az eddiginél eredményesebben szervezze, illetve megfelelő formában ösztönözze. Erre az eddiginél kedvezőbb feltételeket és kereteket nyújthat az ún. pályázati rendszer, illetve átfogóbb formában a különféle megállapodások rendszere. Nagyon fontos, hogy a központi irányítás eszköztárában lényegesen nagyobb szerepet kapjanak a rövid távon ható, ún. konjunktúraszabályozó eszközök és a monetáris politika.

Ezzel összefüggésben elsődleges jelentőségű *a bankrendszer tökéletesítése.* Jegybankból és üzleti (hitel-) bankokból álló kétszintű bankrendszert kell létrehozni, amelyben világosan (szervezetileg is) elhatárolódnak a gazdasági szférát (ezen belül a pénz- és hitelforgalmat) befolyásoló makrogazdasági funkciók a jövedelemérdekeltségű, a gazdaságfejlesztés átfogó és konkrét céljait szolgáló hitelezési tevékenységtől.

A gazdasági szabályozást a gazdaságirányítási rendszer korszerűsítésére elfogadott program alapján, a működés tapasztalatait messzemenően szem előtt tartva szükséges fejleszteni. Legfontosabb tennivalók: az adórendszer korszerűsítése, a vállalatokat érintő közvetlen adók mérséklése, a vállalati (kollektív és egyéni) vagyonérdekeltség kibontakoztatása. Tovább kell munkálkodni a külkereskedelmi szabályozás hatásosabbá tételén.

A felsoroltaknál nem kisebb feladat *a vállalaton belüli elszámolási, érdekeltségi rendszer*, a vállalati szervezeti rendszer tökéletesítése. A központi irányításnak az általános kereteket és irányokat kell világosan meghatároznia, ezen belül viszont a vállalatoknak kell – figyelemmel a gazdasági (partneri) kapcsolatokra, együttműködésre is – a konkrét megoldásokat kidolgozniuk. Ezt nemcsak a vállalati működés, gazdálkodás hatékonyságának javítása igényli, de a tényleges gazdálkodói önállóság kibontakoztatása sem nélkülözheti.

Végül, de nem utolsósorban, nagy gondot kell fordítani a gazdasági szabályozásba beépített bizonyos – szükségszerű – kompromisszumok leépítésére, az ezekből adódó belső ellentmondások és kedvezőtlen hatások megszüntetésére, valamint néhány területen a jobb megoldások kidolgozására. Így például biztosítani kell a közgazdasági szabályozáson keresztül, hogy a vállalati gazdálkodás piac-, ár-, költségérzékenysége érdemileg fokozódjon, az áralakulás gazdaságilag korlátos legyen, s a közgazdasági szabályozás szinte „automatikusan" biztosítsa a jól, a hatékonyan gazdálkodók gyorsabb fejlődését, néhány alapvető ponton kitörésüket. E problémák megoldásával méltán elvárható, hogy a szabályozó rendszer ösztönző jellege is erősödik, ami kulcskérdése elhatározott feladataink megoldásának, céljaink elérésének.

A fellendülést serkentő tényezők

A hetedik ötéves népgazdasági terv a gazdasági fejlődést, a növekedés élénkítését a várható feltételekből kiindulva, a reális lehetőségekre alapozva, a jelentkező követelményeket és az érvényesítendő kritériumokat szem előtt tartva irányozza elő. A gazdaság fokozatosan kibontakozó fellendülését döntően a hatékonyság fokozására, a *jövedelemtermelő képesség* javítására alapozza. Gazdaságirányítási rendszerünk elhatározott, átfogó fejlesztésének következetes továbbvitelére épít-

ve azt feltételezi, hogy a gazdaságban, a gazdálkodásban a szükséges változások, minőségi folyamatok kibontakoznak, a vállalati nyereség-, illetve a személyes anyagi érdekeltség fokozása biztosítja a népgazdasági és a vállalati feladatok eredményes megoldását.

Bár a hetedik ötéves terv nem tűzhetett ki látványos célokat, mégis gazdaságunk egy fontos szakaszában jelentkező, nagy horderejű feladatok megalapozott programja. Társadalmunk minden bizonnyal fel is sorakozik megvalósítása mellé. Joggal állapította meg tehát Havasi Ferenc elvtárs a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1985. novemberi ülésén, hogy: „A hetedik ötéves terv reális célokat tűz társadalmunk elé. A tervet meggyőződéssel vallhatjuk programunknak, mivel nem kevesebbre vállalkozik, mint töretlenül folytatni a gazdasági építőmunkát, kibontakoztatni és a fejlődés szolgálatába állítani az intenzív forrásokat, javítani az életszínvonalat és az életkörülményeket, megalapozni egy lendületesebb előrehaladást. A terv összességében olyan, amelyet ha megvalósítunk, tovább erősíti hazánkat, a Magyar Népköztársaságot, szocialista társadalmi rendünket."

A mester és tanító: Kodály Zoltán

Tunyogi László

A KISZ KONGRESSZUSA ELŐTT. – PROPAGANDA- ÉS RÉTEGMUNKA

Májusban összeül ifjúsági szövetségünk XI. kongresszusa. Mi a teendőnk – tesszük fel a kérdést, s a válaszok széles körű és élénk vitákban, közös munka eredményeként formálódnak. A viták eddigi menetét a számunkra értéket jelentő őszinteség jellemzi. Igen sok hasznos tapasztalat került felszínre. A fiatalok aktivitása, sőt a szervezetünk tevékenységét illető bírálatok is azt mutatják, hogy az ifjúság és a KISZ között esetenként meglazult kapcsolatok **jó programmal,** a kor magasabb követelményeit is kiálló, **demokratikusabb munkastílussal** javíthatók. A jó program pedig nem más, mint megfelelni annak az új történelmi kihívásnak, amely előtt szocialista társadalmunk áll a nyolcvanas évek derekán.

A társadalmi, gazdasági erőforrások hatékonyabb mozgósítása, a jó teljesítményben is tükröződő tudás, a társadalom helyzetén is javítani akaró vállalkozókedv, ambíció egyértelműbb anyagi és erkölcsi elismerése, a demokrácia, az érdemi közéleti cselekvés lehetőségeinek bővítése és a cselekvés nyilvánosságának javítása mind olyan feladatok, amelyek megvalósítását az ifjúsági szövetség az elkövetkezendő években sorsdöntőnek tekinti, s amelyek megoldásában saját eszközeivel részt is vesz.

Az azonosulás nehézségei

A kor szelleme az ifjúság gondolkodására is jelentős hatást gyakorol. Az ifjú nemzedék a nehezebb hazai és nemzetközi körülmények között nehezebben azonosul a szocializmussal. Ma több a bizonytalanság, az értékzavar az ifjúság soraiban, s vitathatatlan, hogy ebben a KISZ propagandamunkájának hiányosságai is közrejátszanak.

Tudjuk és tapasztaljuk például, hogy a fiatalok egyoldalúan, elfogultan ítélik meg a fejlett tőkés társadalmat; a propaganda mégsem ad történelmi léptékű választ a két szembenálló rendszer pillanatnyi gazdaságitársadalmi állapotának különbségeire, noha e válaszok többsége a történelem és a szaktudományok által már megfogalmazott.

Tudjuk azt is, hogy csak a szülőföldhöz, annak hagyományaihoz kötődő fiatalok találhatják meg tartósan helyüket a szocialista Magyarországon. A hazával való **azonosulást** a fiatalokban elsősorban az erősíti, ha lehetőségük nyílik az ország javára fordítani tettrekészségüket, képességeiket, tudásukat. A társadalmilag hasznos cselekvés, az egyéni és kollektív kezdeményezés, az öntevékenység, az érdekérvényesítés feltételei és lehetőségei azonban a gyakorlatban még hiányosak. Még mindig kevés fiatalnak adatik meg a részvétel élménye a maga és társai sorsát érintő ügyek alakításában, eldöntésében. Ennek hiánya a legjobb propagandával sem pótolható.

Az ifjúsági szövetség kiáll azért, hogy a szocialista társadalomban az egyéni jövedelmek a végzett munka haszna, hatékonysága és a teljesítmény alapján jelentősen különbözzenek. Propagandistáink azonban nehéz terepen dolgoznak, az esélyek egyenlőségéről szóló vitákban a fiatalok, gyakorlati példákkal alátámasztva, gyakran kétségbe vonják elveink érvényesülését.

Az elmúlt esztendők során propagandánkhoz számottevő segítséget kaptunk azokon az országos elméleti tanácskozásokon, amelyeket a párt Központi Bi-

zottsága szervezett, s amelyekre a KISZ vezető propagandistái is meghívást kaptak. Jól segíti a feladatok közös értelmezését, ütemezését az évente egy-egy alkalommal megrendezett **országos propagandista konferencia** is, amelyen immár hagyományosan részt vesznek az ifjúsági szövetség képviselői. Az a tapasztalatunk, hogy az utóbbi években egyre több megyei pártbizottság, megyei oktatási igazgatóság törekszik rendszeresebb és tartalmasabb együttműködés kialakítására az ifjúsági szövetség megyei propagandistáival.

Propagandánk tartalmi fogyatékosságai többnyire nyilvánvalóbbak, mint annak okai. Hadd utaljak most arra, hogy az ifjúsági szövetségre az elmúlt évtizedben erejét meghaladó terhek hárultak az ifjúságpolitika valóra váltásában. A KISZ munkájában megnőttek az érdekképviseleti, -védelmi feladatok. Többnyire jogi eszközöket kellett alkalmaznunk, s munkánk politikai jellege háttérbe szorult.

Megragadni a tömegeket

Az elmélet csak akkor válik anyagi erővé, ha a tömegeket megragadja – írta Marx –, s *„a tömegeket megragadni annyit jelent, mint a dolgokat a lényegüknél megragadni. Az ember lényege pedig maga az ember."* Eljutni a KISZ minden tagjához, megtalálni a közös nyelvet és a közös programot, így alkotni a tömegerőt – a tömeges közöny helyén –, ez az ifjúsági szövetség feladata. Ez a szándék pedig a jelenleginél rugalmasabb és változatosabb módszereket követel meg.

Ez a sokszínűség zászlóbontáskor már jelen volt az ifjúsági mozgalomban, hiszen az egyes rétegszervezetekből 1957 márciusában megalakult KISZ-be az alapítók behozták sajátos módszereiket, munkaformáikat, ám ezek idővel elhalványultak.

Már a hatvanas évek közepétől erősödött az a felismerés, hogy egy ilyen ifjúsági tömegszervezet csak **rétegdifferenciált** felfogásban működhet hatékonyan.

Nem új keletű és nem is öncélú tehát, hogy a KISZ megközelítő pontossággal tagolni próbálja az ifjúságot, és az „egységes elvek, egységes gyakorlat" sémája helyett differenciált eszközökkel próbál dolgozni. Ezért az elmúlt évek során kialakult és megerősödött **központi rétegtanácsok** önállóságát fokozni kell, s ebbe az egyes rétegek körében végzendő propagandamunka is egyre inkább beletartozik.

Az erről szóló mostani viták két szélsőség között ingadoznak. Vannak, akik úgy ítélik meg, hogy ez az út anarchiához vezet. Ilyen veszély azonban nem fenyeget. A párt ifjúságpolitikai állásfoglalása szerint ugyanis a KISZ az ifjúság **egyetlen** politikai tömegszervezete marad, s ez az egység egyben azt is jelenti, hogy minden rétegében a párt politikájának következetes képviseletét és valóra váltását tekinti legfontosabb feladatának. Az egységes ifjúsági szövetségben **különböző eszközökkel azonos értékek** közvetítésére, azonos politikai, társadalmi célok megvalósítására mozgósít a KISZ. Az ifjúsági rétegek között azért is fontos az együttműködés, mert minden fiatal több ifjúsági réteg helyzetét éli át a felnőttkorig, s fontos volna, hogy a mozgalmi képzése során szerzett élményei, tapasztalatai ne legyenek ellentmondásosak. A vitában megfogalmazódnak olyan nézetek is, hogy a KISZ „maga sem gondolja komolyan" a rétegmunka javítását, s ez vonatkozik a propagandára is. Úgy gondolom, a kongresszusi rétegdokumentumok gondos egybevetése választ ad ezekre a nézetekre. E dokumentumokból ugyanis világosan kiolvasható, hogy a KISZ **megújulása alapfeltételének** tekinti a rétegek körében végzett tevékenység megerősödését. A rétegpolitikát nem fejleszteni Antonio Gramsci szavait idézve annyit jelentene, hogy *„végül is egység helyett minden változástól mentes, látszólag nyugalmas és néma mocsárral, szövetség helyett pedig krumpliszsákkal, vagyis egyes, egymással kapcsolatban nem álló egységek mechanikus egymásmellettiségével találjuk magunkat szemben".* Ez számunkra nem alternatíva.

Új formák és módszerek

Propagandamunkánk jelenlegi rendszerét és formáit a KISZ KB 1981. február 24-i határozata szabályozza. Tömegpropagandánk és káderképzésünk formái – a helyi kezdeményezésnek és öntevékenységnek fokozott teret adva – e határozat alapján működnek. A **vezetőképzésben** a fő figyelmet az újonnan választott alapszervezeti és üzemi, intézményi bizottsági titkárok képzésére fordítottuk. E munka ötéves tapasztalatainak tételes összegzésére most nem vállalkozhatunk, csupán az egyik legbeszédesebb adatot, a képzésben részt vevők létszámának alakulását vizsgáljuk meg. A politikai képzés különböző formáiban évente átlagosan 360 000 fiatal vett részt. Több mint 80 000 KISZ-tag részesül pártoktatásban, további 53 000 fiatal állami, illetve más tömegszervezeti oktatásban vesz részt.

Alapszervezetititkár-képző tanfolyamra hozzávetőleg 100 000 fiatal jutott el, a 4–6 hetes vezetőképzéseken pedig mintegy 30 000-en sajátították el a megbízatásukhoz szükséges ismereteket. Ezek az adatok az előző kongresszus óta csökkenő tendenciát mutatnak. Ez – a propaganda tartalmáról már elmondottak mellett – elsősorban a beiskolázás fokozódó nehézségeivel: az egyéni érdeklődés mérséklődésével és a munkaidőalap-védelem fokozódó szigorával magyarázható.

Ez a felismerés hívta életre az elmúlt években a **„speciális képzés"** rendszerét, amelyet döntően a helyi KISZ-szervek önállóan valósítanak meg, s ahol elsősorban reszortosokat készítenek fel feladataik ellátására. A tematika kidolgozása és a képzés időbeosztása a résztvevő hallgatók bevonásával közösen történik. A megyei politikai képzési központok többsége speciális képzés keretében oktatja például a fiatal tanácstagokat, a vállalati tanácsok fiatal tagjait. Gondoskodnak az ifjúsági klubvezetők, diákújságírók képzéséről, s még vagy félszáz közmegbízatás ellátásához biztosítják a szükséges ismeretek megszerzését. A KISZ KB tematikai ajánlásokkal, útmutatókkal, a tanfolyamvezetők

felkészítésével és továbbképzésük szervezésével segíti őket. E képzési formában évente mintegy 11 000 fiatal vesz részt.

A rétegpropaganda-munka bevált módszerévé váltak az 1982-ben létrehívott **Marxista Diákakadémia-körök** is, amelyeken tizenéves diákok vesznek részt. A mintegy 200 diákakadémia közel 4000 fiatal számára nyújt lehetőséget politikai, történelmi ismereteik bővítésére. A tizenévesek körében ugyancsak szép hagyományai vannak már a honismereti szakköröknek, amelyek első országos konferenciájára 1984-ben, Szekszárdon került sor.

A propaganda újabb, korszerűbb módszerei alakulnak az egyetemeken és főiskolákon. A **középszintű KISZ-vezetőket** – évente mintegy 2000 fiatalt – regionális központokban képzik. A képzés tematikáját a KISZ KB Egyetemi, Főiskolai Tanácsa határozza meg.

■■■

Az egyes ifjúsági rétegekben végzendő, differenciált és rugalmas propaganda néhány szervezeti eleme már kikristályosodott; mások most, a kongresszusi viták során formálódnak; ismét mások a kongresszust követő időszakban érlelődnek majd meg. Az ifjúsági mozgalom megújulása időt és türelmet igényel, **lendülete** pedig nem utolsósorban attól függ, hogy a fiatalok érzik-e a társadalom segítő szándékát, bizalmát.

MŰVELTSÉGI STRUKTÚRA – DIFFERENCIÁLT PROPAGANDA

Vitathatatlan tény, hogy a felszabadulás óta elért eredményeink között az első helyek egyikén szerepel a társadalom műveltségi színvonalának az emelkedése. Ez a helyes pártpolitikai felismerést és gyakorlatot igazolja, hiszen a kulturális forradalom nélkül nem lettünk volna képesek a történelmi jelentőségű társadalmi, gazdasági feladatok megoldására, a szocialista demokrácia fejlesztésére, az életmód szocialista átalakítására. A kölcsönhatásról – a művelődés és a társadalmi haladás között – és az ehhez kötődő – ezt segítő és egyben ebből táplálkozó – propagandamunkáról fejtette ki véleményét BODÓCZKY LÁSZLÓ, az MSZMP Kecskeméti Városi Bizottságának első titkára, GIDAI ERZSÉBET, az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetének tudományos osztályvezetője, KEMÉNY LÁSZLÓ, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának alosztályvezetője, MAJOROS KÁROLY, az MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának első titkára. Szerkesztőségünket FÁCZÁNYI ÖDÖN képviselte.

– A szocializmus győzelme megmutatkozik a kulturális forradalom megvalósításában is. Hogyan hat a magasabb általános, politikai és szakmai műveltségi színvonal a propagandára?

Kemény László: A szocializmus fejlődése hazánk-

ban szinte feltérképezhetetlen mennyiségű és minőségű változással járt együtt az élet minden területén. A szocializmus a legmélyebben gyökerező átalakulásokat talán mégis az emberek műveltségében, különösen politikai műveltségében idézte elő. A kulturális forradalom – hogy csak néhány dolgot említsek – nemcsak az analfabétizmus felszámolását, az általános tankötelezettség bevezetését és a népművelés intézményesülését jelentette, hanem *újfajta gondolkodásmód* elterjedését is. Szemléleti fordulatot a magántulajdonosi „enyémtől" az össztársadalmi tulajdonosi, a közösségi „miénk"-ig, a népben, a nemzetben, a világban való gondolkodás kiterjesztését, ennek lehetősége megteremtése mellett a kötelességét is. Ez a fordulat nem máról holnapra következett be, és sok vonatkozásban – természetesen – még ma sem teljes körű. Számos megrázkódtatással is együtt járt: értékváltozásokkal és -válságokkal, a korábbi kultúra szélsőséges tagadásával és a szocializmus lehetőségeit illető aufklärista leegyszerűsítésekkel. A kettős folyamat – az egyetemes emberi fejlődés és a szocialista kulturális forradalom – eredményeként ma, *egyrészt* magas színvonalú az emberek általános, szakmai és politikai műveltsége; *másrészt* nagy hatású – ismeret- és műveltségfokozó, értékorientáló és szemléletformáló – eszközökkel rendelkezünk (TV, video, számítástechnika stb.), és kiterjedt oktató-nevelő intézményrendszer jött létre, honosodott meg. Mindezek együttesen – s persze még sok más tényező is – alkotják azokat a kereteket, adottságokat, amelyeket a politikai propagandamunka céljainak, tartalmának és módszereinek a kialakításakor figyelembe kell venni.

Bodóczky László: Az a meggyőződésem, hogy *propagandamunkánk jól „ráépült" az általános és a szakmai műveltségre,* miközben azok színvonala dinamikusan emelkedett. A helyi politika gyakorlata korábban a szakmai problémák irányába tolódott, mivel sok ilyen kérdés merült fel, és a propagandisták többsége felsőfokú szakképzettséggel – és ennek meg-

felelő beosztással – rendelkezik. A pártpropagandában is sokat foglalkoztunk szakmapolitikai kérdésekkel. Ahhoz, hogy ezek széles körben legyenek ismertek, és nagy tömegek fogadják el azokat, valamint vitatkozzanak róluk, ezért vált szükségessé a magas színvonalú általános, szakmai és politikai műveltség elérése. Ma a „szakmai igények" mellett nő a politikai megközelítés jelentősége. Ez jól nyomon követhető a propagandára vonatkozó központi testületi döntésekben.

Gidai Erzsébet: Mindenekelőtt szükséges leszögezni: színvonalas, reális és hatékony – meggyőző – propagandát akkor lehet folytatni, ha az a valóságos viszonyokra épül, nem törekszik azok bemutatása során megszépítésükre, és hihetővé tudja tenni azt a tartalmat, amit képvisel. Ennek az is a követelménye, hogy a propaganda megfelelően megalapozott, valóságra támaszkodó, annak konfliktusait és ellentmondásait is vállaló tevékenységet folytasson. Vagyis aki propagandafeladatot lát el, nemcsak jól informált, szakmailag is jól felkészült személy kell hogy legyen, de képesnek kell lennie a valóságos folyamatokat mozgató okokat is átlátni, felismerni, továbbá a tényleges folyamatokból felmerült kérdésekre – differenciált módon –reálisan és megalapozottan reagálni.

Ebből az is következik, hogy a propagandának „fel kell vállalnia" az ellentmondásokat, a konfliktusokat is. Amennyiben a propaganda ezeket a szempontokat nem veszi figyelembe, úgy nagyon rövid időn belül tekintélyét veszti.

Majoros Károly: Úgy gondolom, hogy a szocialista kulturális forradalom „győzelme", megvalósulása nem lezárt, soha nem lehet befejezett tény, hiszen a szocialista társadalom is változik, fejlődik, egyre magasabb kulturális igényt támaszt a társadalom tagjaival szemben. Itt tehát *folyamatról* van szó, amelyben valóban jelentős az előrehaladásunk az elmúlt 41 év alatt.

Egy-két évtizeddel ezelőtt az általános műveltség

mértékét a 8 osztályt végzettek arányával érzékeltettük. Ma azt tartjuk eredménynek, hogy például Szolnok megye lakóinak 23%-a középiskolai végzettséggel rendelkezik, de az egyetemi, főiskolai diplomások 6%-os aránya is sokszorosa az 1949. évinek.

A kérdés: hogyan értelmezzük ezt az igazán nem csekély változást a politikai propaganda szempontjából? Széjjel kell foszlatnunk azt a tévhitet, hogy a nagyobb műveltség eleve megkönnyíti, leegyszerűsíti a politikai propagandát. Biztosan sokan vagyunk, akik valljuk, hogy nem elég a magasabb műveltséggel rendelkező emberekkel sem „csak közölni a marxista ismereteket, úgy is megértik". Ellenkezőleg: a nagyobb felkészültség és ennek birtokában az önálló gondolkodás a dolgok sokoldalú, többféle megközelítését hozza magával. Végül is a közösség által elfogadható, előrevivő megoldásoknak *vitában* kell kialakulniuk, meggyőződéssé formálódniuk.

Ily módon a propaganda színvonalának emelése, a magasabb műveltséghez való alkalmazkodása mindennapi társadalmi igényekkel alátámasztott kötelességünk.

E törekvés szükségességét adatokkal bizonyítani nehéz. Mindenesetre *kulcskérdés, hogy mennyire felkészültek propagandistáink.* Szolnok megyében a tömegpropaganda területén dolgozó propagandisták 98%-a rendelkezik közép- és felsőfokú állami iskolai végzettséggel. Nem marad el ettől politikai képzettségük sem: 25%-uk felső-, 70%-uk középfokú végzettséget szerzett. A káderképzés propagandistáinak 97%-a egyetemi vagy főiskolai oklevéllel, 83%-a felsőfokú politikai iskolai végzettséggel rendelkezik.

Baj, ha a korszerű követelmények – az önálló döntésre kész magatartás kialakítása, a vállalkozási készség erősítése – csak „tananyagként" kapnak helyet a propagandában. A lényeg: a propaganda egész légköre, a propagandista személyisége sugározza a szellemi élénkséget!

Tapasztalataink szerint a propagandisták rendelke-

zésére álló ismeretanyag (folyóirat, kiadvány stb.) ma igazán nem kevés. Ennek önálló feldolgozása helyett többen azonban ma is a „kész" információt reklamálják. Pedig *a propagandista nem kerülheti meg az önálló véleményalkotást!* A tévedés kisebb gond, mint a véleménynélküliség.

E kérdés egyébként a marxizmus klasszikusaihoz való viszonyuk fogyatékosságaival is összefügg. A fő gond az, hogy Marx, Engels, Lenin műveinek tekintélyes mennyiségű magyar fordításaiból nem többet, mint ezer oldalt használunk a párt- és a felsőoktatásban, azt is döntően szemelvényként, idézetként vagy érvek *helyett.*

Ez a kész tálalás és mechanikus alkalmazás leszoktatta az embereket – gyakran a propagandistákat is – az eredeti művek *önálló,* alapos tanulmányozásáról, így a marxista alapműveltség ma sokaknál a tételes „tankönyv-marxizmus" verbális ismeretét jelenti, s nem az önálló eligazodási készséget.

– A magyar társadalom általános és szakmai műveltsége, iskolázottsági színvonala emelkedett. Mindebben és a szabad idő növekedésében milyen változások zajlottak le az utóbbi évtizedekben, években? Milyen társadalmi átalakulást jelent az aktív életkor meghosszabbodása? Hogyan követhetné propagandánk ezeket a változásokat?

Bodóczky László: A szabad idő kapcsán helyesebb annak átstrukturálódásáról, szerkezetének átalakulásáról beszélni, mint egyszerűen a szabad idő *növekedéséről.* Statisztikai rendszerünk, nyilvántartásunk – gyakran éppen az érintettek „elkendőző", titkolózó magatartása miatt – nem eléggé megbízható a szabad idő számbavételére. És hát itt vannak az új munkalehetőségek, a kisvállalkozások – amelyek jelentősége megnőtt az életszínvonal fenntartásában a kedvezőtlenebbé váló gazdasági körülmények között, tehát – szerintem – nem egyértelmű ma a szabad idő növekedéséről beszélni.

Mi vonatkozik ebből a propagandára? Az, hogy *a propagandának ma minden korábbinál lényegretörőbbnek kell lenni.* Megnő a motiváció jelentősége. A meggyőződés kialakulásának körülményeire, a cselekvő magatartás megteremtésének követelményeire, a fokozottabb önállóság elérésére kell irányítani a figyelmet. Hiba, ha csak a hétvégi szabadnapokra korlátozzuk az általános politikai kérdésekkel való foglalkozást, bár a munkaidő „védelme" megköveteli, hogy a munkahelyeken is másképpen politizáljunk. Szerintem alapvetően korszerűsíteni kell a propagandát – ennek már mutatkoznak a jelei – a munkahelyeken és a lakókörzetben, a munkaidőben és a szabadidőben egyaránt.

Az aktív életkor meghosszabbodásának kérdésköre jelenleg ugyancsak számos társadalompolitikai, életszínvonal-politikai, gazdaságpolitikai – és sok más – problémát vet fel. Ez a társadalmi átalakulási folyamat még nagyon sok bizonytalansággal terhes. Propagandamunkánkban elsősorban azért kellene ezt figyelembe vennünk, hogy a propaganda, az agitáció érvanyagát erősítsük.

Majoros Károly: Az ötnapos munkahét bevezetésével jelentősen megnövekedett a szabad idő. Minden gond ellenére van megfelelő kínálat a több szabad idő kitöltésére is. A kulturális intézmények, a különböző sportolási lehetőségek, a szervezett és egyéni turizmus tartalmas elfoglaltságot biztosíthatnak. Ez azonban ma még csak *lehetőség,* hiszen jelentős azoknak a száma, akik valamilyen munkával töltik ki szabad idejük nagy részét (hobbi-kert, barkácsolás, építkezés, gmk, vgmk, állattartás stb.).

Természetesen a szabad idő felhasználásának két típusát – a gazdaságit, az értékteremtőt és a kulturálist, a regenerálót – nem helyes szembeállítani. Ugyanis mindkettő értéket képvisel a társadalom és az egyén számára, és szorosan össze is kapcsolódhat. Előfordul például, hogy valamilyen gazdaságilag hasznos tevékenység lesz a kiindulópontja a további tanulásnak,

ismeretszerzésnek, látókörbővülésnek. Egy biztos: *a szabad idő értékesebbé vált.*

A propaganda irányítóinak emiatt nem siránkozniuk kell, vagy éppen az esetleges sikertelenségre ebben keresni a magyarázatot. Amit tehetünk: *alkalmazkodunk a körülményekhez.*

Közismert – nemcsak Szolnok megyei példa –, hogy a hosszabb időtartamú bentlakásos tanfolyamokra nagyon nehéz az embereket beiskolázni. Különösen igaz ez a propagandára. A megoldás: a lakóhelyhez közel, kihelyezett formában, a résztvevőknek legmegfelelőbb időben kell szervezni a tanfolyamokat. A tömegpropagandában pedig rugalmas formákat kell keresnünk, szerveznünk.

A lényeg azonban nem is a forma, hanem az, hogy a propaganda – tartalmánál, értékénél fogva – *valóságos* alternatívát jelentsen az egyén számára, amikor szabad idejének felhasználásáról dönt. Ma még ezzel nem számolunk eléggé.

Az életkor meghosszabbodásával az időskorú lakosság számának növekedése a propaganda számára többoldalú feladatot jelöl ki. A legfontosabb olyan tevékenységi formák és módszerek alkalmazása, amely az idősebb emberek teljesértékűségét hangsúlyozza és főként bizonyítja. Például úgy, hogy propagandista feladatot látnak el – sok nagytudású, tapasztalt idős párttagunk van –, hiszen ők a lakóhelyi közvélemény hivatott képviselői és alakítói. Fontos, hogy a nyugdíjasklubokban, öregek napközijében jól érezzék magukat kortársaik körében (ennek lehetőségeit bővíteni akarjuk), de arra vigyázzunk, hogy ez az életkor szerinti szerveződés ne váljon egészségtelen elkülönítettséggé!

Másik oldalról az idősek megbecsülése, tisztelete kell hogy nagyobb hangsúlyt kapjon. A családnak nagy a felelőssége – többek között – az idős emberekkel való törődésben.

Gidai Erzsébet: Az utóbbi években a szabadidő-növekedés csak formailag kezelhető, valójában a sza-

bad idő feloldódott egy sajátos munkaidőben, amit az aktív lakosság csaknem 80%-a végez. Ez pedig a második gazdaságban kifejtett tevékenység. Sajátos kép alakult ki: *megváltozott a munkaidő és a szabad idő tartalma.* Ma a lakosság nagy hányada naponta 10–12 órát dolgozik, a többség nem valamiféle vagyonszerzés céljából, hanem a korábbi években kialakított életszínvonalának megtartása miatt. A nyolcvanas években létrejött lényegesen rosszabb gazdasági feltételek következtében jelentős mértékben megemelkedtek a lakosság terhei, és ennek hatására romlott az egészségi állapota, stagnál az aktív élettartam nagysága, nőtt a halálozási arányszám és a megbetegedések száma, egészségtelenebb lett az életmódunk, életvitelünk, mint volt a hetvenes évtized elején.

Ez nyilván más feladatokat ró a propagandára. Figyelembe kell venni például, hogy Magyarországon elhanyagolt az egészséges életmódra nevelés propagandája, pedig ezt be kellene – és lehetne is – illeszteni a mai értékrendbe, például az alkoholizmus, a dohányzás elleni küzdelem, vagy a higiéniás propaganda során.

A propaganda ezeket a kedvezőtlen változásokat is megkísérelhetné ellensúlyozni tanácsokkal, felvilágosító munkával, alkotó vitákkal; ma ez lenne az egyik lényeges funkciója. Fontos e munkának a nevelő és előremutató szerepe. Például hiába szól a propaganda a családi élet feltételeiről, ha a családok anyagi, erkölcsi, együttélési viszonyai nem javulnak a kívánt mértékben.

Kemény László: A politikai propaganda napjainkban csak akkor érheti el célját, ha számol a társadalom műveltségbeli rétegezettségével. A politikát – mind a társadalmi, mind pedig a műveltségbeli rétegződés szerint – csak differenciáltan lehet hatékonyan képviselni, továbbítani, elfogadtatni. Ez a fajta megközelítés egyúttal azt is jelenti, hogy itt kölcsönhatásról van szó: a műveltségi szint növekedése hat a propa-

gandára, mert nagyobb lehetőséget biztosít az együttgondolkodásra, az önállóságra, ugyanakkor a műveltségbeli különbségekre érzékeny, sokdimenziós propagandának műveltségnövelő, -kiegyenlítő szerepe is van.

A gyakorlatban ez a differenciáltság a mindenféle kérdést ismerő, megválaszolni kész és képes, az érdeklődést igényesen kielégítő, bőséges propagandaformák kínálatából a demokratikus, önkéntes és szabad választhatóságon keresztül valósul meg. A pártoktatás ma abból indul ki, hogy nem a különböző oktatási formákban való részvételre kell szervezni az embereket, hanem *az emberek szükségleteihez kell igazítani, szervezni az oktatás rendszerét, formáit.* A pártoktatás tehát kiszolgálja a politikai szükségleteket. A döntő az, hogy legyenek megfelelő propagandaformák az egyes embernek a munkája jó elvégzéséhez, a politikai fórumokon való részvételéhez, demokratikus jogai aktív gyakorlásához, vezetői tevékenységéhez vagy akár az érdeklődése kielégítéséhez szükséges ismeretek megszerzésére, az összefüggések megértésére. Olyan formák, amelyek tanításra, illetve elsajátításra szánt, elméletileg igényes, világosan fogalmazott tartalmat közvetítenek az iskolázottsági, a műveltségi szint, a szabad idő növekedése, illetve annak sokirányú eltöltése, az életkor sajátosságai stb. figyelembevételével. Így egyaránt helye van napjaink propagandarendszerében a nappali, az esti, a levelező, az intenzív és az ezek kombinációiból összetevődő tanfolyamoknak, a munkahelyre kihelyezett vagy az önálló otthoni tanulásnak, az úgynevezett távoktatásnak. Mindebben nagy segítséget jelent a különböző propagandaeszközök (TV, rádió, állami és tömegszervezeti oktatás, népművelés stb.) munkája.

– Korunkban nőnek a propagandával szemben támasztott követelmények. A hatékonyság javításának egyik formája a differenciáltság erősítése. Milyen szempontokat kell figyelembe vennie e téren a propagandának?

Majoros Károly: Általánosan elfogadott elv, hogy *a propaganda akkor lesz igazán hatékony, ha konkrét,* ha figyelembe veszi azokat a körülményeket, amelyek között folyik, ha számol a résztvevőkre jellemző sajátosságokkal. A differenciálás szempontjai a következők lehetnek:

Területi, munkahelyi sajátosságok: mindenkor szem előtt kell tartani az egyes területek, kollektívák konkrét jellemzőit, feladatait. A központi politikai célok a tevékenység fő irányát fogalmazzák meg, amelyek megvalósításához nem lehet figyelmen kívül hagyni a helyi feltételeket sem.

Kor és réteg szerinti differenciálás: a különböző foglalkozási csoporthoz tartozók érdeklődése, érdekeltsége, tevékenységi köre más és más. Eredményesebb a tudatformálás, ha azonos réteghez tartozók körében folyik. Szolnok megyében több éve sikeresen működik *a 30 éven aluli fiatalok egyéves speciális tanfolyama* az Oktatási Igazgatóságon. A Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetem általános tagozatán két nagyüzembe kihelyezett ifjúmunkás osztályt szerveztünk. A tömegpropagandában külön értelmiségi csoportok dolgoztak az időszerű ideológiai és politikai kérdések tanfolyamán.

Eltérő műveltséggel, életfelfogással, politikai tapasztalattal rendelkezők szerinti differenciálás: az embereknek különböző az általános és szakmai műveltsége, képzettsége. Igényeik és érdekeik figyelembevétele csak differenciált megközelítéssel lehetséges, ami mind a módszer megválasztását, mind a tartalom mennyiségét, minőségét meghatározza.

Itt kell megjegyezni a kisebb csoportokkal, esetenként *egyénekkel való foglalkozás* szükségességét. Propagandamunkánk nagy adóssága ez. Mi elsősorban nagyobb közösségekre igyekeztünk hatni, és nem tudtuk eléggé követni, befolyásolni az egyénben végbemenő folyamatokat. A nagyobb csoportban nem is volt mód rá, hogy meghallgassuk az egyes embert. Ma ez mindennél fontosabb. Ha valóban meg akarjuk

győzni a bizonytalanokat, ha valóban fejleszteni akarjuk a vitakultúrát, akkor el kell jutni az egyénhez, párbeszédet kell vele folytatni.

Bodóczky László: A pártpropaganda differenciáltsága – egyetértek Majoros elvtárs véleményével – több oldalról közelíthető meg. Az előbb a résztvevők megoszlásának a figyelembevételéről volt szó – érdeklődési kör, iskolai végzettség, életkor szerint. Más szempontot kínál a tartalmi struktúra differenciáltsága – ez különösen a politika lényege szempontjából fontos. De ha döntő számomra a hatékonyság – akkor a módszerek, az eszközök, a formák különbözőségét is figyelembe kell vennünk, azokat specifikumaiknak megfelelően szervesen be kell építeni az oktatás folyamatába.

Véleményem szerint a pártoktatásban önmagától is kialakul bizonyos fajta differenciáltság, ami az esetek többségében követi az alapszervezetek tagságának struktúráját. És hadd említsem meg a tudományos – itt elsősorban a társadalomtudományokra gondolok – eredmények, új ismeretek figyelembevételét, ennek fontosságát a propagandában. Nem akarom az eddigieket megcáfolni, de egy dolgot megemlítek: a pedagógiai szakirodalom szerint az oktatás során a – tudásszint szempontjából – homogén csoportokban nem érhető el jelentősen jobb eredmény a heterogén csoportokhoz viszonyítva. Gondolkozzunk el rajta!

Kemény László: A propagandával szemben támasztott egyik legfontosabb követelmény napjainkban a szilárd elvek, az elméletileg igényes tartalom rugalmas, a valósághoz igazodóan sokszínű közvetítése. Eközben arra kell figyelni, hogy a propaganda *cselekvésre orientált* legyen. Az elviség, az elméleti igényesség nem jelent életidegenséget, mozdulatlanságot, nem egyenlő az „örök igazságok" kinyilatkoztatásával. Éppen ellenkezőleg – a szocializmus építésének menetében jelentkező új kérdések megválaszolásához, az ellentmondások, a nehézségek feloldásához elvileg, elméletileg megalapozott, történelmileg bizonyított

és a dialektikus összefüggéseket feltáró, alkotó továbbgondolkodásra késztető eligazításra van szükség.

Mindezek a követelmények együttesen azt is igénylik a propagandától, hogy a lényeget „differenciáltan kiszerelve", rendszerszemléletben és szintetizáltan is továbbítsa. Vagyis az adott kérdést, problémát a maga teljességében megragadó – nemcsak differenciált, hanem – komplex propagandára van szükség.

– Milyen propagandafeladatokkal lehet ma és kell holnap hozzájárulni a helyes alkotó (termelői) magatartás, a tartalmas politikai-közéleti tevékenység és a harmonikus egyéni (családi) boldogulás támogatásához?

Gidai Erzsébet: A propagandának rétegekhez és személyekhez szólónak kell lennie, és ez az, ami nem csupán nyelv vagy fogalmazás kérdése, hanem a tartalomé is.

Propagandánk néhány területen elhanyagolt – erről volt már szó például az egészségnevelés, a kultúra területén –, másutt meg a létező helyzetet próbálja ideologizálni, és nem vagy alig támaszkodik hosszú távú, de a mai cselekvésekkel összhangban álló stratégiára. Úgy vélem, ezen alapvetően kell változtatni. Az is világos, hogy más és *más típusú propagandamunkát kívánnak az egyes feladatok,* tehát más a politikai kérdéseket érintő propaganda és más az előbb említett területekhez kapcsolódó ismeretbővítő, meggyőző, szemléletformáló tevékenység.

Nehéz az alkotó, termelői magatartásról, a kreativitás szükségességéről beszélni, ha a szükséges feltételeket, amelyek között ez kibontakozhatna, nem tudjuk biztosítani. Enélkül a legszínvonalasabb propaganda is üres szó marad, amelyre kevesen figyelnek oda. És ez egyúttal rontja a hitelünket is, aminek pedig jelentős káros következményei lehetnek. Vagyis „földönjáró" legyen a propagandánk, amely mindig szinkronban van a valósággal.

Nyílt gazdasági, gazdaságpolitikai, társadalom-

politikai kérdésfelvetésre van szükség – ilyet is fogalmazzon meg a propaganda! –, különös igénnyel kell válaszolni a neuralgikus kérdésekre. Ezeket nem lehet és nem is szabad „elvileg" magyarázni. Szerintem a propagandának a lakossággal együtt kell a kérdésekre választ keresni, vagy segíteni ebben az egyént.

Majoros Károly: Az emberek alkotóképességének és közéleti magatartásának kibontakoztatásához a propaganda elsődlegesen úgy tud hozzájárulni, ha reálisan bemutatja a valóságot, érthetően felvázolja a megoldásra váró feladatokat. Mindezekben konkrétan meg kell fogalmazni az egyes közösségek, az egyes ember tennivalóit. Szükséges, hogy mindenki a folyamatok részesének érezze magát. Ehhez magas színvonalú erkölcsi, világnézeti nevelő munkára van szükség. Növelni kell a dolgozók tulajdonosi tudatát, be kell mutatni és biztosítani kell a termelőeszközök hatékonyabb működtetésében való fokozott érdekeltségüket. A vállalati tanácsok tartalmas működését is segíteni kell, lehetővé tenni, hogy értelmesen bekapcsolódhassanak a tanács tagjai a közösség fejlődését szolgáló folyamatokba.

A propaganda az általános és szakmai műveltség fejlesztésének szükségességét bizonyítja. Ennek megvalósításához – a megváltozott helyzetnek és igényeknek megfelelően – korszerűsítést igényel a propaganda tartalma. Követelmények: *gyorsaság, őszinteség* – ez azonban nem jelenthet kapkodást vagy fecsegést; *fokozatosság* – az egyéni érdekeket közvetlenül érintő helyi kérdéseken át kell eljutni a megyei, az országos összefüggések megláttatásához; *érdekeltség* – az emberek elsősorban az adott pillanatban őket legjobban foglalkoztató kérdésekre kapjanak – rövid és kielégítő – választ; *színesség, érdekesség* – vonzó előadók, korszerű szemléltetés, új technikák és módszerek alkalmazása. Ma a fejlett tömegkommunikáció korában a korszerű technika – elsősorban a video – szervezett felhasználása a propagandában sürgető szükségszerűség. Meg kellene teremteni a videokazetták

kölcsönzési rendszerét, a politikai szükségleteknek megfelelően. Ezzel lehetővé tennénk, hogy az érdekeltek minden területen hozzájutnának a legfrissebb anyagokhoz.

Bodóczky László: A propaganda feladatai ma – és különösen holnap – a különböző irányítási szinteken, tartalmukban értelemszerűen eltérőek. A nemzetközi, az országos, de még a megyei szint sem tartozik most szigorúan a vizsgálódás hatáskörébe, annál fontosabb azonban a *városi, a községi, üzemi, intézményi és az alapszervezeti szint*. A közeljövőben rendszerezni kell tartalmi, szervezési, módszertani és irányítási szempontból a különböző szinteken adódó feladatokat. Ezekből én most csak néhány gondolatot ragadok ki: nagyobb önállóságot kell biztosítani az alapszervezeteknek kádereik politikai munkára való felkészítésében; a városi pártbizottságok igényesen, körültekintően kutassák az irányításnak – a pártpropaganda irányításának – közvetett formáit; az oktatásban korszerű módszereket, eszközöket kell bevezetni, alkalmazni.

Kemény László: A tartalmas politikai-közéleti tevékenység döntő feltételei közé tartozik az elkötelezettség és a hozzáértés. A meggyőződést meg a hozzáértést is az ismeretek alapozzák meg. A propagandának alapvető feladata a szükséges ismeretek szolgáltatása.

Az ismeretnyújtásban azonban nem elegendő *csak* a racionalitás. A politikai propaganda megkülönböztető sajátossága *a vita közbeni megismerés*. Ez a feltétele a megértésnek, az azonosulásnak és az ügyek képviseletének. Demokratikus, nyílt, őszinte politikai vitákban kristályosodnak ki a helyes, alkotó magatartáshoz szükséges nézetek, formálódik, teljesedik ki az emberek egyéni boldogulásához is szükséges szocialista erkölcsi, világnézeti magatartás.

A PROPAGANDAMUNKA IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI A MAGYAR NÉPHADSEREGBEN

A párt- és tömegszervezeti propagandamunka időszerű feladatai a fegyveres erőknél és testületeknél némileg sajátos módszerek alkalmazását és munkastílust igényelnek a néphadsereg politikai, erkölcsi alapjainak erősítésében, további szilárdításában. A Magyar Néphadseregben végzett politikai munka feltételeiről, továbbfejlesztésének új feladatairól kérdeztük DR. SZABÓ EGON vezérőrnagyot, a Politikai Főcsoportfőnökség agitációs és propagandafőnökét és SZOMBATHELYI FERENC ezredest, a Néphadseregi Pártbizottság titkárát. Szerkesztőségünket SZLUKA EMIL képviselte.

–A Magyar Néphadsereg hazánk védelmi képességét erősítve, a Varsói Szerződésben vállalt kötelezettségeit teljesítve fejlődik. Milyen szerepe van a hadsereg fejlesztésében a politikai munkának, és milyen új feladatokra készülnek fel a nyolcvanas években?

Szombathelyi Ferenc: Abból indulhatunk ki, hogy a Magyar Néphadsereg pontosan követi az MSZMP honvédelmi politikájában kijelölt célkitűzéseket. Az elmúlt években megtartottuk, tovább szilárdítottuk néphadseregünk eszmei-politikai egységét. Ez, mint tud-

juk, minden szervezett erőnél, minden hadseregben, de különösen a szocialista hadseregben létkérdés.

Tevékenységünk, amelyet katonáink nevelésében kifejtünk, termékeny talajra lel a hadsereg személyi állományában, megmutatkozik katonáink megbízható és odaadó szolgálatában. Mint azt a párt XIII. kongresszusa is visszaigazolta, a kor színvonalán lévő néphadsereg *védi a Magyar Népköztársaságot*. Hazánk védelmi képessége az elmúlt időszakban is növekedett, a szövetséges hadseregekkel együtt fejlődött és erősödött, szilárd politikai, erkölcsi alapot nyújt továbbfejlesztéséhez is. Korszerűbbé vált felszereltségében és szellemében is. Társadalmi-politikai céljaink szolgálatában a katonáink gondolkodásmódja, magatartása politikailag elkötelezett, szilárd és az új kérdések iránt kellően nyitott.

Ami a nyolcvanas évekre szóló feladatainkat illeti, a hadsereg további minőségi fejlesztése áll előttünk az országosan megújuló társadalmi, gazdasági és politikai tevékenységekkel, követelményekkel és elvárásokkal összhangban. A mi hadseregünk *a társadalom szerves részeként* fejlődik, fejlesztésének kulcsa és erőforrása a felelős pártirányítás. Ennek megfelelően szabjuk meg a politikai munka és a propagandisták feladatait a személyi állomány tudatformálásában. A propagandistákat illetően nemcsak aktivistáinkra gondolunk, hanem számítunk a parancsnokokra, a pártszervezetek és a KISZ tagjaira, a hivatásos állományra, mindazokra, akik a hadseregben, az átlagosnál magasabb színvonalú munkával, a szó és a cselekvés egysége jegyében politikánk hitelét biztosítják.

– A propagandisták milyen igényekkel találják magukat szemben, és a dialógusok folytatásának melyek a színterei? Hogyan egyeztethetők össze mindezek az időszerű követelmények a „katonás élettel"?

Dr. Szabó Egon: Ha azokra az időkre tekintünk vissza, amelyekben a nemzetközi politikai és gazdasági légkör kedvezőbb volt, azt látjuk, hogy akkor lényege-

sen kevesebb volt az olyan társadalmi, gazdasági kérdés, amelyre választ kellett volna adnunk. Most bőven van belőlük. Ezek többnyire személyes jellegűek vagy a politikai gyakorlat részletkérdéseire szorítkoznak. Azokban a kérdésekben, amelyekkel propagandistáink a mindennapi katonaéletben szembe találják magukat, a katonák társadalmi kapcsolatai nyilvánulnak meg, hiszen ezer szállal kötődnek a családhoz, az otthonukhoz, a volt munkahelyeikhez.

Ezek a kérdések többnyire az egész társadalmat foglalkoztatják, és természetes, hogy emiatt a hadseregben is felmerülnek. De a kérdések megjelenéséhez az is hozzájárul, hogy a hadseregben olyan légkör uralkodik, hogy *mindenki elmondhatja a politikai mozgalmi élet fórumain* a maga véleményét, információt kérhet. Én ezt a lehetőséget nagyon pozitív jelenségnek ítélem, mert igazolja, hogy a Magyar Néphadseregben is megvannak, működnek, hatnak, a *demokratikus fórumok*. A párt- és KISZ-szervezetek, a polgári állomány számára a szakszervezet éppen úgy működik, mint a polgári életben. De a katonai alakulatoknál a századgyűlések, a tiszti gyűlések a maguk sajátos formájában ugyancsak demokratikus fórumok. Mindezek mellett a néphadseregben is van párt- és politikai oktatás, erős és szervezett az agitációs munka, a nézetek, szemléletek ütközhetnek egymással és egyben tisztulhatnak is.

– Nyilván adódnak kivételesen olyan kérdések, amelyek a hadsereg egészséges szellemével ellentétesek. Szólna ezekről is?

Dr. Szabó Egon: Kedvezőtlennek nevezem például a pacifista szemlélet bizonyos megnyilvánulásait, amellyel hellyel-közzel találkozunk. Ez jut kifejezésre az olyan kérdésekben, hogy egyáltalán mire való Magyarországon katonáskodni, hiszen egy ilyen kis ország, mint a miénk, egy ilyen kicsiny hadsereggel vajmi keveset tehet egy erős hadsereggel szemben. A polgári életből olykor meglepő elképzeléseket hoz magával

néhány előfelvételis fiatal, akik a hadsereget szívesebben tekintenék egyfajta szerződéses vállalkozásnak, és még azt is megkérdezik „ miért nem lehet az ország honvédelmét bérbe adni?". Helyenként és esetenként felmerül a Varsói Szerződéshez való tartozásunk szükségességének megkérdőjelezése is, de hangsúlyozom, mindezek a „kétségek" egyáltalán nem jellemzőek, s ha előfordulásuk abszolút számát tekintem, elenyészőek. Ugyanakkor azonban figyelmeztetnek arra, hogy *az ideológiai diverzió* napjaink valóságához tartozik. S bár tömegeket nem tud megnyerni magának, még kevésbé megmozgatni, mégis eljut az emberekhez, s akadnak, akik ráhangolódnak.

Találkozhatunk vallási köntösbe bújtatott és a katonai kötelezettségekkel össze nem egyeztethető szemlélettel is. Itt megjegyzem, hogy a hadsereg papokat nem vonultat be, de például teológusjelölteket igen. Ők általában nagyon becsületesen teljesítik szolgálatukat. A katolikusok közül csak elenyésző azok száma, akik lelkiismereti szabadságra hivatkozva igyekeznek a katonai szolgálati kötelezettségek alól kibújni. Az, hogy az ilyen felfogású fiatalok száma csekély, gondolom, a katolikus főpapság állásfoglalásával is összefügg, amely azt hangsúlyozza, hogy a magyar állam ezeréves történelmében a katolikus egyház a haza védelmét mindenkor a hittételek integráns részének tekintette, és semmi oka rá, hogy ma ettől eltérjen. De például a nazarénusok – hittételeikre hivatkozva – csak a fegyver nélküli szolgálatra hajlandók. A hadsereg hármas feladatából –*„védeni, építeni és nevelni"*–, ők jobbára csak az utóbbi kettőt vállalják magukra. Ők azok, akik esküt nem, hanem csak fogadalmat tesznek, ám politikai munkánk hatására, szolgálatuk végén rendszerint megváltozik a felfogásuk, és más politikai és világnézettel térnek vissza a társadalmi életbe.

Kísért egyeseknél az apolitikusság is. Ezért külön figyelmet fordítunk azokra a fiatal sorkatonáinkra, akik a társadalmi életben nem foglalkoztak politikával és

úgy vélik, hogy meglehetnek anélkül a hadseregben is. Többségük azonban valamilyen szinten politizáló emberként fejezi be katonai szolgálatát, s ezt politikai munkánk eredményének tekintjük.

– *Tekintettel arra, hogy a néphadsereg állománya évről évre felfrissül a sorozásokkal, szükség van a koncepcionális folyamatosságra, vagyis a honvédelmi, a hazafias és az internacionalista hagyományok ápolására, amely a propagandamunka alapját jelentheti a tudatfejlesztés folyamatában. Melyek az irányelvek e téren a propagandisták számára?*

Szombathelyi Ferenc: Mint már a vezérőrnagy elvtárs említette, a tőlünk idegen forrásokból beszűrődő információk ugyan léteznek, de a fegyveres szolgálatban különösebb gondot nem okoznak. Ám nem elég a hibás és torz nézetekkel egyszer szembeszállni. Hiszen, amint Ön is utalt rá, rendre változik a sorállomány, és a hivatásos, valamint a polgári állomány is folyamatosan megújul.

Éppen ezért tudatformáló munkánkban, amelyet egy kongresszusi ciklusra tervezünk meg, a *kongresszusi követelmények* mellett figyelembe vesszük azokat a kérdéseket, amelyeket úgy ítélünk meg, hogy a *honvédelmi készség* fenntartása érdekében újólag kell magyarázni. A nyolcvanas évek második felére kidolgozott feladataink között találjuk *a háború és a béke, a testvéri szocialista egység, a szocialista hazafiság és az internacionalizmus* kérdéseit. Egészében véve a propagandamunkában arra törekszünk, hogy mindenki világosan értse: az erőegyensúly fenntartása a béke alapja. Ebben munkálkodni a néphadsereg számára egyszerre kívánja meg a szervezeti és a technikai korszerűsítést, a katonák élet- és munkakörülményeinek fejlesztését. A tudati, szemléleti fejlődés pedig az előbbiekkel szoros összhangban valósuljon meg. Ezekből következnek a propaganda, az agitáció és a nevelő munka konkrét feladatai is.

A XIII. kongresszus azt mondta ki, hogy *a néphadsereg feleljen meg a szocialista haza védelméből adódó követelményeknek, a Varsói Szerződésből ránk háruló feladatoknak*, tegyen eleget a magyar ifjúság szocialista szellemben történő nevelésének, lehetőségeihez képest vegyen részt a népgazdasági építőmunkában. A haza fegyveres védelmére való készenlét dolga tehát sokrétű feladat, s a katonákban olyan emberi tulajdonságok kifejlesztését követeli meg, mint az állhatatosság, fegyelmezettség, megbízhatóság, a kollektíva tisztelete s az ezekért a nemes erényekért való kitartó munka.

Mi úgy látjuk, hogy a néphadsereg e tulajdonságok kifejlesztéséhez igen jó „terep", minthogy megvannak hozzá a lehetőségeink, a kipróbált módszereink. Nemcsak technikai értelemben, hiszen cselekvési programunk hajtóerői *szocialista eszmei és etikai alapokon* nyugszanak. Katonáink politikai felkészítése, szakmai tudásuk gyarapítása, fizikai állóképességük fokozása annál eredményesebb lehet, minél nagyobb szerepet játszik benne a tudatos cselekvés készsége és a lelkierő, vagyis a pszichikai tényező. Mindezt csupán politikai nevelő munkával, agitációs tevékenységgel aligha valósíthatnánk meg, törekvéseinket a kiképzés egész rendszerében kell érvényesítenünk, amelynek középpontja a katona, az ember. Legfőbb célunk ebben a szép és sokrétű munkában az, hogy a katonák hétköznapjainak értelmet, politikai tartalmat, világos, tiszta lelkesítő célokat adjunk.

– A néphadsereg eszközállományának fejlesztése új és új műszaki feladatok elé állítja a katonákat, a hadászat és a harcászat elméleti vonatkozásban is továbbfejlődik. Közben 18 hónapra rövidült a kiképzésre fordítható időtartam, Ez intenzívebb és tágabban is értendő oktató és nevelő munkát igényel a hadseregben, a propagandamunka is új hangsúlyokat kap. Melyek a teendők e téren?

Dr. Szabó Egon: Az eszmei-politikai oktatás tulajdonképpen fő kiképzési ág a hadseregben, melynek

művelése során elsősorban helyes politikai szemlélettel vértezzük fel katonáinkat. A szüntelen dialógus, a valóban demokratikus nevelési módszereink nemcsak a propagandistákra, de a hadsereg valamenynyi elöljárójára nézve kötelezőek, mindenkire a hadseregben, aki ebben a munkában részes, bármilyen rangban és beosztásban dolgozzék is. Erre a feladatra fel is készülnek. Mindazok, akik tanintézeteinket mint végzett hallgatók elhagyják, tudatában vannak annak, hogy érdekük, de főleg kötelességük *a katonák politikai nevelésében* való színvonalas részvétel, és megismerik a leghatékonyabb politikai nevelés-oktatás alapvető módszerbeli kérdéseit is.

A politikai munka nálunk szervezetileg a szakaszban és a században történik, vezetője a szakasz, a század parancsnoka. Rajta múlik a végrehajtás, a kijelölt feladatok megoldása, és nincs más, aki helyette mindezt megvalósíthatná. Az ezredparancsnoktól azt várjuk, hogy a fiatal katonák első foglalkozásait személyesen ő vezesse. A parancsnok „nagy ember" a hadseregben, de nemcsak azért, mert több csillag is van a váll-lapján, hanem mert felkészült, példamutató a magatartása. Ezért lényeges, hogy ő és ne más vesse meg a politikai munka alapjait és adjon információt a Magyar Néphadseregről, az Esküben foglalt kötelességekről, a politikai képzés céljáról és lényegéről.

Elmondhatjuk, hogy a hadsereg vezetőinek részvétele a sorállomány nevelésében ma már bevált gyakorlat, mindennapos tevékenységük integráns része.

– *Azt hiszem nyilvánvaló, hogy a néphadsereg társadalmi kapcsolatai sokat segítenek a propagandistáknak feladataik színvonalas teljesítésében. E téren gazdag hagyományaink alakultak ki, de nyilván szükség van új módszerekre, a kapcsolatrendszer továbbépítésére, formáinak gazdagítására is.*

Szombathelyi Ferenc: A Magyar Néphadsereg jelentős szervezett erőt képvisel, de nemcsak korszerű felszereltsége, hanem *szellemi potenciálja* révén is. Tiszti-

állományunk 65%-a főiskolát, egyetemet végzett szakember, politikai munkások, mérnökök, orvosok, tanárok, művészek. Ezt a szellemi potenciált jól kamatoztatjuk az ideológiai munkában. Talán még többet mond – jobban is propagálhatnánk –, hogy ezer szállal kapcsolódunk a társadalmi élethez. Tanácstagjaink, pártbizottsági tagjaink vannak, képviseltetjük magunkat a KISZ-ben, a népfrontmozgalomban, az ifjú- és úttörőgárdában, a TIT-ben, az MHSZ-ben. Vegyük például a tudományos ismeretterjesztést. Egy átlagosan 600 főt magába foglaló hadtudományi választmányunk van, amely a 19 megye és a főváros területén működik. Gyakorlatilag behálózzuk tehát az egész országot a *hadtudományi ismeretterjesztés* szolgálatában, ami számunkra azért is fontos, mert ez szervezetten és programozható módon segíti a fegyveres erők és testületei kapcsolatát a társadalommal. Ez természetesen a társadalmi szükségletekkel, igényekkel együtt fejlődő kapcsolatrendszer, amelynek egyik célja, hogy az ifjú nemzedékek figyelmét, érdeklődését felkeltsük a honvédelem fontos ügye iránt. A hadseregben folyó nevelő munkához rendkívül sokirányú segítséget kapunk a területi társadalmi és állami szervektől. Együttműködésünk kiegyensúlyozott.

Munkánk hatékonyságát javíthatnánk, ha egyfelől erőinket, lehetőségeinket nem apróznánk el, másfelől *jobb munkamegosztást* valósítanánk meg. Arra lenne szükség, hogy a területi párt-, társadalmi- és állami szervekkel együtt a hadsereg és az MHSZ összehangoltan, ésszerűen megosztva végezze a munkát. Időszerű lenne még jobban bekapcsolódnunk a pedagógusok honvédelmi képzésébe és továbbképzésébe is. Ez nem öncélú törekvésünk, mert az iskolai honvédelmi nevelés fejlesztése fontos társadalompolitikai céljaink egyike. Javítanunk szükséges továbbá a tömegkommunikációs eszközökkel való munkakapcsolatainkon is, mert szükségesnek látjuk, hogy a közvélemény többet tudjon a néphadsereg tevékenysé-

géről, arról az útról, amelyet a Varsói Szerződés tagjaként története során sikeresen megtett. Ezzel hozzájárulhatnánk *nemzeti tudatunk* erősítéséhez. Kérnünk kell a művészek segítségét is a hadseregben folyó nevelő munkánkhoz, hogy kapcsolatainkból több olyan mű szülessen, amely a szocialista Magyarországot, annak építését és védelmét szolgálja. Vannak ugyan kapcsolataink a művészvilággal, természetesen, de e téren is megújulásra lenne szükség.

Annál is inkább, mert hiszen a néphadsereg az újságok, könyvek, művészi alkotások nagy fogyasztójának számít. Kevesen tudják, hogy a propagandamunkát milyen *korszerű eszközökkel* végezzük. Elsők voltunk az országban például a zártláncú kábeles televíziózás bevezetésében, amelyek laktanyáink többségében működnek. Katonáink hiánytalanul hozzájuthatnak a hazai sajtótermékekhez, kulturális rendezvényeink igénylik a magas színvonalú alkotásokat.

– Hogyan érvényesül a katonák nevelésében az a törekvés, hogy a katonaidő leteltével műveltebbek, edzettebbek legyenek, szakmai ismereteik bővülése révén esélyeik a civil életben is növekedjenek?

Dr. Szabó Egon: A néphadseregben kialakult annak a rendje, hogy a pártkongresszusokat követően az ideológiai munka számára *öt évre szóló munkakoncepciót* készítünk. A közelmúltban ez is megtörtént, figyelembe véve azt, amit a kongresszus határozatai a társadalom számára általában, a honvédelmi fejlesztéssel pedig különösen előirányoznak. Figyelembe vettük természetesen mindazokat a pártokmányokat is, amelyek a politikai munkára vonatkozóan a kongresszust követően megjelentek, s amelyek nemcsak a propagandamunkára, de az agitációra, a tájékoztatásra és a közművelődésre is vonatkoznak. Mi az ideológiai munkaterületeket egységben, egy cél érdekében tervezzük meg és műveljük növekvő hatékonysággal. Abból indulunk ki, hogy minél fejlettebb a hadsereg technikai felszereltsége, minél magasabb szintű a hadtudomány, annál

nagyobb politikai, eszmei tartás kimunkálására lesz szükségünk, s ebben nem nélkülözhetjük az ideológiai munka egyik területét sem.

Munkánk tartalmát illetően arra ügyelünk, hogy erősítsük katonáinkban mindazokat *a szocialista alapelveket,* amelyek nélkül nem beszélhetünk szocializmusról, és hogy ugyanakkor nyitottá tegyük őket világunk új jelenségeivel szemben.

Abban a világban, amelyben élünk s amelyet formálunk, sok mindent kísérletképpen is útnak indítunk, és az sincs kizárva, hogy holnap majd azt kell egyikmásik elgondolásunkra mondanunk, hogy ilyen és olyan okoknál fogva azok nem váltak be, s váltsunk lépést. Ami azonban nem vonható kétségbe, az az, hogy *a szocializmus útját* járjuk. Számunkra létkérdés, hogy a katonák ezt jól megértsék. Politikai meggyőződés és műveltség nélkül nem lennének képesek a mi nagy ügyünkhöz kötődni, szolgálni és védelmezni a hazát.

Gondoskodunk arról is, hogy a katona megfelelően tájékozódjék a gyorsan változó nemzetközi eseményekről' és megfelelő következtetésekre jusson saját magatartását illetően. Ha sikerül neki hitelt érdemlő módon megmutatni, hogy mit védelmezünk a hadsereggel, akkor természetesen azt is meg kell mutatnunk, hogy ki ellenében. Nem bizonyos államok ellen készítjük fel őket, de nem is fantomok ellen. Jól tudják, hogy elsősorban a NATO-törekvések s végső soron az Egyesült Államok imperialista körei jelentik a háborús veszély forrásait és az imperializmus agresszív lépéseit kell kivédeni.

Aktuális kérdésként kezeljük a *Szovjetunió* béke-offenzíváját, az atommoratóriumot, az SZKP egyéb javaslatait, így azt, amely lehetőséget kínál a nukleáris és vegyi fegyverek nélküli világra. Ennek során válaszolunk arra a kérdésre, hogy nem maradunk-e védtelenek az új fegyverrendszerekkel szemben, ha az Egyesült Államok és a NATO nem hajlandó velünk együtt leszerelni. Emlékeztetünk arra, hogy a fegyverkezés területén soha nem a Szovjetunió, tette meg az első lépést,

de soha nem is maradt védtelen. Ha az Egyesült Államok nem hagy fel csillagháborús terveivel, a válasz most sem fog késni és nem lesz kevésbé hatékony sem.

Mindezek során sokoldalúan magyarázzuk *a testvéri szocialista közösség egységének* fontosságát és *a szovjet–magyar barátság* jelentőségét, utalva arra, hogy tizenkilencben született és vérrel megpecsételt barátság ez, amelynek jeles dátumai 1919 mellett 1945 és 1956.

Szombathelyi Ferenc: Látható, hogy a hadseregben végzett politikai munkánk része *mind a hazai, mind a nemzetközi valóság.* Fontosnak tartom, hogy ne rugaszkodjunk el a valóság talajától a politikai munkában, feladatunk a katonák szellemi befogadóképességének gondos felmérése, közéleti érdeklődésük fenntartása. Mind két feladathoz kialakult módszereink vannak. A társadalmi valóság közvetítésében a katonáknak sokat segít az, hogy országos nagyberuházásokon dolgozhatnak. Nem arról van szó persze, hogy a hátunkra vegyük a népgazdaságot, de a „réseken" ott vannak katonaruhában dolgozó fiataljaink. Ezeknél az építkezéseknél nem az a fontos, hogy a fegyverfogás „ötös"-e, hanem a munkateljesítmény a mérvadó. Márpedig szervezett alegységeink teljesítményei szembetűnőek. Az elmúlt öt esztendő során *5,6 milliárd forint* értékű munkát végeztek különböző építkezéseknél, míg a mezőgazdaságban *félmillió munkanapot* teljesítettek. Ezeknél a munkáknál sem szüneteltetjük természetesen a politikai nevelő munkát, ügyelve arra, hogy a munkaidő-alapot ne csorbítsuk vele. Eredményét abban az állami és társadalmi megbecsülésben látjuk, amelyet katonáink munkájukkal és a Magyar Néphadsereg egyenruhájának megfelelő magatartásukkal kivívtak.

Igen intenzíven dolgozunk azon, hogy azok a katonák, akik a polgári életben elhanyagolták alapfokú iskoláikat, amit lehet, pótoljanak, főként az általános iskola 7–8. osztályának elvégzésére ösztönözzük őket. És ne feledjük, a fiatalok jó része e vállalkozásainkon találkozik életében először magával a munkával. Célunk az,

hogy akiknek nincs szakképzettségük, legalább a „betanított munkás" képesítést megszerezzék.

A hadseregben végzett politikai munka eredményei megérdemelnék a *nagyobb nyilvánosságot,* amit azért hiányolok, mert mintha olykor sikk lenne csokorba szedni minden bírálnivalót az országban, s ugyanakkor nem látni meg a fejlődés eredményeit. Ez a magatartás nekünk, akik felelősek vagyunk katonáink neveléséért, nehézséget okoz, úgy tűnik, mintha valamiféle elhibázott vagy legalábbis reménytelennek bemutatott ügy védelmére szándékoznánk mozgósítani őket.

Közös ügyünk, közös dolgunk és érdekünk, hogy öt évre szabott *politikai munkánk programját* segítve, a kivetnivalókat nem tagadva, de látva és megmutatva mindazt, ami jó, előremutató és sikeres, annak a párt- és tömegszervezeti propagandában és a tömegkommunikációban is erőteljesebben megadják a rangot és a megfelelő helyet.

Egy gondolat erejéig visszatérve az eredeti kérdéshez, hogy edzettebb-e, műveltebb-e, képzettebb-e a leszerelt katonafiatal? Azt mondhatom, hogy olyan patikamérlegünk nincs, ami ezt teljes pontossággal jelezné, de a társadalom, az élet sok kérdést *visszaigazol, és dicséri* az elvégzett munkát.

A 18 hónap sok mindenre tényleg nem elég. Az a tény azonban, hogy a katonafiatalok marxizmust–leninizmust tanulnak, a szocialista erkölcs és fegyelem normái alapján élnek, rend- és szervezettség jellemzi tevékenységüket, a „fegyverforgatás" mint munka kemény helytállást vár tőlük, ennek megfelelnek, közösséget alkotnak, önmagukért és egymásért felelősséget vállalnak, a közélet gyakorlásában szerepet kapnak, kulturálódnak, sportolnak, nemzetközi gyakorlatokon világot látnak stb – elvitathatatlan hozzájárulás az emberi fejlődésükhöz.

Ilyen értelemben, gondolom, megfelelő szerénységgel, de emelt fővel mondhatjuk, hogy *megtisztelő, szép hivatást teljesít a hadsereg* a tekintetben, hogy részese lehet a magyar ifjúság új életminősége kialakításának.

AZ „ÖRÖK EMBERI TERMÉSZET" KÉRDÉSÉHEZ

Gazdasági fejlődésünk egyik alapvető kérdése, hogy a dolgozók – vezetők és beosztottak – mennyire képesek az új viszonyokhoz alkalmazkodni, azokat tevékenyen formálni. Az aktív részvétel egyik fontos mozzanata, hogy a dolgozó ember mennyire ragaszkodik munkájához, életmódjához, mennyire érzi jól magát benne. Illetve, hogy a változást nemcsak eltűrő, tudomásul vevő, henem innovációs készsége alapján ő maga is kezdeményező legyen, és az új viszonyok megteremtésében és az alkotó, újra- és újat teremtő tevékenységben érzi jól magát.

Ez is az egyik alapja annak, hogy napjainkban a szakmai és a művészeti irodalomban, sőt még a köznapi életben és a tömegtájékoztatásban is sokszor megfogalmazódik az „örök emberi természet" létének, illetve nemlétének kérdése.

A problémakörnek csak egyetlen vonatkozását nézzük meg közelebbről. Nevezetesen azt, *igaz-e, hogy az emberek általában félnek az újtól, a szokatlantól, és a megszokotthoz, a már meglévőhöz – mondhatnám, a régihez – való ragaszkodás az „örök emberi természet"* része. Vagy ez csak az emberi-társadalmi fejlődés egy meghatározott szakaszához tartozik, amin az emberiség túl fog jutni, sőt bizonyos vonatkozásban már túl is jutott.

Annak bizonyítására, hogy az újtól való félelem, a megszokotthoz való ragaszkodás *nem általános* tulajdonsága az emberi nemnek, elég lenne csak olyan tényeket felsorolni, amelyek cáfolják azt. Ez azonban a probléma megoldásának igen felszínes módja volna. Az első kérdés ugyanis további kérdéseket vet fel. Még legalább két kérdésre kell feltétlenül választ adni. Először arra, hogy ha nem általános, örök jelenséggel állunk szemben, akkor mi az oka, hogy tömeges méretekben mégis igaz az állítás, vagy legalábbis annak látszik. Örök érvényű-e, hogy az emberek többsége fél az újtól, a szokatlantól, és a megszokotthoz ragaszkodik, abban érzi jól magát, legfeljebb passzívan alkalmazkodik az újhoz? Vagy ha ez csak egy történelmileg meghatározott korban, meghatározott viszonyok között igaz, akkor melyek azok a társadalmi viszonyok, amelyek hatására ezek az érzések, gondolatok megfogalmazódnak az emberek többségében?

S ebben már benne van a következő kérdés is. Szükséges-e s ha igen, akkor mit kell tennünk annak érdekében, hogy az emberek többsége ne a megszokotthoz, a retrográdhoz ragaszkodjon, ne abban érezze jól magát, hanem egyre inkább az új keresésében és megvalósításában, a haladásban lássa és lelje meg létének igazi célját?

Az első kérdés viszonylag egyszerű. Abból indulhatunk ki, hogy *az ember által végzett tevékenység alapvető jelentőségű abból a szempontból, hogy a megszokás, a rutin vagy az állandó újat keresés jellemző-e az emberre.* Néhány tevékenységi formát vizsgáljunk meg, amely egyrészt cáfolja a megszokottsághoz, az ismétlődéshez való ragaszkodást és az új tevékenységtől, kapcsolatoktól, viszonyoktól való félelmet, illetve ennek látszatát, másrészt megmutatja ezen tulajdonságok forrását.

Azt természetesen látnunk kell, hogy a *változatosságot sem het leabszolutizálni.* Itt is érvényesül a dia-

lektika alaptörvénye. A kérdés csak az, hogy a konkrét helyzetben melyik az ellentmondás fő oldala. A változatosság, a változás és a változtatások kívánása, az ezek elérése felett érzett öröm, vagy a megszokottság, a rutin, a „járt utat járatlanért fel ne adj" közmondással jellemzett gondolkodás és cselekvés?

Az természetes, hogy a két oldal elválaszthatatlan egymástól. Készségek, bizonyos rutin megléte nélkül nem lehet az újat megtalálni és realizálni. Napjainkban az egyes tevékenységekben hol a változatosságra, hol az állandóságra, a változatlanságra való törekvés a jellemző. Hol az egyik, hol a másik állapotban érzi jól magát az ember.

Közismert latin mondás: „varietas delectat". Ez azt fejezi ki, hogy az ember igazán a változatosságban érzi jól magát és az állandóságban nem. Amíg *a változatosság gyönyörködtet,* addig *a változatlanság, az egyhangúság unalmas és sivár.* Az előbbi teszi igazán próbára az ember képességeit, míg az utóbbi nemigen képes hosszabb időre lekötni az embert, még ha sokszor rákényszerül is. Az egyéni tevékenységeket vesszük szemügyre, hiszen „az örök emberi természet hívei" is innen indulnak ki, és ebből származtatják a társadalmi viszonyokat.

Itt a következő ellentmondáshoz jutunk: egy sor tevékenységben a változatosság az a közeg, amiben az ember jól érzi magát, még ha az állandóság elemei itt is fellelhetők, míg vannak olyan tevékenységek, ahol az ember fél a változástól, és inkább a megszokottságban, az állandóságban érzi jól magát. Ez azt mutatja, hogy *egyes esetekben a változatosságra, más esetekben a megszokottságra, az állandóságra való törekvés tűnik az „ember örök természetének".*

Nézzünk most néhány konkrét példát, először olyanokat, amelyekben a változatosság, majd olyanokat, amelyekben a megszokotthoz való ragaszkodás dominál.

Nem kell különösebb ismeret ahhoz, hogy észrevegyük: *a csecsemőt, a gyermeket nyitottság jellemzi.* Nemhogy félne az újtól, ismeretlentől, hanem kíváncsian fordul felé, a világ változatosságának megismerésére törekszik. Ebben a korban tehát a változás, a változtatás és a változékonyság kerül előtérbe. Egész fejlődésében alapvető jelentőségű a különböző tárgyak és saját testének megismerése, az ezekkel való legkülönbözőbb manipuláció. Ki ne vette volna észre azt az örömöt, amit a tárgyak sikeres megragadása, kezének, lábának használata, az első felülés és felállás okoz a csecsemőnek. S ennek tanújelét is adja. Bár rendelkezik bizonyos öröklött tulajdonságokkal, mégis előttünk bontakozik ki igazi emberi természete. A gyermek örül, ha már maga tud enni, örömmel vesz részt különböző házi munkákban. Ez a sokoldalúság egyre jobban kibővül a gondolkodással, a fantáziával, egyebekkel.

Természetesen látnunk kell azt is, hogy a sokoldalúság, a változatos tevékenységre való törekvés és a fölötte érzett öröm feltételezi a gyermek *mindennapi biztonságát,* amit először az anya, később a család, majd a még szélesebb közösség, a társadalom kell hogy biztosítson számára. Ez a biztonság és tevékenységi lehetőség alapvető jelentőségű. A csecsemő tehát nem fél az újtól, nem ragaszkodik a megszokotthoz.

A felvetett kérdés szempontjából alapvetően kétféle hatás lehetséges. Az egyik csoportba tartoznak azok a társadalmi-történelmi hatások, amelyek *erősítik* a csecsemő „nyitottságát", amelyek következtében erősödik benne az új iránti érdeklődés, a változás és a változtatás igénye, s aminek következménye a gyermek fejlődése. Sajnos ezek a hatások vannak viszonylag kisebbségben. Kevés az olyan szülő, aki megfelelő türelemmel nemcsak tudomásul veszi, hanem segíti is ebben gyermekeit. A pedagógusok között is csak a kisebbség örül, ha tanítványa a megszokottól eltérő

gondolkodásával, megoldásával stb. nemcsak saját maga, hanem társai számára is erősíti az újra való törekvést. A munkahelyeken is kevés az olyan „főnök" és munkatárs, aki az ilyen embert nem izgágának, kötözködőnek tartja, hanem örül annak, hogy olyan munkatársa, beosztottja van, aki saját gondolatokkal, a cél eléréséhez szükséges készségekkel és képességekkel rendelkezik, és azokat felhasználja az üzem, a munkahely előtt álló problémák megoldására.

Annál nagyobb számban vannak azok a hatások, amelyek a legkülönbözőbb okokból abba az irányba hatnak, hogy az emberek a *már meglévőhöz, a megszokotthoz ragaszkodjanak,* és ennek következményeként féljenek az újtól, a szokatlantól. Saját gyermekének tesz rosszat az a szülő, aki türelmetlenségből, megszokásból, pillanatnyi idegességből leinti gyermekét. Nem hagyja, hogy a háztartási munkában segítsen, mondván, hogy ő sokkal hamarabb elvégzi azt. Ugyanez mondható el arról a tanárról, aki rendreutasítja a másképp gondolkodó, más megoldást találó diákot, és arról a munkahelyről is, amely kirekeszti, kitaszítja a maga köréből a „renitenskedő", „deviáns" magatartású dolgozóját. Vajon kinek ártanak jobban: az egyes embernek vagy a társadalomnak?

Talán nincs is az emberi tevékenységnek olyan területe, amelyben *az újra törekvés* ne jelenne meg, mégis a tudomány és a művészet az a terület, ahol ez a legpregnánsabban jelenik meg, és szinte az egész tevékenység lényegét meghatározza. Általános elem a tudós munkájában az ismeretlen, az új keresése. Ez persze *nem jelenti a megszokottság, a rutin hiányát.* De beszélhetnénk a művészekről is. Irodalmárokról, akik egyaránt voltak költők, prózaírók, publicisták, színházi szerzők vagy színészek. Vagy azokról, akik a művészet legkülönbözőbb ágaiban értek el kimagasló eredményeket. Említhetnénk azok nevét, akik a tudományok vagy (és) a művészet legkülönbözőbb területei mellett a politikában és a gazdasági életben is kimagaslottak, vagy fordítva, kiemelkedő politikai, gazdasági tevé-

kenység mellett a tudomány vagy (és) a művészet terén is jelentős, esetleg korszakalkotó újat hoztak létre. Hivatkozhatunk azokra, akik életük során a változó társadalmi viszonyokat és ebben a maguk helyzetét felmérve, tevékenységüket változtatták meg. A tudósból, művészből politikus lett vagy forradalmár.

Arra is gondolnunk kell, hogy a változatosság kedvelése nemcsak az alkotók és előadók sajátja – bár az ő neveiket ismeri a világ –, hanem a befogadók, a művészetet szeretők, a tudomány iránt érdeklődők tulajdonsága is.

Ez viszont jellemző minden igazi emberi kapcsolatra is, és a kapcsolatok sokféleségében és belső tartalmában is megjelenhet. A *kizárólagosság és a változatosság* nem zárja ki egymást. Lehet valaki egész életen keresztül barátom, szeretőm (s itt a szó igazi népies értelmére gondolok, aki valóban szeret, társ az élet gondjaiban és bajaiban; ebbe a fogalomba tehát belefér a házastárs, az élettárs is, ha a kapcsolat tartalma olyan), mégis a kapcsolat maga is változik, sőt akkor érzem benne jól magam, ha mindig újat hoz, ha nem válik megszokottá, unalmassá, közömbössé. De nézzük meg az érem másik oldalát is.

Újítás és rutin

Először is röviden le kell szögezni, hogy *a rutin bizonyos fokára minden tevékenységhez szükség van.* A probléma csak az, hogy ez a rutin a tevékenységnek nemcsak alapja lesz, hanem az egészet eluralja, maga alá gyűri.

Különösen élesen jelentkezik az ellentmondás a termelés területén, ahol a technikai és gazdasági fejlődésnek egy bizonyos – viszonylag hosszú ideig tartó – fokán a termelőmunka az embereket két nagy csoportba sorolja. Egyik részüktől *alkotó, irányító képességeket, magas szintű tudást* vár el, a többségnél azonban *csak a végrehajtást* és az ehhez szükséges, rutin jellegű képességek kibontakoztatását teszi lehe-

tővé. Ezek munkájából, munkához való viszonyukból szükségszerűen következik a megszokotthoz való ragaszkodás, az újtól való félelem; még ha azt nem is állíthatjuk, hogy jól érzik magukat e viszonyok között. Amíg az első lehetőség az embereknek csak egy szűk rétegére terjed ki, addig a döntő többség a második csoportba tartozik.

A termelésben elfoglalt hely nyomja rá bélyegét az embernek a társadalmi élet egyéb területein tanúsított magatartására is. Vagy úgy, hogy az egyhangúság a fennálló viszonyok iránti közönybe torkollik, vagy átcsap ellentétébe, és a munka egyhangúságát, szürkeségét *más területeken* igyekszik kompenzálni. Például hedonista életmóddal, amikor az egyén az evés, ivás, szeretkezés felszínes változatosságában keresi és véli megtalálni saját magát, s a testi gyönyörökön túl a szellemi élet területén is a könnyed, szórakoztató, az élet felszínén mozgó alkotásokat igényli. Ahogy *Marx* írja a munka elidegenedéséről: „...a munka a munkás számára *külsőleges,* azaz nem tartozik a lényegéhez, hogy tehát munkájában nem igenli, hanem tagadja, nem jól, hanem boldogtalannak érzi magát... Munkája ennélfogva nem önkéntes, hanem kényszerű, *kényszermunka.* Ezért nem szükséglet kielégítése, hanem csak *eszköz* a rajta kívül lévő szükségletek kielégítésére... Az lesz tehát az eredmény, hogy az ember (a munkás) már csak állati funkcióiban – evés, ivás és nemzés, legfeljebb még lakás, ékesség stb. – érzi magát szabadon tevékenynek, emberi funkcióiban pedig már csak állatnak."

Ezek a példák azt a korábbi állítást hivatottak alátámasztani, hogy a tevékenység, az emberek viszonyai *alapvető módon befolyásolják,* hogy milyen lesz az ember természete. Egyben megmutatják, hogy *az újtól való félelem,* a régihez való ragaszkodás egyáltalán nem valami általános, örök tulajdonsága az embernek, hanem *csak meghatározott társadalmi viszonyok terméke.*

Ezzel elérkeztünk második kérdésünkhöz, ahhoz,

hogy mi az oka annak, hogy a világra nyitott csecsemők és kisgyermekek többsége végül is egyoldalú, a megszokotthoz ragaszkodó, az újtól félő felnőtté válik.

Már a gyermekekkel kapcsolatban szóba került, hogy a sokoldalúság igényének, az új iránti fogékonyságnak egyik alapvető feltétele a viszonylagos nagy biztonság. Ekkor még a család védőszárnyai alatt nem kell félnie, hogy az új keresése közben elkövetett baklövések végzetesek lehetnek. Ahogy e szűk családi körből kilép a társadalomba, ahol a család védő szerepe csökken, a biztonság egyre jobban elvész. Ha társadalmi helyzete nem teszi szükségessé az új keresését, sőt biztonsága nagyobb a meglévő és megszokott viszonyok között, akkor szükségszerűen alakul ki az emberben a meglévőhöz, a régihez való ragaszkodás.

Társadalmi gyökerek

Honnan ered e bizonytalanság? Az emberi társadalom legkorábbi szakaszában a természet feletti uralom hiánya a bizonytalanság érzésének forrása. De ez a természeti függőség nem vonja maga után az újtól, az ismeretlentől való félelmet, visszariadást. Ellenkezőleg, éppen az új eszközök, lehetőségek felkutatását kívánja meg, amelyek aztán lehetővé teszik a természeti kiszolgáltatottság felszámolását, a természet feletti uralom megteremtését. Annál inkább igaz ez, mert az ősközösségi társadalom egyede szorosan kapcsolódott közösségéhez, annak minden eredményében és kudarcában a többiekkel együtt részesült.

A társadalmi fejlődés ellentmondásossága azonban oda vezetett, hogy miközben az ember egyre inkább uralkodik a természeten, elveszti saját társadalmi viszonyai feletti uralmát. A természeti kiszolgáltatottság helyébe a társadalmi kiszolgáltatottság lép. Létrejön az osztálytársadalom.

Az osztálytársadalom viszonyai azonban alapvetően megváltoztatják a helyzetet. A korábbi időszakkal

szemben a társadalmi haladás csak egy szűk réteg számára hoz jobb életkörülményeket, a többség számára inkább rosszabbakat. Ezáltal *az új keresése csak e szűk réteg érdeke, míg a széles tömegek legalábbis közömbösek iránta, de még inkább félnek tőle,* hiszen társadalmi helyzetük nem javul, hanem rosszabbodik. (Természetesen egyedi kivételek lehetségesek – a tudós rabszolgáktól, a munkásból gazdag tőkéssé változó emberig.) Az osztálytársadalom az emberi fejlődésnek történelmileg is igen hosszú szakasza, így szükségszerűen alakul ki *az a látszat,* hogy a régihez, a megszokotthoz, a bizonyoshoz való ragaszkodás, az újtól, szokatlantól, bizonytalantól való félelem – amely az osztálytársadalmakban a tömegek számára szükségszerű, mint valami örökérvényű, az embert minden korban jellemző tulajdonság. Most már csak az a kérdés marad hátra: kell-e, lehet-e, szükséges-e valamit tenni, hogy a helyzet megváltozzon, és a látszat mögötti lényeg napvilágra kerüljön.

Azt hiszem, az eddigiek alapján egyértelmű a válasz: igenis tenni *kell* ennek érdekében. Nehezebb a helyzetünk, ha azt nézzük, lehet-e tenni, és ha igen, akkor mit. Ugyanis nem egyszerűen elhatározás kérdése, hogy lehet-e változtatni az embereknek a megszokottsághoz, a régihez való ragaszkodásán, az újtól, a szokatlantól való félelmén. Mivel ennek alapja az osztálytársadalom, változása csak az osztálytársadalom megszűnésétől várható, mely helyreállítja a létbiztonságot. De ez önmagában *nem vonja automatikusan maga után az emberi természet változását.* A kérdés túlmutat az osztálytársadalom, a kizsákmányolás felszámolásán. Tehát az osztálytársadalom megszüntetése, a létbiztonság megteremtése feltétlenül megoldandó feladat, de a kívánt cél elérése érdekében önmagában nem elégséges.

Az osztálytársadalom létrejötte nem véletlen az emberi történelemben. A termelési eszközök fejlettségi színvonala alapvetően meghatározó e vonatkozásban. De az is téves elképzelés lenne, ha egyszerűen csak a

termelőerők függvényeként vizsgálnánk és ábrázolnánk az osztálytársadalom túlhaladását, a szocialista-kommunista társadalom megteremtését. Egyrészt nincs a termelőerők fejlettségének olyan színvonala, amely automatikusan maga után vonná az új társadalmi-gazdasági alakulat létrejöttét. Másrészt *a termelőerők fejlődésének mai színvonala egyre több területen és szélesedő társadalmi körben kívánja meg az emberektől az új iránti fogékonyságot és elkötelezettséget.* Ez azt jelenti, hogy az emberi természet változása, az ember sokoldalúságának kibontakozása, eredménye és feltétele is a termelőerők fejlődésének.

Arra a kérdésre, hogy lehet-e tenni valamit annak érdekében, hogy a régihez, a megszokotthoz való ragaszkodás helyett az új iránti igény tömeges méretekben váljon az ember természetévé, csak feltételesen adhatunk igenlő választ. Csak akkor lehet tenni ennek érdekében, ha az osztálytársadalmak keretei között kibontakozó társadalmi fejlődés eredményeként a termelőerők és a társadalmi viszonyok már elértek egy bizonyos szintet. Ez a szint nem határozható meg egyértelműen. Ha a világ egyes területein, országaiban ezek a változások már elindultak, vagyis ha a szocialista forradalom egy vagy több országban győzött már, akkor a világ más országaiban ezek segítségével a termelőerők alacsonyabb szintjén is el lehet indulni ezen az úton.

Ezért leszögezhetjük, hogy az emberi természet változásának, illetve állandóságának kérdése végső soron a két világrendszer harcának kimenetelében dől el. Ebben a harcban dől el, hogy *az új megteremtésének eredményeit* csak a kisebbség élvezi, és terheit a többség viseli, vagy *a társadalom igyekszik a javakat és terheket igazságosan elosztani.* Csak az utóbbi esetben változhat az újtól való félelem, a régihez való ragaszkodás az ember belső természetében *az új igenlése,* a realizálásában való aktív részvétel irányába. S hogy ez a változás valóban végbe is menjen, ahhoz hosszú idő és minden konkrét esetben konkrét segítség szük-

séges. Az, hogy az egyes ember érezze, átélje a közösség segítő erejét.

Ennek előfeltétele olyan mikro- és makroközösségek megteremtése, amelyekben az „egy mindenkiért, mindenki egyért" nem elvont frázis, hanem a mindennapi gyakorlat szerves része. Az ilyen közösségek megteremtése azonban még hosszú és nehéz feladat. Ám ilyen közösségeken belül és a munka természetének megváltoztatásával (a szükséglet kielégítésének eszközéből maga válik szükségletté, a változás és változtatás szükségletévé) egyre jobban kibontakozik, hogy *az emberi természetnek éppen úgy a változatosság a természetes állapota, mint a világ egészének.* (Gondoljuk végig a valóság evolúcióját az élettelen természettől az élővilágon keresztül a társadalomig!) Hogy az ember jól vagy rosszul érzi magát ebben a változatosságban, azt társadalmi viszonyai és tevékenységének jellege határozza meg. Ennek megfelelő társadalmi viszonyokat és tevékenységi lehetőségeket kell tehát teremteni. Ez a feladat.

MÄRLE GYÖRGY

Nem lehet elég korán elkezdeni. Hegedülő óvodások

AZ OSZTÁLYSZERKEZET VÁLTOZÁSAIRÓL

A szocializmus alapjainak lerakását követően fontos változások mentek végbe a társadalom osztályszerkezetében. Az MSZMP XIII. kongresszusa előtt megtartott *Borsod-Abaúj-Zemplén* megyei pártértekezleten, a megyei pártbizottság beszámolójához fűzött első titkári szóbeli kiegészítés hangsúlyozta: „...átalakult a megye társadalmi struktúrája, megnőtt a munkásság aránya és politikai súlya. A termelőszövetkezeti parasztság munkája, életmódja összehasonlíthatatlanul különbözik a régitől. A fejlődésnek egyszerre hajtóereje és terméke az a nagy szellemi kapacitás, amelyet a megye értelmisége képvisel." Mindennek létrejötte visszavezethető azokra a változásokra is, amelyek az osztályszerkezet elemeit érintették az elmúlt két évtizedben. Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – arról szólunk, hogy a hatvanas és a hetvenes években milyen változások történtek Borsod-Abaúj-Zemplén megye társadalmi osztályainak (rétegeinek) létszámában, összetételében, s ezekből a változásokból milyen következtetések vonhatók le.

●●●

Borsod-Abaúj-Zemplén megye munkásosztályának létszáma az elmúlt két évtizedben növekedett, megközelítette a 300 000 főt, főként az újabb ipartelepítés, a vegyipar – elsősorban az olefinprogram – és a köny-

nyűipar, illetve az élelmiszeripar fejlesztése következtében. Amíg a hatvanas évek kezdetén az aktív keresők mintegy 50%-a, addig a hetvenes évek végén kb. 64%-a tartozott a munkásosztályhoz, s a nagyüzemi munkások aránya majdnem elérte ennek felét, nagy többsége a nehéziparban dolgozott.

A munkásosztály összetételében jelentős változások következtek be. Az MSZMP IX. kongresszusa előtt az 1966. év novemberében megtartott megyei pártértekezlet már jelezte ezt a folyamatot, amikor aláhúzta, hogy a munkásosztály nemcsak számbelileg növekedett, hanem összetétele is lényegesen megváltozott. Legjellegzetesebb a munkások szakképzett rétegének, a törzsgárdának és a munkások tanulási és műveltségi igényének nagyarányú növekedése. A pártértekezletet követően folytatódott a munkásosztály belső átrétegződése. A *szakmunkások* aránya – szakmánként erős differenciálódással – jelentősen megnövekedett. Több szakmában – például villanyszerelő, lakatos –, ha nem is nagy számban, megjelentek az érettségizettek. A korábban hagyományos „elit" szakmák vesztettek vonzerejükből, és az új, a korszerű technikát képviselők – műszerész, elektronikus stb. – iránti érdeklődés került előtérbe. Emelkedett azon szakmunkások aránya, akiknek az apja ugyancsak szakmunkás.

A hetvenes évek elejétől a megyében nőtt a közvetlen termelést irányítók és csökkent a szakképzetlen munkások hányada. Amíg a hatvanas évek elején a szocialista iparban a szakmunkások aránya 45%-ot, a betanított munkásoké 35%-ot és a segédmunkásoké 18%-ot képezett, addig a hetvenes évek végén az említettek hányada sorrend szerint mintegy 55%-ot, 30%-ot, illetve 10%-ot tett ki. A segédmunkások létszámában bekövetkezett csökkenés főképpen a munkaerő-tartalékok beszűkülésével, az intenzív gazdálkodásra való áttéréssel állott kapcsolatban.

A munkásosztály *műveltségi szintje* növekedett. Az általános és a szakmai műveltség azonban gyakorta

nem párhuzamosan emelkedett egymással. Az előbbire a lassúbb, az utóbbira pedig a gyorsabb növekedés volt a jellemzőbb, mivel az egyre fokozódó társadalmi és technikai követelményekkel az általános művelődés kevésbé tartott lépést. Sok munkásnál az anyagi lehetőségek is korlátozták a magasabb művelődési igények kielégítését.

Mindezzel kapcsolatban az 1975. évi februári megyei pártértekezlet kiemelte – mint részbeni okot – a bejáró dolgozók és a nehéz fizikai munkát végzők igen nagy számát. A bejáró dolgozók helyzete a nyolcvanas évtized kezdetére alig változott.

Többéves erőfeszítés eredményeként csökkent a munkásosztály soraiban az általános iskola 8. osztályát el nem végzettek száma, de arányuk és számuk továbbra is jelentős. A hetvenes évek végén az egyes ipari nagyüzemekben dolgozó munkások több mint 30%-a nem fejezte be az alapfokú iskolát. Az 1980-as népszámlálási adatok alapján a megye munkásosztálya tagjainak – a nyugdíjas fizikai dolgozók kivételével – 44,5%-a rendelkezett általános iskolai, 34,8%-a szakiskolai, illetve középiskolai és 0,3%-a felsőfokú iskolai végzettséggel.

Az elmúlt két évtizedben a megye *parasztságát* érintően is számottevő változások következtek be. A termelőszövetkezeti parasztság létszáma nagymértékben csökkent, mely részben a kollektív gazdaságokban dolgozókra vonatkozó nyugdíjkorhatár leszállításával függött össze. Amíg a termelőszövetkezetek 1962-ben majdnem 47 000, addig 1980-ban közel 29 000 aktív tagot tartottak nyilván.

1980 elején a megye termelőszövetkezeti tagsága aktív keresőinek közel 40%-a alapfokú, mintegy 15%-a középfokú és 0,1%-a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezett, míg kb. 45%-ának hiányzott a nyolcosztályos általános iskolai végzettsége.

A termelőszövetkezeti parasztságon belül minőségi változás ment végbe, melyet már az MSZMP X. kongresszusát megelőző 1970. évi novemberi megyei párt-

értekezlet úgy értékelt, hogy a parasztság soraiban átrétegződés tapasztalható: egyes csoportjaik a munkásokéhoz hasonló feltételek mellett dolgoznak, sok közöttük a bejáró munkás és az alkalmazott, és csökken a „tiszta paraszti" családok száma. Az évek során egyre inkább érzékelni lehetett, hogy a falu nem vagy nem teljesen azonosítható a mezőgazdasággal és így a falvakban élők a parasztsággal sem.

A hatvanas évekre kialakult és szocialista arculatában erősödött a megye új *értelmisége*. Amíg 1960 elején az aktív keresők közel 15%-a, addig 1980 kezdetén kb. 24%-a tartozott ebbe a ketegóriába. A felszabadulás után az értelmiség összetételében megindult szerkezeti változások az elmúlt két évtizedben is folytatódtak. E rétegen belül csökkent a jogászok száma, jelentősen megnövekedett a pedagógusok, a műszaki értelmiségiek, a vezető beosztásúak hányada, és megjelent az agrárértelmiségiek népes tábora. A munkásosztályhoz tartozóak fogalmának módosítása kapcsán a hetvenes évtizedben néhány ezerre tehető azoknak száma – technikusok, művezetők, közvetlen termelésirányítók –, akiket a munkásosztályba soroltak át. Néhány értelmiségi pálya – például a pedagógus, egészségügyi – erőteljesen elnőiesedett; a nők aránya a hetvenes évek végén az értelmiségieken belül meghaladta a 25%-ot.

A *magánkisipar és kiskereskedelem* aránya sem a hatvanas, sem a hetvenes években nem volt jelentős mértékű, bár például a kiskereskedők száma nőtt. 1980-ban hányaduk a lakosság mintegy 3%-át képezte. A lakossági szolgáltatásokban fontos szerepet játszó kisárutermelők, kisiparosok és kiskereskedők nagy többsége beilleszkedett szocialista társadalmunk építésének folyamatába. Tevékenységük az életszínvonal javításában, a szocialista ipar és kereskedelem tehermentesítésében továbbra is jelentős.

Az elmúlt két évtized társadalmi, gazdasági változásai – az iparosítás, a dinamikus iparfejlesztés forrásainak fokozatos kimerülése, a munkaerőforrások beszűkülése, a földmagántulajdon megszüntetése, a mezőgazdaság kollektivizálása, az intenzív gazdálkodásra való áttérés – és ezek hatásai meghatározóan befolyásolták Borsod-Abaúj-Zemplén megye osztálystruktúrájának képét. A változások hátterét *elsődlegesen* a megye szocialista iparának és mezőgazdasági termelőszövetkezeteinek fejlődése jelentette. A szocialista iparban például a hatvanas évek végétől a nehézipar fejlesztése mellett nagy hangsúlyt kapott az iparilag viszonylag elmaradott területek, elsősorban a nők foglalkoztatását biztosító könnyűipari, valamint élelmiszer-iparüzemek, gyáregységek telepítése, fejlesztése (a Budai pesti Habselyem- és Kötöttárugyár kazincbarcikai-kurityáni üzeme, a Debreceni Ruhagyár edelényi, ózdi telepe, a Bőcsi Sörgyár stb.). Ez a megye iparán belül növelte a könnyűipar arányát, a meghatározó, azonban továbbra is a borsodi nehézipar maradt.

A mezőgazdaság iparosítása fokozódott, a termelőszövetkezetek nem mezőgazdasági jellegű tevékenysége bővült, amelynek következtében a kollektív gazdaságok a pályakezdő fiataloknak, de másoknak is megfelelő munkalehetőségeket biztosítottak. Ennek nyomán mindinkább tapasztalható a mezőgazdasági termelőszövetkezetek „visszaszívó" hatása. Az iparból a mezőgazdaságba való átlépés ugyanakkor aligha volt minősíthető „lefelé" irányuló társadalmi helyzetváltásnak, mint ahogy fordította sem a társadalmi emelkedésnek. A mezőgazdasági nagyüzemekbe került szakmunkások magasabb szintű általános műveltsége hozzájárult egy korszerűbb életforma alakításához.

A megye osztályszerkezetében bekövetkezett *változásokat befolyásolták* a központi szociálpolitikai intézkedések, így például a termelőszövetkezeti tagok nyugdíjkorhatárának leszállítása, amelynek kapcsán egyre több idős szövetkezeti tag vált ki a munkából; a gyermekgondozási segély bevezetése stb. Fontos

osztályszerkezet-módosító tényező volt a lakáselosztásnak az a formája, hogy a kedvezményes állami lakások szinte csak a városokban épültek, miközben a falusi családoknak maguknak kellett lakásigényüket kielégíteniük. Ez befolyásolta a városban és a falun élő dolgozók vagyoni helyzete és pénzbeni jövedelme közötti különbség alakulását és a foglalkozásbeli átrétegződést is.

Az iskoláztatás kiterjesztése révén az elmúlt két évtizedben megnövekedett a közép- és felsőfokú oktatási intézményekben tanulók száma. 1980-ban a megye középiskoláiban majdnem négyszer annyian, felsőfokú tanintézeteiben pedig több mint háromszor annyian fejezték be tanulmányaikat, mint 1960-ban. A magasabb végzettség azonban - a korábbi évekhez viszonyítva – már kevésbé biztosította a társadalmi ranglétrán való „felfelé" lépést.

Az iskolai végzettség hatása a bér- és a jövedelemkülönbségekre ugyanakkor csökkent. Ennek következtében egy sor közép- vagy felsőfokú végzettséghez kötött foglalkozásban gyakran kevesebbet, illetve alig többet lehetett keresni, mint szak- vagy szakképzetlen munkásként. Ez azt is jelentette, hogy az egyén számára az iskolarendszer kapcsán elérhető társadalmi helyzetváltás nem járt anyagi előrelépéssel. Mindennek kétségtelen szerepe volt és van a pályaválasztásban.

Összességében az osztályszerkezeten belül a megyében *többirányú mozgás* ment végbe az osztályok és rétegek között. Az értelmiség továbbra sem képez zárt réteget. Az osztályok és rétegek közötti mobilitás következtében a munkásosztály és a szövetkezeti parasztság között csökkentek a társadalmi különbségek. Az osztályokon és rétegeken belül azonban nőtt a különbség például a szakmunkások és a segédmunkások, a falun élő és ott dolgozó, valamint a városban élő és ott dolgozó szakmunkások között.

EMŐDI GYULA

Radnai György

A KÖLTSÉGVETÉSI INTÉZMÉNYEK GAZDÁLKODÁSÁRÓL – ANYAGI LEHETŐSÉGEK ÉS IGÉNYEK

A törvényerőre emelt hetedik ötéves népgazdasági terv megfogalmazta az ország ötéves fejlesztési irányát, a társadalompolitikai célokat, az azok megvalósítását szolgáló gazdasági feltételek szükséges változtatását. A terv – követve az MSZMP XIII. kongresszusán elfogadott határozatot – az elkövetkező évek egyik feladataként a gazdasági fejlődés élénkítését jelöli meg. Az elgondolások szerint az intenzív gazdálkodás erőteljes és általános kibontakoztatásával, a ráfordítások csökkentésével, a tartalékok teljesebb hasznosításával *lehet olyan megalapozott növekedést elérni*, amely biztosítja az egyensúly további javítását, a népgazdaság anyagi-műszaki alapjainak fokozatos és széles körű megújítását, valamint a népjólét emelését. A népgazdaság jövedelemtermelő képességének fokozásával alapozható meg az életszínvonal érzékelhető emelkedése: a lakossági fogyasztás növekedése, az élet- és munkakörülmények javítása, a helyi infrastrukturális hálózat bővülése. A jövedelmi viszonyokat úgy kell továbbfejleszteni, hogy azok jobban szolgálják az eredményesebb munkára ösztönzést, a népgazdaság lehetőségeivel összhangban álló szociális gondoskodást, a társadalmi igazságosságot.

A költségvetési intézményeknek fontos szerepük van

a terv társadalompolitikai céljainak valóra váltásában. Az *állami költségvetés intézményrendszere* – a költségvetési szervezetek és a társadalombiztosítás útján – közvetlenül hat a lakosság életszínvonalára (a pénzbeni társadalmi juttatások, az oktatási, a kulturális, az egészségügyi és szociális ellátás révén); részt vállal a munkaerő-utánpótlás és -képzés, a termelésfejlesztés, a technológiai előrehaladás és a bővített újratermelés infrastrukturális feltételeinek megteremtésében; biztosítja a közigazgatás feladatainak ellátását. Ezeknek az intézményrendszereknek a fenntartására és a feladataira fordított kiadások az állami költségvetés jelentős tételei és egyben a társadalompolitikának meghatározó anyagi tényezői.

Az oktatási, kulturális, egészségügyi-szociális ellátás *szükségleteit* alapvetően a demográfiai helyzet alakulása, az intézményhálózat állapota, összetétele, valamint a tartalmi és szakmai fejlesztés követelményei határozzák meg.

1986–1990 között előreláthatólag a népesség összlétszáma kb. 100 000-rel mérséklődik. Az aktív keresők száma várhatóan számottevően nem változik. A bölcsődés korúak száma lényegében stagnál, az óvodásoké viszont mérséklődik. Az általános iskolások száma is csökken (130 000-rel); ezzel szemben viszont kb. 100 000-rel nő a középfokú oktatásban részt vevők létszáma. A nyugdíjas korúak száma mintegy 60 000-rel növekszik.

Folytatódik a népesség területi átrendeződése: a stagnáló fővárosi népesség mellett – csökkenő ütemben bár, de – mérséklődik a községekben élők száma, nő viszont a vidéki városokban élőké.

Az egészségügyi és kulturális intézményhálózat műszaki állapota rendkívül különböző. Nagyon magas a felújításra váró iskolák, a kiemelt kulturális, valamint a fekvőbeteg-ellátó, illetve a szociális intézmények aránya. Sok helyütt alkalmaznak szükségmegoldásokat a meglévő hiányok pótlására, különösen ott, ahol

a nagymértékű avulás miatt az adott intézményt már nem lehet felújítani.

A mennyiségi szükségletek mellett nőnek a szolgáltatások színvonalával, az ellátás körülményeivel kapcsolatos minőségi igények.

Az általános és a szakmai műveltség gyarapítása társadalmi-gazdasági haladásunk nélkülözhetetlen feltétele, de elodázhatatlan a népesség egészségügyi állapotának javítása is. Ezért az előzőeken kívül számba kell venni az oktatás távlati fejlesztési és az egészségügyi-szociális ellátás szakmai programjából adódó igényeket is. A tudományos kutatás eredményességének fokozása pedig elsősorban a kutatás-fejlesztés infrastrukturális hátterének és a technikai-műszaki színvonalnak a javítását kívánja meg.

Mindezek mellett számolni kell azzal a növekvő társadalmi igénnyel, amely az egészségügyi-szociális ellátással és az oktatással szemben megnyilvánul. *A népgazdaság teljesítőképességének alakulása behatárolja* a tudomány, az oktatás, a kultúra, az egészségügy és a szociális ellátás fejlesztésének *anyagi lehetőségeit is.* A rendelkezésünkre álló anyagi eszközök várhatóan nem teszik lehetővé valamennyi feszültség feloldását, ezért az elosztáspolitikában a legfontosabb feladatokra kell összpontosítani erőnket. Ezek közé tartozik a gazdaság korszerűsítése, a világgazdasági korszakváltáshoz igazodó strukturális változások előmozdítása, továbbá azok a programok, amelyek a legégetőbb társadalmi gondok megoldására irányulnak.

Társadalmi-gazdasági előrehaladásunknak alapfeltétele a legfontosabb termelőerőnek, *az emberi alkotóképességnek* sokoldalú fejlesztése és hasznosítása, a következő tervidőszakban várhatóan képződő beruházási eszközök azonban nem teszik lehetővé az ezzel összefüggő infrastruktúra egészének kiemelt fejlesztését. A népgazdasági terv a termelő infrastruktúrán belül is csak néhány, a fejlődést gátló elmaradás csökkentését jelölhette ki célul; és így *a lakossági infra-*

struktúrán belül is csak egyes részterületeken lehet az átlagosnál gyorsabb fejlesztésre törekedni. A szocialista szektor beruházásai összességükben kb. 30%-kal nőnek, s ezen belül a lakossági infrastruktúra beruházásai folyó áron, a hatodik ötéves tervidőszakhoz képest 27–32%-kal emelkedhetnek, ami azt jelenti, hogy volumenben, változatlan áron számítva, arányaiban lényegében véve nem változnak.

Az *oktatási ágazat* beruházásai 38–40%-kal, az egészségügyi-szociális ágazaté 23–24%-kal, a kulturálisé 28–30%-kal növekszik. A hetedik ötéves tervidőszakban számításba vehető beruházások tehát a kiemelt területeken csak az ellátottság differenciált javulását teszik lehetővé.

Kutatásra, fejlesztésre öt év alatt 148–164 milliárd forint tervezhető. Ezen belül költségvetési forrásokból 33–37 milliárd forint fordítható.

A népgazdasági számítások szerint a működési és fenntartási kiadások az oktatás és a kultúra területén évente átlagosan 8–9%-kal, az egészségügyi-szociális ellátásnál 9–10%-kal, a tudományos kutatásnál 6–7%-kal növekedhetnek. Ez meghaladja a közkiadások összességének számított növekedését, a növekmény nagy hányada a bővülő intézményhálózat működtetését szolgálja.

A hetedik ötéves terv kidolgozásának munkálatai feltárták az oktatás, a kultúra, az egészségügyi-szociális ellátás, valamint a tudomány terén jelentkező szükségleteket, továbbá az anyagi-tárgyi feltételrendszer fejlesztési lehetőségeit és a fejlesztéspolitika súlypontjait. *Világossá vált ugyanakkor, hogy a társadalompolitikai célok, valamint a megvalósulásukat szolgáló eszközrendszer összhangjának a biztosítása az elkövetkező évek egyik legfontosabb, sok munkát igénylő feladata lesz.* Ez indokolttá teszi a társadalmi célok áttekintését, sorolását, minősítését. A különféle folyamatok, valamint a várható eredmények és feszültségek prognosztizálása ugyanakkor azt is nyilvánvalóvá tette, hogy az *eszközrendszer* egyik legfontosabb

elemét, a gazdálkodási, érdekeltségi, tervezési mechanizmust is *tovább kell korszerűsítenünk.* Ez ugyanis alapvető feltétele a társadalmi célok hatékonyabb megvalósításának, az egyes diszfunkcionálisan működő ellátórendszerek korrekciójának, a népgazdasági lehetőségek által korlátozott költségvetési támogatások célirányos átrendezésének.

Mindez együttesen hozzájárulhat a lakosság egészségügyi-szociális, oktatási, kulturális szolgáltatásaival kapcsolatos elégedettségének növekedéséhez.

Melyek a korszerűsítés során figyelembe veendő szempontok, összefüggések, gyakorlati tapasztalatok?

Az elmúlt évtized alatt kiépült a tudomány, az oktatás, a kultúra, az egészségügy és a szociális gondoskodás intézményrendszere. Kialakultak az elosztás, a finanszírozás formái és módszerei, megfogalmazódtak a társadalmi prioritások. Mindezek folyamatos és gyors gazdasági növekedés feltételezésére épültek, arra, hogy az állam képes lesz tartósan és egyre nagyobb mértékben pénzügyileg támogatni e területeket. Ugyanakkor azzal is számoltak, hogy az ezen intézmények által nyújtott szolgáltatások megalapozzák a társadalmi-gazdasági fejlődést; az egészségügyi-szociális intézmények és rendszerek megteremtik a létbiztonságot; az oktatási-kulturális hálózat pedig gondoskodik a lakosság szakképzettségének és műveltségi színvonalának emelkedéséről.

A gazdasági feltételek változása, a gazdaságirányítási rendszer korszerűsítése felszínre hozta a kialakult rendszerek belső *ellentmondásait.* Egyfelől az állami garanciák sok esetben elmosták a különbségeket a valódi szükségletek, illetve a látens igények között. Emiatt társadalmi méretekben indokolatlanul lassítani kellett az időszerűvé vált szükségletek kielégítését, pl. a közoktatásban vagy az egészségügyi ellátásban; miközben állami támogatásban részesítettünk kevésbé fontos intézményeket is.

A gazdasági adottságainkat meghaladó igények így feszültségek forrásaivá váltak: az intézmények

fenntartási költségei gyorsabban növekedtek, mint a nyújtott támogatások; a különböző szolgáltatások területileg egyenetlenül bővültek; a felújítási igények és a lehetséges források közötti konfliktus kiéleződött.

A gazdaság tartósan megváltozott viszonyai – a gazdasági növekedés és a gazdasági mechanizmus oldaláról – új körülményeket, feltételeket teremtettek az intézményrendszerek számára. A hetedik ötéves tervidőszakban mindezen folyamatok felerősödésére számíthatunk.

Az intézményhálózat fenntartása és fejlesztése rendkívül *költségigényes*. A gazdasági növekedéshez képest gyorsnak ítélhető a társadalmi közkiadások növekedése, s ez az állami költségvetés egyensúlyát is veszélyeztetheti.

Ezért olyan gazdálkodási, irányítási, szervezeti rendszer kialakítására kell törekedni, amely biztosítja, hogy az intézmények a társadalmi, politikai elvárásoknak és követelményeknek megfelelően működjenek; s egyben lehetővé teszi, illetve a sajátosságokat figyelembe véve ösztönzi az eloszthatő gazdasági alap, az állami források bővítését.

A társadalmi célrendszert – stabilitását megőrizve – úgy kell korszerűsíteni, hogy az jobban kapcsolódjék a társadalmi-gazdasági realitásokhoz, ugyanakkor a gazdálkodási rendszernek is jobban elő kell segítenie a célok megvalósítását.

A munkára, teljesítményre ösztönzés és a szociális támogatás között olykor óhatatlanul ellentmondás keletkezik. Ez pedig – helytelen gazdálkodás esetén – aláásható a *munkára ösztönzést,* s ellenérdekeltséget teremthet a munkavégzéssel szemben.

Javítani kell az elosztási gyakorlatot: a kereset a teljesítmény szerint; a szociális, oktatási támogatás a rászorultság szerint; a közteherviselés a jövedelmek szerint történjék.

A gyors gazdasági növekedésen alapuló reálértékmegőrzésre egyelőre nincs lehetőség, ezért növekszik a feszültség a tudományos, oktatási, kulturális, egész-

ségügyi-szociális rendszer *finanszírozói* (a termelő szféra, de végső soron a termelő ember) és a *kedvezményezettjei* (idősek, betegek, gyerekek stb.); valamint a rövid és a hosszabb távú gazdasági-társadalmi érdek (oktatás–szakképzettség, kutatás–technikai fejlődés, művészet–kulturáltsági szint stb.) között. Ezért alapvető követelmény: *e rendszerek közvetlenebbül és gyorsabban hassanak vissza a gazdaságra, a társadalmi stabilitásra, s mindezt olcsóbban tegyék.*

Mindezen szempontok figyelembevételével a hetedik ötéves tervben foglalt célok megvalósításáért fel kell gyorsítani a gazdálkodási rendszer korszerűsítésének a munkálatait. Ehhez közös gondolkodásra, az intézményektől az irányításig közös erőfeszítésekre, eredményes elméleti és gyakorlati munkára van szükség.

Ujjászületett Operaház

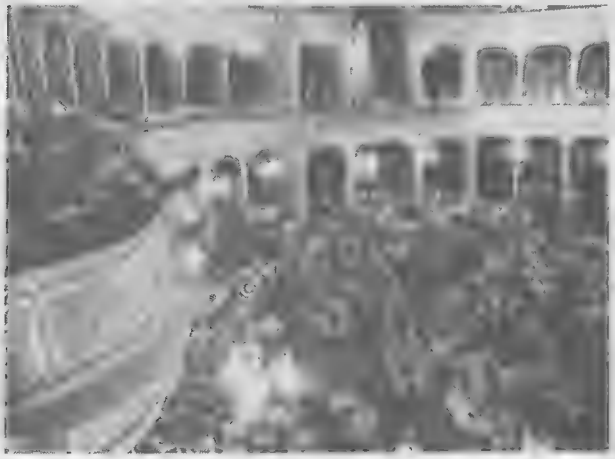

Lantos László

LAKÁSÉPÍTÉS-PROPAGANDA

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1960 októberében határozta el *az első 15 éves lakásépítési program* kidolgozását. A program új lakások építésével a mennyiségi lakáshiány megszüntetésére összpontosította az erőket. A felépítendő egymillió új lakásból a terv előírásai szerint 600 000 Budapesten és vidéki városokban épül fel, de ebbe be kell vonni a magánerőt is a falvakban, a kisvárosokban meglévő szükségletek kielégítésére.

A feladat végrehajtásához meg kellett teremteni a kapacitásfeltételeket. Ekkor kezdődött a tömeges lakásépítésre alkalmas, iparszerű technológia – a házgyári, paneles építés – meghonosítása.

Az elmúlt 25 esztendőben a lakásépítés terén – szerénytelenség nélkül mondhatjuk – *történelmi jelentőségűnek minősíthető eredmények születtek.*

Megvalósult az első 15 éves lakásfejlesztési terv. A tervezett egymillió lakásnál 50 000-rel több épült fel. Eredményeként hazánk lakosságának csaknem egyharmada költözött új lakásba, s jutott lényegesen jobb életkörülmények közé – ez felért egy kisebb „honfoglalással".

A második 15 éves lakásfejlesztési terv – amelyről politikai döntést az MSZMP Központi Bizottsága 1978. október 12-én hozott és az 1976–1990. közötti időszakra vonatkozik, a szükségleteket és az erőforrá-

Az épített és megszűnt lakások száma

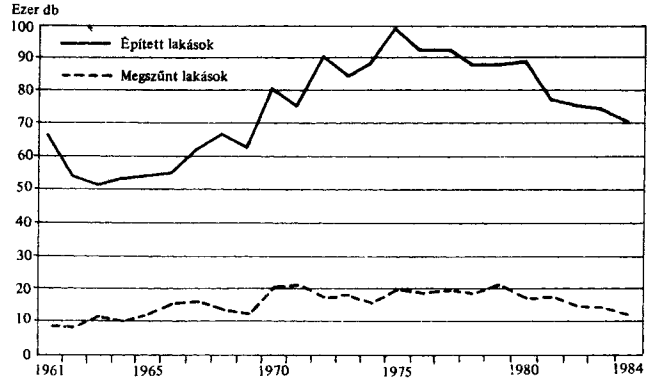

sokat figyelembe véve – 1,2 millió új lakás megépítését irányozza elő. Ez a terv fokozattabban számolt, már az előző 15 év alatt is megvalósult, magánerőből történő lakásépítéssel; így a terv megvalósításának 70%-át magánerőből irányozta elő.

A magánerős lakásépítési formának a lakásellátásban betöltött szerepe az elmúlt tíz évben tovább növekedett. Így az ötödik ötéves terv időszakában (1976–1980 között) 453 000 lakás épült – állami erőből 162 000 (36%), magánerőből 291 000 lakás (64%). Ez az öt év átlagában évente több mint 90 000 lakás, ezer főre pedig 8,3 új lakás megépítését jelentette. Ezzel az európai országok sorában az elsők közé kerültünk.

A hatodik ötéves terv szerint (1981–1985 között) összesen 370 000–390 000 lakás megépítése volt a cél.

Lakásépítés a hatodik ötéves tervidőszak egyes éveiben (1981-1984)

Év	Az épített lakások	
	száma (db)	az előző év %-ában
1981	76 975	89,6
1982	75 556	98,2
1983	74 214	98,2
1984	70 432	94,9
1981–1984 összesen	297 177	–

Ezen belül az állami lakásépítés előirányzata 30%, a magánerős lakásépítésé 70% volt.

A lakosság és az állam együttes erőfeszítésének eredményeként a hatodik ötéves tervben előirányzott 370–390 000 lakás határát kevéssel *meghaladó* számú lakás épült fel. Így lakásépítésünk az európai országok építéséhez viszonyítva továbbra is kedvező maradt.

Az állami és magánerőforrásból épített lakások tervezett és tényleges adatai (1981–1984)

Év	Az állami erőből épített lakások			A magánerőből épített lakások		
	tervezett száma (1000 db)	tényleges	az előző év %-ában	tervezett száma (1000 db)	tényleges	az előző év %-ában
1981	24	23	75	53	54	98
1982	19–20	19	84	57–58	57	104
1983	17	17	87	58–60	58	102
1984	11	10	61	59–63	60	105
1981–1984 összesen	71–72	69	–	227–234	229	–

1983-ban azonban az MSZMP Központi Bizottsága és a Minisztertanács együttes határozatát követően, a társadalom különböző csoportjai teherviselésének arányosabbá tétele érdekében sor került az állami és a magánlakás-építés arányának további módosítására. A magánlakás-építés pénzügyi és hitelfeltételei pedig kedvezőbb körülményeket teremtettek a lakásépítés és -vásárlás valamennyi formájához.

A lakáskérdés megoldását, ehhez a lakásépítés sokoldalú támogatását – mint az egyik legfontosabb társadalompolitikai feladatot – a kormány rendszeresen figyelemmel kíséri. Így került sor 1985 végén a következő középtávú terv lakásellátási társadalmi-gazdasági programjának napirendre tűzésére is.

Az épített lakások megoszlása pénzügyi forrás szerint (1980–84)

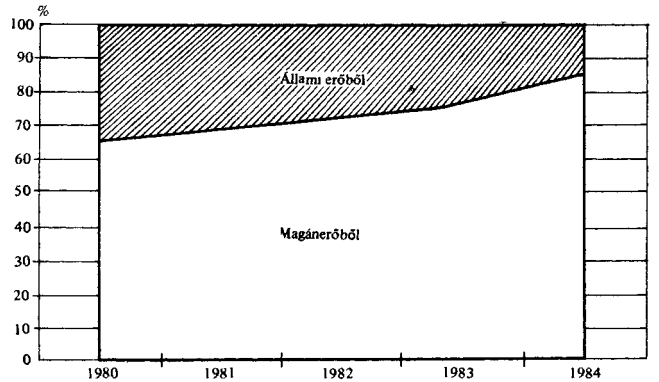

A lakásépítés további feladataihoz elemezni kell az eddigi tapasztalatokat, a még meglévő ellátatlanságot, és vizsgálni azokat a folyamatokat, tendenciákat, amelyeknek eredményeként tovább javítható a lakásellátás, a lakosság lakáshelyzete.

●●●

A hetedik ötéves tervidőszak lakásellátásának fejlesztéséhez az alapkövetelményeket az MSZMP XIII. kongresszusának határozata rögzítette. Fontos társadalompolitikai feladat a lakáshelyzet további javítása, a második 15 éves lakásépítési program fő céljainak elérése.

A lakáshoz jutás fő formája továbbra is a *személyi tulajdonú lakások* építése, vásárlása. Ezt az állam további központi és helyi támogatás bővítésével, kedvezményes hitelekkel is segíti.

A lakáshoz jutás feltételeinek alakításában jobban figyelembe kell venni a családok közötti anyagi, szociális különbségeket. A vállalatok, intézmények várhatóan jobban támogatják dolgozóik lakáshelyzetének javítását.

Az állami lakásépítésnek és -gazdálkodásnak lehetővé kell tennie, hogy a szociális szempontból leginkább *rászoruló* fiatal házasok, kisjövedelműek, nagycsaládosok lakáshoz jussanak. Az állampolgárokat

érdekeltté kell tenni, hogy társadalmilag indokolt nagyságú lakásokban éljenek. Segíteni szükséges a lakáscserék gyors, egyszerű lebonyolítását.

Az állami és személyi tulajdonban lévő *lakások megóvása* nagyobb erőfeszítést, szervezettséget és figyelmet igényel. A települések lakáshelyzetének javításában célszerű növelni a tanácsok gazdasági önállóságát, pénzügyi lehetőségét, felelősségét és érdekeltségét. A lakásépítésben és -fenntartásban fokozottan ki kell használni a szövetkezés előnyeit.

A kongresszusi határozatban foglaltak elérésére, a hetedik ötéves tervidőszak lakásellátásának fejlesztésére – a lehetőségekkel és az életszínvonal más területeivel összehangoltan – kirajzolódtak az *alapvető társadalompolitikai célok*.

Folytatni kell az önálló lakással nem rendelkező családok lakáshoz juttatását, amelynek feltételei differenciáltan határozandók meg a családok valóságos anyagi, szociális helyzetét, tehervállalási lehetőségeit figyelembe véve. A lakásépítés és a komplex lakásgazdálkodás együttes eredményeként a tervidőszak végére a családok lakásellátásában megközelítően egyensúlyi helyzet fog kialakulni. A lakás nélküli családok elfogadható – és általuk előre ismert – időn belül lakáshoz jutnak.

A lakásépítésben és -fenntartásban az állam és a lakosság arányosabb teherviselése, érdekeltségének fokozása érdekében korszerűsítésre vár a személyi tulajdonú lakásépítés és -vásárlás támogatási rendszere, a lakbér rendszere, javítani szükséges a tanácsi bérlakásokhoz jutás feltételeit. Az arányosabb teherviselés azt jelenti, hogy a tehetősebbek nagyobb saját anyagi erővel, vegyék ki részüket a lakásépítés terheiből, mint a szerény jövedelműek, azaz elsősorban a fiatal házasok és a többgyermekes családok kapjanak támogatást.

Folytatjuk az eltérő jövedelmi-vagyoni viszonyok között élő családok lakáshoz jutási esélyeinek közelítését, elsősorban a fiatal házasok és az alacsonyabb jövedelműek körében.

Növeljük a minőségi típusú lakásszükségletek megoldási arányát a zsúfoltan lakó vagy komfortot nélkülöző családok lakásviszonyainak javítása érdekében. Továbbra is ösztönözni szükséges a lakáscseréket, a lakásbővítést és -korszerűsítést.

Segítjük a lakásállomány állagának megőrzését, illetve javítását, a hatodik ötéves tervidőszakban elért gyors ütem további fokozásával, folytatjuk a lakóházfelújítást és lakáskorszerűsítést, növelve az elmaradt felújítások pótlásának ütemét és nagyobb arányban megkezdve a komplex városrész-rehabilitációkat. Az állami lakások bérlőinek nyújtott bérbeadói szolgáltatások színvonalát is érzékelhető mértékben kívánjuk javítani.

A lakásépítés és -fenntartás, valamint a lakásgazdálkodás fejlesztésével jó lenne elérni, hogy a hetedik ötéves tervidőszakban összességében – új lakásba költözéssel, lakáscserével, bővítéssel vagy komfortosítással – közel egymillió fő lakáshelyzete javuljon. Erre a lehetőségek adottak. Ez azt jelenti, hogy az előző tervidőszakhoz viszonyítva – a mérséklődő összlakásépítés ellenére – 50 000–100 000-rel több család juthat önálló vagy nagyobb, korszerűbb lakáshoz.

A lakásépítési tervek végrehajtása – egyfelől a magánerős lakásépítés növekedése, másfelől az állami feladatok decentralizációja, a döntési mechanizmus demokratizmusa miatt – részint állami, helyi tanácsi, részint munkáltatói, illetőleg állampolgári feladat.

A lakásépítésben elfoglalt aránya miatt igen nagy jelentőségű a magánerős lakásépítési feladatok megvalósítása. Sokáig élt az a nézet, amely szerint a magánerős lakásépítés spontán folyamat, amelyet befolyásolni nem, vagy csak alig lehet. Ma már tudjuk, hogy ez nem így van. *A magánerős, elsősorban hagyományos anyagokkal való építés minden esetben sajátos feladat, amely kellő körültekintéssel, széles körű informáltság alapján, megfelelő eszközökkel – főként a szakmai és politikai propaganda igénybevételével – befolyásolható, alakítható.* A magánerős lakásépítés – azon túl, hogy

elsősorban az egyének és családok lakásszükségleteinek kielégítése a célja – növeli a nemzeti vagyon értékét, további társadalmi haszonnal is jár. Ilyen értelemben pótlólagosan is produktívnak minősíthető azáltal, hogy a lakás a családi élet keretein túlmenően a munkaerő regenerálódásának, az öntevékeny továbbképzésnek a legfőbb színtere. Ezért össztársadalmi és egyéni érdekekből is fontos – a valós lakásigények kielégítésében – az e célra felhasználható anyagi javak és munkaerő legjobb hatásfokon való érvényesülésének a biztosítása. A célnak megfelelő épületek, lakóegyüttesek ugyanis elősegíthetik a társadalmi közérzet fejlődését, és civilizált emberi környezetet teremthetnek. Ilyen helyzetben a társadalom és az épített környezet kedvező egymásra hatása folytán javulhat a szocialista tudat, a társadalom erkölcsi felfogása.

●●●

A lehetőségek és a feladatok, a tervek megismertetéséhez, elfogadtatásához, a végrehajtásban való azonosulás eléréséhez feltétlenül szükség van a lakáshoz jutás feltételeiben a lakosság jártasságára. A lakáselláttással kapcsolatos jogszabályok 1983. január 1-vel kedvezően megváltoztak. E változásokkal arányosan azonban nem növekedett a lakosság ez irányú tájékozottsága, és ez különösen vonatkozik az első lakásra váró fiatalokra. Közülük sokan – kikerülve a szülői házból – nem kellően felkészülve fognak hozzá az önálló otthon megteremtéséhez. Emiatt erőfeszítéseik nem mindig eredményesek, illetve fölösleges csalódásnak vannak kitéve.

Az állami lakásépítési feladatok megoldásában ma már igen nagy rész hárul a helyi tanácsokra, az államigazgatás helyi szerveire. A helyi lakásépítés támogatási rendszere, a komplex módon értelmezett telekgazdálkodás, a települések infrastrukturális fejlesztése megköveteli a tervezőmunka nyíltságát, a lakosságnak a döntések előkészítésében és a döntésekben való cselekvő részvételét.

A kitűzött célok elérésének érdekében kifejtett széles körű propagandában, tudatformáló tevékenységben – tekintve a lakásépítés társadalmi jelentőségét – valamennyi tömegkommunikációs eszköz is részt vállal.

A tájékoztatás fontos eszköze – főként a magánerős lakásépítés tekintetében – a szakmai propagandamunkát végző szervezetek tevékenysége. E munka keretében többirányú tevékenység folyik. Egyrészről a lakosságnak, az építeni szándékozóknak ajánlott tervekkel, szakmai ismereteket nyújtó füzetekkel, szakkönyvekkel való ellátása, másfelől az egész országra kiterjedő tanácsadó-szolgáltató irodák működtetése.

Végül – de nem utolsósorban –, a lakásépítési feladatok megismertetésében, a terület- és településfejlesztési célok kialakításában és elfogadtatásában igen fontos feladatot vállalnak magukra a politikai és társadalmi szervezetek is. Kiemelkedő e területen a Hazafias Népfront és a KISZ szerepe. A fiatalok érdekvédelme keretében több megyében ifjúsági fórumokat szerveztek tanácsi, pénzügyi, jogi szakemberek bevonásával. Rendszeres az ifjúsági lapokban, alkalmi kiadványokban a fiatalok lakásproblémáját tárgyaló, megfelelő tájékozottságot nyújtó anyagok közlése.

Az elkövetkező időszakban várhatóan nem csökken a lakásépítéssel foglalkozó propaganda-, tájékoztató munka jelentősége, hiszen a változó körülmények és lehetőségek széles körű ismerete feltétlenül szükséges a tervezett célok megvalósításához.

Természetesen továbbra is keresni kell azokat a korszerű formákat, lehetőségeket, amelyek ezt a munkát segíthetik, hatékonyságát javíthatják. Fel kell használni ehhez az új technika nyújtotta lehetőségeket (számítógépek, videotechnika stb.) a tájékoztatás, az információnyújtás, a szakmai, közgazdasági ismeretek bővítése érdekében. Ez érdemben járulhat hozzá ahhoz, hogy jövőbeni lakásépítésünk hatékony, gazdaságos és ezzel együtt korszerű, a differenciált igényeket kielégítő lehessen.

Krasznai Antal

KÖZSÉGI ELÖLJÁRÓSÁGOK BARANYA MEGYÉBEN

Baranya megye településhálózata *aprófalvas* jellegű, *291 községből 214 a társközségek száma.* Így, gondolom, teljesen érthető, hogy az átlagosnál nagyobb érdeklődés előzte meg az *elöljáróságok* létrehozását és tevékenységük kibontakozását.

Nem kívánom részletezni, de meg kell említeni, hogy a társközségek az elmúlt évtizedekben kisebb figyelmet, kevesebb anyagi támogatást és eszközt kaptak. Ennek következményei jól ismertek – csaknem mindenhol csökkent a népesség: például Baranyában az elmúlt tíz évben 116 társközségben csökkent a lakosság és mindössze 32 községben növekedett mérsékelten; a lakosságot ellátó intézményhálózat elszegényedett; a községek többségében megtört a lakosság aktivitásának fejlődése, közélete visszaesett. A hatodik ötéves tervben már *nagyobb figyelmet* kapott a községek lakosságot megtartó erejének javítása, több kormányzati és helyi intézkedés segítette a községpolitikai munkát.

A társközségek lakóinak várakozása jogos. Az Alkotmány 1983. évi módosítását követően a tanácsokról szóló, 1983. évi 26. számú törvényerejű rendelet meghatározta az elöljáróságokra vonatkozó főbb szabályokat. A Minisztertanács 9/1985. számú rendelete új intézménnyel, az elöljárósággal gazdagította a tanácsrendszert, amely a nem székhely társközség lakosságá-

nak népképviseleti-önkormányzati testületeként, a közös tanács szervezetének részeként működik. A képviselet tartalma *kettős:* egyrészt lehetőséget ad meghatározott társadalmi érdek kifejezésére, másrészt érvényesítésére. Az elöljáróság képviseli a közös tanácsban és más szervek előtt a társközség lakosságának érdekeit.

Nagyon fontos a képviselet hatékonyságának a biztosítása, mert amennyiben az háttérbe szorul, maga a képviselet válik formálissá. A társközség lakosságának érdekeit képviselve az elöljáróság kezdeményezően vesz részt a közös tanács – a társközség érdekeit és a közös érdekeket egyaránt szolgáló – céljainak, terveinek kialakításában, s azok, valamint a közös tanács határozatai megvalósítására mozgósítja a társközség lakosságát. A Hazafias Népfront helyi bizottságával, a tömegszervezetekkel, a lakosság más szervezeteivel együttműködve *szervezi* a helyi feladatok teljesítését, a társközség közösségi életét, a lakosság tájékoztatását, a helyi ünnepségeket, rendezvényeket. *Közreműködik* a központi, állami célok helyi megvalósításában, elősegíti a társadalmi tulajdon védelmét, az állampolgári jogok gyakorlását, szorgalmazza az állampolgári kötelességek teljesítését. Önállóan *rendelkezik* a jogszabályokban meghatározott anyagi eszközökkel, továbbá a nem tanácsi szerv által részére adott támogatás és az elöljáróságnak nyújtott lakossági hozzájárulások alapján képződő pénzeszközök, önkéntes társadalmi munka felhasználásáról. Ezek az elöljáróságoktól nem vonhatók el.

Megyénkben a községek 73%-ában – ahol a községek lakosságának egyharmada él – létesült elöljáróság az 1985-ös országgyűlési képviselői és tanácstagi választásokat követően. Az elöljárósági tagok csaknem egyharmada 35 évnél fiatalabb, több mint 56%-uk közvetlenül részt vesz a termelésben, a nők aránya mintegy 30%-os. A póttanácstagok jelentős részét is bevonták az elöljáróságok munkájába. Az elöljárók kétharmad része eddig is tanácstag volt, többségük a párt, a társa-

dalmi és tömegszervezetek helyi szervezeteiben tevékenykedik, 40%-uk párttag, 50%-uk népfrontbizottsági tag, egyötödük népfront-tisztségviselő. Iskolai végzettség szerinti megoszlásuk – 50% általános iskolát, 38% középiskolát, 12% egyetemet, főiskolát végzett. E néhány adat is azt bizonyítja, hogy az elöljáróságok és az elöljárók összetétele *kedvező*. Az eddigi tevékenységükből megállapítható, hogy döntő többségükben *a választókerülethez kötődő, a közéletben jártas és a településüket szerető, ezért tenni is akaró emberekből állnak az elöljáróságok*. Az is érzékelhető – a múlt év őszén tartott, a népfrontbizottságot választó falugyűlések tapasztalatai is tanúsítják –, hogy e testületek élvezik a lakosság bizalmát, társadalmi ösztönzéssel és támogatással dolgozhatnak.

■■■

Az elöljáróságok az alakuló tanácsülések idején tartott első ülésükön meghatározták feladataikat, amelyek közül a következők emelhetők ki: *kialakították a hetedik ötéves terv helyi koncepciójához* kapcsolódó véleményüket, előkészítették az előbb említett falugyűléseken a településfejlesztési hozzájárulás bevezetését (azóta a *TEHO*-t a társközségek lakosságának döntő többsége elfogadta, megszavazta). Természetesen szóba került az elöljáróságok hatásköre, gyakorlati tennivalója is, amelyről pontosan tájékoztat a Minisztertanács 9/1985. számú rendeletéhez kiadott melléklet: Ebben az *elöljáróság döntési és egyetértési jogát* szabályozták. Például az elöljáróság – többek között – dönt a rendelkezésére bocsátott szociális segélykeret elosztásáról, a gyámügyi segélykeret felhasználásáról, működési területén az utcák és településrészek elnevezéséről. Megállapítja a területén működő művelődési otthon, könyvtár nyitvatartási idejét. Egyetértése szükséges az illetékességi területén működő tanácsi intézmények vezetőinek kinevezéséhez, felmentéséhez. Részt vesz az igazgatósági napok időpontjának meghatáro-

zásában, a tartós használatba adható telkek kijelölésében, a használatba adás lebonyolításában, a használatbavételi díj megállapításában, a nagyüzemileg nem hasznosítható földek használatba adásában.

E testületek munkája fokozatosan fejlődik, többségük öntevékenyen dolgozik, a közös tanács érdekeit is figyelembe véve tárgyalnak a feladatokról, nagy erőt összpontosítanak a társközségek fejlődésének közvetlen elősegítésére. Tárgyilagosan meg kell állapítanunk, hogy ezt a tendenciát ma a változás reménye is élteti. A kisközségek lakosságának zöme bízik abban, hogy az elöljáróságok munkája révén jobb „bánásmódban" lesz része, javul ügyeik intézése. A döntő kérdés, hogy a ma lehetőségeiből mennyit tudunk megvalósítani a kisközségek érdekében.

A közelmúltban a *Hazafias Népfront Megyei Elnöksége mellett működő Közjogi és Szervezési Bizottság* vizsgálta az elöljáróságok tevékenységét. Érdemes két kisközségi elöljáróság törekvéseit bemutatnunk. *Szágy* községben az elöljáróság a volt iskola klubkönyvtárában – amelyet a Hazafias Népfront Megyei Bizottsága rendezett be – működik. Három alkalommal üléseztek, döntöttek az év végi rendkívüli segélykeret elosztásáról. Szeretnék a még meglévő középületeik állagát megóvni, azokat rendeltetésüknek megfelelően használni (mozi, orvosi rendelő, klub stb.), amennyiben ehhez megfelelő anyagi lehetőségeik lesznek. *Áta* községben a jó állapotban lévő tanácsi kirendeltség épülete ad otthont az elöljáróságnak. Szintén három alkalommal üléseztek – meghatározták az államigazgatási napok időpontjait, döntöttek a szociális segélyek elosztásáról, közreműködtek a hetedik ötéves tervkoncepció kidolgozásában. A társadalmi munka megszervezését a középületek karbantartására, utca fásításra irányították. Tervezik a községi közös tanács támogatásával a volt iskolában működő múzeum, valamint a kultúrház rendbehozatalát. A településfejlesztési hozzájárulást – amelyet évi 400 forintos összegben szavaztak meg – a belterületi utak javítására fordítják.

Két *általánosítható észrevétel* következik a tapasztalatokból. Elsőként az, hogy az elöljáróságok érdeklődése mindenekelőtt a *fejlesztési* feladatokra irányul. Kevesebbet foglalkoznak a lakosság ellátásának szervezésével, ez irányú felelősségérzetük még nem alakult ki. Többnyire arra törekszenek, hogy az ilyen jellegű problémákat a közös községi tanács szerveinek jelezzék, és szorgalmazzák azok megoldását. Ez hasznos tevékenység, mert a közös tanács informáltságát bővíti. De látni kell, hogy elmarad az elöljáróságok által önállóan ellátható feladatok teljességétől. A másik észrevétel az, hogy az elöljáróságok mérsékelt figyelmet fordítanak *a közösségi élet* szervezésére: nem érzékelik még megfelelően szerepüket, lehetőségeiket a község közéletének alakításában. Ebben közrejátszik az is, hogy a községekben működő társadalmi szervek – tapasztalatok hiányában – még nem készültek fel kellően az együttműködésre. Az ősszel tartott *falugyűléseken* azonban már érzékelhető volt a közélet megélénkülése. Jó lenne, ha a falugyűlések szerepe – immár az elöljáróságok közreműködésével – tovább növekedne.

Gondot jelent, hogy a községek lakossága nem, vagy nem kellően ismeri az elöljáróságok feladatait és lehetőségeit. Az a törekvésünk, hogy a lakossággal megismertessük, milyen ügyekben illetékesek az elöljáróságok. Az elöljáróságok önmagukban ezt nem tudják megoldani, ezért szükséges az együttműködés a Hazafias Népfront községi bizottságaival és más szervekkel, építve a lakosság széles rétegeire, aktivistáira.

Az elöljáróságok munkájának *gazdasági megalapozottsága* érdekében tett intézkedések rendkívül differenciáltak. Néhány helyen a tanács már 1985-ben képzett pénzalapot, és azt az elöljáróságok rendelkezésére bocsátotta. Döntő többségük azonban 1986-tól készül a gazdálkodási hatáskörük bővítésére. Több helyen azt tervezik, hogy az érdekeltségi bevételek mellett a fejkvóta és teho bizonyos aránya feletti döntés jogát is átengedik az elöljáróságoknak. Másutt a véleményüktől teszik függővé a felújítási-karbantartási

hatáskör gyakorlását. Néhol a költségvetés egészének bizonyos lakossági arányhoz igazodó felhasználását fontolgatják. Természetesen sok helyen számítanak a településeken működő gazdasági szervezetek (tsz, állami gazdaság, áfész, ipari szövetkezet, kisüzem) és a lakosság fentieken túlmenő támogatására, elsősorban társadalmi munkájára.

Összességében megállapítható, hogy *az elöljáróságok működésének eddigi tapasztalatai kedvezőek*, elősegítik a közös községi tanács tevékenységének fejlődését, erősödését. Öntevékenységük általában élénkítette a tanácsi munkát, és lendületet adott a tanácstagi csoportok szerepét növelő törekvéseknek. A helyi tanácsok egyes városok peremkerületein, vagy a belterületek jól elhatárolható részein, a közelmúltban egyesült községi települések földrajzilag elkülönített területein a Szervezeti és Működési Szabályzatok módosításával és kiegészítésével a tanácstagi csoportokat, a tanácstagokat az elöljáróságokéhoz, illetve az elöljárókéhoz hasonló lehetőségekkel látják el.

Milyen feladatok vannak jelenleg az elöljáróságokkal kapcsolatban? A Baranya Megyei Tanács 1985. december 23-i ülésén megtárgyalta az elöljáróságokról szóló előterjesztést, és határozatot hozott a további feladatokra. A megyei tanács a többi között szükségesnek tartja, hogy az elöljáróságok munkájáról megfelelő ismeretekhez jussanak a községekben működő nem tanácsi szervek vezetői és kollektívái; kezdeményezi az illetékes megyei szerveknél (népfront, KISZ, vöröskereszt, teszöv, meszöv stb.) a tapasztalatok feldolgozását; javasolja, hogy minden közös községi tanács tűzze napirendre az elöljáróságok munkáját. Indokoltnak tartja, hogy a megyei szervek fordítsanak fokozott figyelmet az elöljáróságok működésével kapcsolatos *garanciális jellegű jogszabályok* megtartására, különösen az anyagi eszközök feletti önálló rendelkezés és az elöljáróságok hatásköre érvényesítésének elősegítését célzó feladatok teljesítésére. Mindezt tömegpolitikai munkával is támogatni kell.

Bánfalviné Kerti Mária

A POLITIKAI AKADÉMIA ELSŐ ÉVEI

A politikai tájékoztató fórumok egyike, a Politikai Akadémia, 1986-ban már az ötödik évtizedébe lépett. 1945-ben a már legális keretek között tevékenykedő Magyar Kommunista Párt első feladatai közé sorolta a propagandamunka erősítését. A többi párthoz képest bizonyos hátrányban volt e téren, hiszen nem rendelkezett megfelelő számú előadói gárdával, s az újonnan belépő tagok jelentős része elméletileg képzetlen volt. Ideológiájának, politikai programjának, céljainak megismertetésében nagy hátrányt jelentett az, hogy a párt korábban illegalitásban küzdött, illetve az, hogy az ellenforradalmi rendszer hivatalos propagandája eltorzította, meghamisította a kommunista mozgalom eszmei-politikai céljait. Mindez természetesen hatotta tömegekre is. A hatalom részeseként, a hatalom birtokában ugrásszerűen megnőttek a lehetőségek. A személyi feltételeket azonban nem lehetett az egyik pillanatról a másikra biztosítani. A pártiskolák, a különböző szintű és tematikájú szemináriumok racionális elveket követtek – elsősorban az aktuális feladatok magyarázatára helyezve a fő hangsúlyt – s sokat segítettek a kezdeti nehézségek felszámolásában, de „átütő sikert" nem hozhattak. Ehhez mindenképpen időre volt szükség.

Az 1945. novemberi nemzetgyűlési választások értékelésekor vetődött fel újból a propagandamunka elég-

telensége, illetve az, hogy szükséges lenne egy olyan felső szintű fórum megteremtése, ahol az MKP első számú vezetői közép- és alsóbb szintű vezetők előtt fejtenék ki véleményüket, indokolnák, elméletileg megalapoznák a kiemelten fontos politikai kérdéseket. A Magyar Kommunista Párt Központi Titkársága (Rákosi Mátyás, Rajk László, Farkas Mihály, Kádár János és Kiss Károly) 1945. december 8-án fogadta el a Propaganda Osztály javaslatát az MKP Politikai Akadémiájának megszervezésére.

Az induláskor megvitatott és elfogadott tervezet szerint a Politikai Akadémia rendezvényein az MKP előadója mellett előre felkért hozzászólók – a koalíciós pártok egy-egy vezetője – is szerepeltek volna. A felkérésnél figyelembe vették a párton belüli funkciók egyeztetését is. Ezen a titkársági ülésen fogadták el az első előadássorozat féléves programját is, 15 hétre előre, a témák, az előadások és a hozzászólók megjelölésével együtt. (Később az előadók szövegének előzetes vitájára bizottságot hoztak létre, amelybe Révai József, Lukács György és Fogarasi Béla tartozott.) A témák között szinte azonos súllyal és nagyságrendben szerepeltek a kimondottan *politikai* („A népi demokrácia", „Magyar függetlenségi mozgalom", „A Duna-konföderáció – ma", „A Szovjetunió külpolitikája", „Zsidókérdés Magyarországon", „A magyar ifjúság útja"), a *gazdasági* („Infláció vagy jó pénz", „A földreform mérlege", „Államosítás kérdése a népi demokráciában", „A falu jövője", „A magyar ipar fejlődési lehetőségei") és a *kulturális* („A költő és a politika", „Népi írók a mérlegen", „Petőfi Sándor") jellegűek.

1946. január és május között minden szombat este 5 órakor a VI. kerület Csengery u. 68. sz. alatt tartották a Politikai Akadémia rendezvényeit. Néhány név az első sorozat előadói közül: Lukács György, Kállai Gyula, Rudas László, Antos István, Gerő Ernő, Révai József, Molnár Erik, Mód Aladár.

Indítását a *Szabad Nép* 1946. január 17-i száma így indokolta: „A napi sajtó szűkre szabott hasábjain a politikai és társadalmi élet legalapvetőbb kérdései kaphatnak csak rövidre fogott formában hangot, s ritkán nyílik alkalom arra, hogy pártunk a legalapvetőbb mai kérdésekben kifejthesse a maga álláspontját." A reakció pedig – mint azt a *Szabad Nép* kiemelte – nemcsak gazdasági, hanem ideológiai fronton is támadott, a nemzet tisztánlátását akarta megzavarni. Illúziók gyártásával, tévhitek elhintésével próbálta megfosztani a nemzetet a világos, egyértelmű eligazodás lehetőségétől. Ezért a Magyar Kommunista Párt létrehozta a Politikai Akadémiát, amellyel „módot kíván nyújtani a szellemi és fizikai dolgozóknak, a párton kívüli vagy más párthoz tartozó értelmiségnek, az MKP igazi arcának megismerésére, a magyar demokrácia nagy kérdéseinek tisztázására".

A nyitó előadást 1946. január 19-én Rákosi Mátyás tartotta, „A népi demokrácia" címmel, amelyhez Kéthly Anna, a Szociáldemokrata Párt és Nagy Ferenc, a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt képviseletében szólt hozzá. Rákosi a demokrácia és a népi demokrácia közötti különbség magyarázatát állította mondanivalója középpontjába. „Mi, kommunisták az adott viszonyok között azt értjük demokrácián, ha egy ország vezetésére és ügyeinek intézésére a munkásoknak, parasztoknak és haladó értelmiségieknek van döntő befolyásuk." Elemezte a magyarországi sajátosságokat, és azt hangsúlyozta, hogy az MKP „egész működése bizonyítja, hogy a kommunisták nemcsak erős és demokratikus, hanem független Magyarország felépítéséért harcolnak". Tévesnek ítélte azt a nézetet, amelyben sokan összekeverték a németellenességet a demokratikus magatartással. Az előadás befejező mondata – mely részben a mellette ülő másik két pártvezetőnek szólhatott – váltotta ki a legerősebb reagálásokat: „...meg fogjuk valósítani minden tervünket, és létrehozzuk az igazi, magyar talajon termett, nem importált demokráciánkat".

A hozzászólások során Kéthly Anna – hangoztatva, hogy Rákosi Mátyás megállapításaival egyetért – az alapkérdést így fogalmazta meg: „Én, a szociáldemokrata azt mondom, hogy a demokráciát csak annak hármas egységében fogadom el. A társadalmi és politikai demokrácia hatástalan és értéktelen a harmadik, a hiányzó elem nélkül, és ez a gazdasági elem." Azaz az embernek az élethez való jogát az élethez való lehetőségekkel együtt kell biztosítani. Nagy Ferenc az egész hozzászólását a „saját demokrácia, saját tapasztalatok alapján"-ra építette fel. Kiemelte, hogy ennek létrehozása nagyon hosszú folyamat. Frazeológiájában népi demokrácia helyett általában demokráciát, még gyakrabban magyar demokráciát használt. A két hozzászólásból érzékelhető volt az MKP és a másik két koalíciós partner politikai felfogása közötti eltérés.

A *Szabad Nép* 1946. január 22-i számában úgy tudósított a Politikai Akadémia első előadásáról, hogy „a VI. kerületi pártszervezet székháza zsúfolásig megtelt érdeklődőkkel, hosszú sorokban állottak a székház kapuja előtt, az előcsarnokban és a folyosón. Különösen nagy számban jelentek meg a magyar értelmiség képviselői." A Politikai Akadémia további előadásaiban is – szinte a címtől függetlenül – a legfőbb hangsúly az aktuális politikai kérdéseken volt – elsősorban a hatalom kérdésén –, hiszen ezért folyt a legfontosabb harc. Így például Révai József Petőfiről tartott előadásában sem a költő, hanem a népvezér került reflektorfénybe. „Petőfi a néppel akart politikát csinálni... ellenzéki volt, de a nemzeti egységen belül. Azt nem megbontani, hanem előre hajtani akarta" – idézi a *Szabad Nép* 1946. március 20-i száma.

●●●

A nagy sikerű tavaszi előadássorozat befejeződésekor közvetlenül is megfogalmazódott a folytatás igénye, melynek tartalmi alapja és szervezeti lehetősége a Ma-

gyar Kommunista Párt III. kongresszusa után teremtődött meg. Az MKP Politikai Bizottságának 1946. október 10-i ülése fogadta el a Politikai Akadémia őszi programját. Elnökének Rudas Lászlót, titkárának Székely Róbertet nevezték ki. A beterjesztett 19 téma közül a Politikai Bizottság csak egy előadás témáját változtatta meg. Révai József „Polgári vagy népi demokrácia" című előadása helyett a nemzetközi munkásmozgalomról és a szakszervezetek szerepéről szóló témát javasolta. A tervezett témákat előadóikkal, időpontjaikkal együtt a *Szabad Nép* 1946. október 20-i száma közölte. A hozzászólókat ezen a tanfolyamon csak közvetlenül az előadások előtt kérték fel. Az előadások – mint korábban, most is – több területet érintettek, változatosak voltak, de alapvető céljuk az MKP III. kongresszusán kidolgozott és elfogadott politikai irányvonal megismertetése, magyarázata volt. A belpolitika területéről néhány előadás címe: „A magyar parasztság válaszúton", „Magyarország 3 éves tervének gazdasági alapjai", „A magyar szakszervezeti mozgalom", „Közoktatásunk demokratizálása", „A magyar értelmiség jövője". Ezen az előadássorozaton több téma foglalkozott a külpolitikával, így például: „A párizsi békekonferencia", „Az imperializmus új jelenségei", „A Szovjetunió tervgazdasága", „Jugoszlávia gazdasági és társadalmi rendszere" című rendezvények. A korábban említett előadókon kívül többek között Nagy Tamás, Markos György, Háy Gyula, Alexits György, Betlen Oszkár, Andics Erzsébet szerepelt.

A nyitó előadást ezen a tanfolyamon is Rákosi Mátyás tartotta 1946. október 25-én „Az MKP III. kongresszusa és a magyar demokrácia jövője" címmel. A Szociáldemokrata Pártot Szakasits Árpád, a Nemzeti Parasztpártot pedig Darvas József képviselte. Rákosi a nemzetközi helyzet elemzése után a népi demokrácia megerősítéséről szólt. A politikai és pártharcokat elemezve felhívta a figyelmet arra, hogy a politikai reakció erejét nem szabad lebecsülni, azért, mert nem rendelkezik fegyveres erővel. Úgy fogalmazott, hogy

aki a „harmadik út" lehetőségét hirdeti, az a reakciót támogatja. A demokrácia előtt álló feladatok közül az első helyre a tömegek politikai felvilágosításának szükségességét helyezte. A nyugati polgári demokráciákat úgy ítélte meg, hogy azok gyorsabban fejlődnek, mint a magyar demokrácia, de kritikusan szólt arról is, hogy a szomszéd országok demokráciájához képest is egyre nő a lemaradásunk. Mindezek következtében a magyar demokrácia erősítése – mondotta – nemcsak belpolitikai, hanem külpolitikai érdek is: nem lehet közömbös ugyanis az, hogy hogyan ítélik meg Magyarországot a nemzetközi politikai porondon.

Szakasits Árpád hozzászólásában szintén a demokrácia lényegéről beszélt, és azt a közmegegyezés elvének megfogalmazásában határozta meg, de hozzátette: „a két munkáspárton kívüli demokratákra én nem nagyon számítok". Darvas József viszont arról szólt, hogy a parasztság nagy része ma is a „harmadik utas" megoldást keresi, mivel „a 25 éves reakció hatására a parasztság egy része annyira fél a kommunizmustól, hogy inkább hajlandó a reakció felé közeledni, hasonlóan a súlyos beteghez, aki annyira fél a haláltól, hogy inkább öngyilkosságot követ el".

Rákosi válaszában arra a felvetésre, hogy csak a munkáspártokban és az NPP-ban vannak demokraták, így reagált: „Nem jól állna a magyar demokrácia szénája, ha ez valóban így volna. Mi a mindennapi tapasztalatból tudjuk, hogy a Kisgazdapártban is vannak demokraták szép számmal." Darvas Józsefnek a munkás-paraszt szövetség lehetőségeit, részbeni megvalósulását, illetve a parasztegység gondolatának megvalósíthatatlanságát taglalta, mondván: „sokan olyan parasztegységet szeretnének, amiben a munkásegység példájára minden paraszt benne lenne. Csak elfelejtik, hogy a munkásosztály sokkal egyöntetűbb, mint a parasztság, mert a betanított munkás és a szakmunkás között semmi esetre sem olyan a különbség, mint egy 3 holdas gazda és egy 180 holdas gazda között." Válaszát azzal zárta, hogy „Mi rajta leszünk,

hogy a sokat szenvedett magyar nép a lehető legkevesebb vérveszteséggel és áldozattal érje el a népi demokrácia kiteljesedését".

●●●

A Politikai Akadémia 1947-es első előadását Orbán László, az Agitációs és Propaganda Osztály vezetője tartotta, a nemzetközi munkásmozgalomról. A történeti bevezetés után a munkásegység megteremtésének lehetőségeire tette a fő hangsúlyt, kifejtve, hogy a két munkáspárt közeledését ideológiai alapok erősítik és az egységes szakszervezeti mozgalom a gyakorlati megvalósítás útját mutatja. 1947. január 23-án Révai József tartott igen érdekes előadást. Témája „Lenin" volt, de valójában az aktuális belpolitikai kérdésekre adott nagyon határozott válaszokat (nem véletlen, hogy a *Szabad Nép* is majdnem teljes terjedelemben leközölte). 1947 elejére a „ki kit győz le?" kérdése a végső kifejlethez érkezett, s ezt jól tükrözte Révai fejtegetése: „Lenin arra tanított, hogy aki harc közben jogokat követel, demokráciát követel az ellenfél számára is, az ügynöke, támogatója, segítője az ellenségnek... Sokan vannak, akik a demokrácia úgynevezett »játékszabályait« többre tartják, mint magát a demokráciát... A kérlelhetetlenség különbözteti meg az új demokráciát a régi polgári demokráciától... Három feltételt kell megvalósítani: megtörni az uralkodó osztály gazdasági hatalmát, kellő eréllyel megvalósítani azt az elvet, hogy demokratikus jogok csak demokratáknak járnak, és szét kell zúzni a reakció tömegbázisát."

●●●

Az MKP Politikai Bizottsága a harmadik előadássorozat összeállítására 1947. november 13-i ülésén adott megbízást Révai Józsefnek, Kállai Gyulának és Horváth Mártonnak. A programtervezetet három nap

alatt kellett összeállítaniuk és a Politikai Bizottság úgynevezett repülőszavazással hagyta jóvá. November 28-án már el is kezdődött a Politikai Akadémia újabb sorozata, szintén Rákosi Mátyás előadásával indítva, mely a „Magyar demokrácia három esztendejé"-ről szólt. Az előadások témái között szaporodtak a gazdasági jellegűek, így például „Államosítás Magyarországon", „A Marshall-terv: Európa leigázásának terve", „A magyar szövetkezeti mozgalom", „A 3 éves terv féléves mérlege". Több előadás foglalkozott a nemzetközi helyzettel: „A kommunista pártok a békefront élén", „A népi demokráciák fejlődése", „A Dunavölgyi népek gazdasági együttműködése", „Demokrácia Amerikában". Ebben a sorozatban a legnagyobb teret a társadalmi-politikai kérdések kapták. Így a „Szociáldemokrácia két irányzata", „A szakszervezetek a magyar demokráciában", „Kultúrpolitika", „Parasztság és demokrácia", „A magyar katolicizmus útja" stb. Az előadók között újabb nevekkel találkozunk: többek között Apró Antal, Berei Andor tartott előadást. A Politikai Akadémia elnöki tisztét továbbra is Rudas László töltötte be.

Az ekkor már működő munkásakadémiák mintájára, a Politikai Akadémia mellett is megindult a különböző szaktanfolyamok szervezése, melyek mindegyike 10–10 előadásból állt. Az volt a szerepük, hogy a különböző területen dolgozóknak az érdeklődésüknek megfelelő témák mellett olyan előadásokat is beiktassanak, amelyek a kommunisták céljait, politikai irányvonalát ismertetik meg a résztvevőkkel, s ezáltal a kapcsolatukat is szorosabbá teszi ezekkel a rétegekkel. 1947-ben orvosi, mérnöki, pedagógiai, valamint irodalmi és művészeti akadémiai sorozatot indított az MKP.

Az előadások szövegét az MKP megjelentette. A füzetek szerkesztésével Rudas Lászlót, Révai Józsefet és Bíró Zoltánt bízták meg. 1947 decembere után a Politikai Bizottság létrehozta az Oktatási Tanácsot, amelynek vezetője Gerő Ernő lett, tagjai pedig Révai József, Mód Aladár, Andics Erzsébet, Rudas

László és Szőnyi Tibor. Feladatává tették az elméleti munka javítását. Úgy értékelték, hogy az elméleti munka terén komoly hiányosságok és mulasztások mutatkoznak. „Ennek következtében a párt soraiban, sőt magában a Politikai Bizottságban is helytelen nézetek jutottak kifejezésre a népi demokrácia jelentőségéről és Magyarország gazdasági szerkezetében végbement minőségi változások lényegéről."

●●●

Az 1948-as év már a munkásegység megteremtése jegyében indult, így természetes, hogy a propagandamunka tartalmi feladatait is ehhez igazították. A Szervező Bizottság 1948. április 12-i ülésén elfogadott munkaterv ezért emelte ki: „Gondoskodni kell arról, hogy a szociáldemokrata hallgatók ne összetörve, hanem szellemileg és ideológiailag megerősödve kerüljenek a tanfolyamról ki... Az előadások során ki kell emelni a szociáldemokrata baloldal tevékenységének pozitív oldalait, azokat a komoly érdemeket, amelyekkel hozzájárultak a munkásmozgalom továbbfejlődéséhez." Ezeknek a politikai céloknak felelt meg Révai József előadása a Politikai Akadémián 1948 elején, melyet a „Szociáldemokrácia két irányzata" címmel tartott. A nyugat-európai szociáldemokrata pártok jobbratolódását bemutatva jutott el a magyarországi helyzet elemzéséhez. Megállapította, hogy a „jobboldali szociáldemokraták politikája a magyar demokrácia létérdekeivel összeférhetetlen... az a döntő, hogy az együttműködés állandó javításával a két munkáspárt között, a kommunisták és a szociáldemokraták közötti elvi és gyakorlati közeledés feltételeinek rendszeres, tudatos megjavításával egyengessük az útját az egységes munkáspárt megteremtésének és ezzel javítsuk a feltételeit a szocializmus megvalósításának Magyarországon".

A Politikai Akadémia indulásától kezdve a legfontosabb gazdasági, társadalmi és politikai kérdésekkel foglalkozott. Az új propagandafórum megszervezésével nem csupán eligazította a résztvevőket a bonyolult kérdésekben, de vitalehetőséget is biztosított a koalíciós pártok képviselői számára. Az 1946-ban indult Politikai Akadémia a négy évtized folyamán rendszeresen működött; formájában, gyakoriságában különbözött ugyan az MDP, majd az MSZMP időszakában, de célja alapjában nem változott: mindmáig a pártvezetés fóruma, ahol elemzik a legfontosabb ideológiai-politikai kérdéseket.

A méltán világhírű magyar kóruskultúra legfiatalabb követei: a Magyar Rádió Gyermekkara

Benkő Péter

PÁRTOK ÉS PÁRTHARCOK 1947–1948 FORDULÓJÁN

A második világháború idején a fasizmus ellen szövetségben harcoló nagyhatalmi koalíció tagjai – ezen belül is a világpolitika eseményeire a továbbiakban meghatározó befolyást gyakorló Egyesült Államok és a Szovjetunió – közötti viszony már közvetlenül a győzelmet követően is számottevően megromlott. Amíg azonban a *növekvő feszültségek* a további egy-két évben inkább csak a diplomácia kulisszái mögött voltak ismertek, addig 1947-től kezdődően ez egyre inkább nyílt szembenállássá alakult, s számos lépés eredményeként a szélesebb közvélemény számára is érzékelhetővé vált.

Ez nem csupán a továbbra is rendezetlen „német kérdés"-ben mutatkozott meg, hanem a Truman-elv és a Marshall-terv meghirdetésében, a görög polgárháború eszkalációjában, továbbá a kommunistáknak – másutt a baloldali szocialistáknak is – a nyugat-európai országok kormányaiból való kiszorításában. Továbbá abban a politikai arculatváltásban, melynek eredményeként Közép- és Délkelet-Európának a népi demokratikus átalakulás útjára lépett államaiban 1947 nyarán alig három hónap leforgása alatt tűnnek el posztjaikról a polgári parlamentáris berendezkedés legreprezentánsabb vezető politikusai. Ezt a hatalmi-politikai metamorfózist fémjelezte még ez év szeptemberében életre hívott Kommunista és

Munkáspártok Tájékoztató Irodája (KOMINFORM) is, melynek az alakuló ülést követően közzétett deklarációja kimondja, hogy egy demokratikus program alapján a kommunista és munkáspártok fűzzék szorosabbra kapcsolataikat, gyorsítsák meg országaikban a társadalmi átalakulás folyamatát, hangolják össze tevékenységüket a nemzetközi politikai porondon.

A belpolitikai erőviszonyok átalakulása 1947-ben

Mindezek természetesen nem maradtak hatás nélkül a hazai politikai események alakulására, sőt ez a hatás mind jelentősebbé, s hamarosan döntővé vált. Az 1947 elején nyilvánosságra került *köztársaság-ellenes összeesküvésben* részt vevők ellen való fellépés – számos áttételen keresztül – végül is a kommunisták által vezetett baloldalnak a kisgazdapárt addigi vitalitását megtörő és parlamenti többségét felszámoló politikai küzdelmévé vált. Gyökeresen átrendeződtek mind a Magyar Nemzeti Függetlenségi Fronton (MNFF), mind pedig a kormányzati koalíción belüli erőviszonyok. E küzdelem további lépéseit jelentette még ugyanezen év második felében a *hároméves terv megindítása és a nagybankok államosítása.*

Ilyen körülmények között a *helyes szövetségi politika* alapelveinek kidolgozása és gyakorlati alkalmazása igen nehéz, ellentmondásos feladatot rótt a Magyar Kommunista Pártra (MKP), melynek vezető szerepe a MNFF-on belül mindinkább meghatározóvá vált. A hároméves terv céljainak arról kellett meggyőzniük a parasztság túlnyomó többségét, hogy a nemzetgazdaság antikapitalista fejlődése, az államosítások, a tervgazdálkodás – vagyis a munkáspártok által mutatott út – megfelel a dolgozó parasztság érdekeinek is. A szövetségi politika érvényesülését ugyanakkor nagymértékben elősegítette, hogy a szocialista célkitűzések, a társadalmi rendszer gyökeres átalakítása

a háborút követő két-három évben még háttérbe szorult a kommunista párt politikájában, miközben nagymértékben megerősödtek a munkásosztály és a kommunista párt pozíciói.

Az MKP abból indult ki, hogy a Szociáldemokrata Párt (SZDP) és a Nemzeti Parasztpárt (NPP) mindenképpen támogatja programját. Az egyeztető tárgyalások után a szociáldemokratákra biztosra számíthatott. Az NPP mint radikális, kisparaszti, tehát a banktőkével tradicionálisan is szemben álló párt álláspontja szintén egyértelmű volt: helyeselte az államosításokat. A bankok érdekeinek védelme nemcsak a kisparaszti, de még a középparaszti rétegek érdekeitől is távol állt, így a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Pártban (FKGP), a párt alapvetően paraszti jellege folytán a finánctőkét védő jobboldal – parlamenti többsége ellenére – vereséget szenvedett. A kisgazdapárt balratolódásához számottevően hozzájárult, hogy legexponáltabb vezetői – a köztársaság-ellenes összeesküvés leleplezését követően – a baloldali pártok határozott fellépése következtében emigráltak. Ezután a bankállamosításokat és az előkészítő állami ellenőrzés végrehajtásának megkezdését az FKGP vezetősége is megszavazta.

Az események ilyen alakulása révén az MNFF 1947 nyarára szakított a burzsoáziával, és a dolgozó osztályok antikapitalista, népfront jellegű politikai szövetségévé alakult át, amelynek résztvevői ténylegesen elismerték a munkásosztály és az MKP vezető szerepét. Ily módon az MNFF az adott történelmi szituációban – kimondva-kimondatlanul – elfogadta a szocialista átalakulás perspektíváját.

Az 1947-es választások

Az 1947. augusztus 31-i országgyűlési választásokon – az MNFF választási szövetségének négy pártja: az MKP, az FKGP, az NPP és az SZDP megkapta

a szavazatok több mint 60 százalékát. A parasztságnak ugyancsak mintegy 60 százaléka szavazott a *négy baloldali pártra.* Valamennyi párt közül az MKP jutott a legtöbb szavazathoz 22,3%-kal (1945-ben 16,9%). A párt alapvetően helyes parasztpolitikája eredményeként vidéki szavazóinak száma 1945-höz képest csaknem kétszeresére nőtt. Korabeli számítások félmillióra becsülték a párt paraszti szavazatainak számát, ami az MKP tömegbázisának közel felét, az összes paraszti voksoknak kb. egyötödét tette ki.

A koalíció négy pártja közül a kommunista párt mellett csupán a parasztpártnak sikerült nemcsak megőrizni, hanem meg is erősíteni pozícióját, szavazatainak százalékos aránya az 1945-ös 6,8-ről 8,3%-ra (415 szavazat) emelkedett. S bár továbbra is a koalíció legkisebb pártjának számított, a kormányszövetség pártjai között megfigyelhető erőeltolódás következtében súlya mégis megnőtt. Ebben elsődlegesen az játszott közre, hogy a korábban többséggel rendelkező kisgazdapárt szavazóinak jó kétharmadát elveszítette, s a szociáldemokraták is érzékeny veszteséget szenvedtek. Ezzel szemben a kommunista párt, képviselőinek létszámát tekintve is a koalíció élére került, s mellette leginkább a parasztpárt növelte képviseleti erejét.

A helyzet és az erőviszonyok változásainak jellemzőihez az is hozzá tartozott, hogy az SZDP – néhány megyétől eltekintve – falun, a parasztság körében nem volt számottevő tényező, az FKGP-nek helyi szervezetei pedig szinte az egész ország területén dezorganizálódtak, sok helyütt valósággal széthullottak, tagjainak és vezetőinek jelentős része átment az ellenzéki pártokhoz. Így az 1947 őszére szervezetileg és politikailag egyaránt megerősödött NPP komoly politikai tényezőként jött számításba. Erre alapozva 1947–1948 fordulóján aktív kezdeményező szerepet játszott a politikai életben.

A leadott voksokat figyelembe véve, 1947. augusztus 31-én tehát a *választók többsége* a népi demokratikus úton haladó társadalmi-politikai fejlődésre szavazott.

A nép túlnyomó többsége elfogadta a pártpolitikai erőviszonyokban 1947 nyaráig végbement változásokat. Az MKP relatív választási többsége a pártnak az előző években kivívott, majd 1947 folyamán fokozatosan megszilárduló vezető szerepének demokratikus jóváhagyásaként értelmezhető. A szavazás egyben azt is bizonyította, hogy helyes volt az MKP-nak az a politikai irányvonala, amely a szocializmus győzelmét a polgári demokrácia nyújtotta lehetőségek kihasználásával, illetve a polgári intézményrendszer felhasználásával látta elérhetőnek. A jobboldali pártokra eső csaknem 40%-nyi szavazat ugyanakkor azt bizonyította, hogy még korántsem fejeződött be a dolgozó tömegek, ezen belül a kis- és középparasztság megnyerése a szocializmus ügyének.

A választások utáni *kormányalakítással* kapcsolatos küzdelmek az FKGP és az SZDP jobboldalának háttérbe szorításához, e pártok baloldali szárnyainak megerősödéséhez (ami azonban nem állította meg bomlásukat) és a kormánykoalíció szocialista orientációjú platformon történő újjáalakulásához vezettek. A szélsőjobboldali Pfeiffer-féle Magyar Függetlenségi Párt felszámolása és a bankok államosítása a polgári és a népi demokrácia között folyó két és féléves küzdelem egyik szakaszának lezárását jelzi: 1947 végére lényegében a társadalmi-politikai hatalom a szocialista változásokat követelő erők birtokába került.

Az NPP 1948 első felében tovább erősödött, így a parasztság körében a kommunista párt után a legbefolyásosabb politikai erővé vált. A kisgazdapárt ugyanis az 1947 nyarán bekövetkezett súlyos megrázkódtatását később sem tudta kiheverni, helyi szervezetei pártéletet nemigen éltek, a szociáldemokraták tovább fogyatkoztak, s az ellenzéki pártok ugyancsak nem folytattak szervezeti tevékenységet. Így alakult ki az a helyzet, hogy az MKP mellett az egyetlen párt az NPP, amely nem küzdött sem politikai, sem szervezeti válsággal, ezért sikeresen aknázhatott ki minden lehetőséget szervezeti-politikai megerősödése érdekében.

A parasztpárt helyzete kétségtelenül egyértelműbb volt, mint a parasztság másik pártjáé, a kisgazdapárté. Tömegeit a parasztság alsó rétegei adták, amelyeknek különböző megfontolásból nem felelt meg az MKP. (Az NPP társadalmi-politikai tekintetben a kommunista és a kisgazdapárt között helyezkedett el.)

Az ellenzéki pártokra szavazó paraszti elemek megnyerését, maga mögé való felsorakoztatását, politikai nevelését az NPP már közvetlenül a választások után feladatának tekintette. E tömegek parasztpárthoz való közeledése az őszi hónapok politikai eseményeinek hatására felgyorsult. Most már a régi kis- és középparasztság figyelme is fokozottabban a párt felé irányult. A birtokos parasztság tulajdonának, mindenekelőtt földjének megvédésére képes erőt ekkor már nem a széthulló kisgazdapártban, s még kevésbé az egyre bizonytalanabb sorsú ellenzéki pártokban, hanem a megerősödött parasztpártban látta.

A szocializmustól nem idegenkedő, a bekövetkezett változásokat tudomásul vevő és a fejlődés tendenciáját, ha néha még kényszerből is, de elfogadni képes tömegek indultak el az NPP felé. Növelte a párt vonzerejét az is, hogy hangsúlyozta sajátos arculatának, szervezeti és politikai önállóságának fenntartását. Koalíciós tagsága és a munkáspártokkal fennálló szoros szövetsége mellett is sejtetni engedte, hogy nemcsak az ellenzéki, de szükség esetén a munkáspártokkal szemben is képes a paraszti érdekek védelmére. Folytatódott az 1947 elején megkezdett tendencia: a parasztpárt 1947 utolsó hónapjaiban, majd 1948 első harmadában szervezetileg lényegesen megerősödött. Az NPP vezetősége mindvégig vigyázott azonban arra, hogy a párt sikerei ellenére ne riválisa, hanem szövetséges partnere legyen az MKP-nak.

Az MKP vezetősége 1947–1948 fordulóján vett egyre határozottabb irányt arra, hogy a parasztság körében is előretörjön.

A parasztpárt vezető köreiben 1947 végén merült fel a népfront újjászervezésének gondolata, amelynek meg-

valósításához hamarosan igen aktívan láttak hozzá. Az NPP vezetősége 1948 tavaszán *pártközi összekötő bizottságok* alakításával kívánta a népfront átszervezését elősegíteni és előkészíteni. Ahol erős volt az MKP és az NPP tömegbázisa, ott csak a két párt képviselőiből állították össze a bizottságokat, de ahol gyengébbek voltak ezek a pártok, ott az összekötő bizottságokba az FKGP-t is bevonták, illetve az egész koalíciót új alapokra helyezték, a pártok együttműködését szorosabbra fűzték, intézményesítették.

Az új típusú koalíciós együttműködés megerősödését azonban nagymértékben akadályozta az MKP részéről a népi demokrácia, illetve a proletárdiktatúra fogalmának és funkciójának értelmezése körüli tisztázatlanság, mely összefüggött a bevezetőben jelzett nemzetközi politikai eseményekkel, illetve azok következményeivel is. Mindez a hazai kommunista pártvezetést ez irányú nézeteinek újragondolására késztette.

A népi demokrácia és a proletárdiktatúra értelmezésének dilemmái

A fordulat évének viharos gyorsasággal zajló eseményei közepette, a szocialista forradalom kibontakozásával, majd győzelmével párhuzamosan napirendre került az MKP számára az új követelményeknek megfelelő, a szocialista társadalom alapjai lerakását megtervező *politikai stratégia és taktika* kidolgozása. Ennek során tisztázni kellett a munkásosztály és az egyesülés utáni munkáspárt vezető szerepének problematikáját, meg kellett válaszolni a kommunista mozgalom közvetlen tömegbefolyásával, a kommunista párt és a többi demokratikus párt, illetve tömegszervezet viszonyával kapcsolatos kérdéseket, valamint felkutatni az 1947-ben még ellenzéki magatartást tanúsító dolgozó – főként középparaszti – rétegek szocialista építés számára való megnyerésének lehetőségeit. Tehát nem kisebb horderejű kérdésekről

volt szó, mint hogy milyen konkrét formát öltsön, hogyan, mi módon történjen a *szocialista forradalom politikai rendszerének kiépítése* Magyarországon.

A polgári demokrácia és a népi demokrácia politikai erőinek közel három évig tartó küzdelme után 1947 végén *megszilárdult a munkásosztály vezető szerepe*, amelyet a jobboldali erők a felszabadulás óta rendszeresen támadtak. Az 1947 novemberében hozott hatalmi intézkedésektől kezdve – ahogy azt *Gerő Ernő* 1947. december 19-i előadásában megfogalmazta – „a magyar nép mind politikailag, államhatalomban, mind gazdasági téren birtokában van azoknak az elengedhetetlenül szükséges pozícióknak, amelyeknek helyes és céltudatos felhasználásával biztosítani képes a népi demokrácia további megerősödését". A küzdelem – bár a legnehezebb szakaszon túlléptek – még nem ért véget, mert „helytelen politikával a már egyszer megszerzett pozíciókat lehet gyengíteni, sőt el is lehet veszíteni – hangzott Gerő intelme –, míg a helyes, következetes demokratikus politika erősíti a megszerzett pozíciókat és lehetővé teszi új fontos pozíciók szerzését a nép számára". Az 1947 végén bekövetkezett fordulat egyben változást idézett elő az MKP kormányzati-politikai pozíciójában is. Kialakult az a stabil vezető szerepe, amely korlátozta, de nem szüntette meg teljesen a többi erőcsoport (pártok és tömegszervezetek) politikát befolyásoló szerepét.

A fordulat éve a *két munkáspárt egyesülésével* zárult le, akkor teljesedett ki a munkáshatalom. A fordulat évében végig az előző években kialakult álláspontot vallották az MKP vezetői (de nemcsak ők, hanem a nemzetközi kommunista mozgalom és a hazai baloldal más vezetői is), azt, hogy a népi demokrácia, vagyis a szocializmushoz vezető sajátos út fő jellemzője a proletárdiktatúra elkerülhetősége. Mindebben szerepet játszott az a nézet, amely szerint a proletárdiktatúra a szovjet rendszerrel azonosult, vagyis a proletárdiktatúra *egyik* formáját a proletárdiktatúra *egyetlen* formájának tekintették. De összefüggött a proletár-

diktatúra szűken értelmezett felfogásával is, amely a proletárdiktatúrát nyílt, fegyveres erőszakkal azonosította.

Az MKP vezetői ekkor még nem ismerték fel, hogy a *proletárdiktatúra* tartalma, lényege nem más, mint *a társadalomnak a szocializmushoz való vezetése a munkásosztály által,* hogy ennek a formái, módozatai igen változatosak. Mindezen bizonytalanság, az e kérdésben mutatkozó elméleti zavar azonban *ekkor* nem hatott károsan a párt politikai irányvonalának alakulására, sőt az új fejlődési lehetőségekre ösztönzött.

Szövetségi politika

A munkás-paraszt szövetség új, szocialista alapokra helyezése ily módon elképzelhető volt az egyes osztályok, rétegek politikai sajátosságait, érdekeit képviselő és a parlamentáris formát kihasználó koalíciós pártok összefogásával, amely a kormányzati-politikai és társadalmi-politikai szövetségnek a szocialista fejlődés során elengedhetetlen egységét testesíti meg.

Több párt működése esetén tehát az osztályok, rétegek szövetsége *elsősorban a pártok szövetsége* révén valósulhat meg. A szövetségi politika ilyen formáját igényelte a szocialista forradalom népi demokratikus útja, a nemzeti sajátosságok figyelembevétele. Ezt tették lehetővé a második világháború után kialakult új nemzetközi viszonyok is. Az MKP egyikmásik vezetője azonban már 1947 végén kezdett eltávolodni ettől a formától, de a kérdés csak 1948–1949 fordulóján dőlt el véglegesen.

Az elméleti kérdések tisztázásának igénye 1948 folyamán végig nyomon követhető. Az MKP Politikai Bizottsága 1948. február 12-i ülésén határozatot hozott a párt elméleti munkájának javításáról, amelyben önkritikusan megállapította: „Pártunkban az elméleti munka terén komoly hiányosságok és mulasztások mutatkoznak. Maga a Politikai Bizottság nem dolgozta ki marxista–leninista szemszögből a magyar népi de-

mokrácia kérdéseit... Az elméleti munka terén mutatkozó mulasztások és hiányosságok azzal a veszéllyel fenyegetik pártunkat, hogy további tevékenységében éppen az elméleti problémák feldolgozásának hiányában komoly politikai hibákat követhet el." A Politikai Bizottság oktatási tanácsot és bizottságokat küldött ki egyes elméleti kérdések kidolgozására, határozatot hozott elméleti vitacikkek megjelentetésére.

Az elméleti viták során egy igen lényeges probléma azonban fel sem vetődött, nevezetesen az, hogy a kommunista párt miként őrizheti meg *politikai-mozgalmi* vezető pozícióját, ha a munkáshatalom kiteljesedése után politikailag monopolhelyzetbe kerül, és a vezetésben, a pártéletben adminisztratív, centralisztikus elemek jutnak túlsúlyba. Az elvi kérdések tisztázatlansága is hozzájárult ahhoz, hogy a fordulat éve után a párt szövetségi politikájában is egyre nagyobb tért hódított a szektás gyakorlat.

■■■

A fordulat évének belpolitikai tartalma egyértelműen a forradalmi folyamat *meggyorsítása* volt, s minden hiba és fogyatékosság ellenére ebben áll ennek az éles politikai harcokban bővelkedő, de ugyanakkor sikerekben különösen gazdag időszaknak a jelentősége. E feladat megoldásához követelménynek tekintették az alapelvek egységesítését, előtérbe helyezték a társadalmi-gazdasági-állami fejlődés azonos vonásait, a szervezetten összehangolt cselekvés szükségességét. A közös vonások, az azonos célok hangsúlyozása azonban megindított egy folyamatot, amely háttérbe szorította a – részben a népi demokratikus fejlődésből eredő és a szocializmus építésére ható – nemzeti sajátosságokat. Felszámolta az egyes országok és pártok történelmi fejlődéséből adódó, a szocialista fejlődés fő tendenciáit nem érintő ütembeli és formabeli eltéréseket, s a munkásmozgalom ideológiai, szervezeti egységének, az egység kialakításának és *az osztályszövetségek formájának meghatározásánál sematikus megoldáshoz vezetett.*

Simó Endre

SZOVJETUNIÓ: TÖRTÉNELMI VÁLTÁS – SZEMLÉLETI ÁTÁLLÁS

„A XXVI. kongresszuson, majd a központi bizottság ezt követő ülésein a *Jurij Andropov* és *Konsztantyin Csernyenko* tevékeny közreműködésével kidolgozott stratégiai irányvonal változatlan és az is marad. Ennek célja az ország társadalmi-gazdasági fejlődésének meggyorsítása, a társadalmi élet minden területének tökéletesítése. Konkrétabban szólva, a termelés anyagi-műszaki bázisának átalakítása, a társadalmi, elsősorban a gazdasági viszonyok rendszerének tökéletesítése, magának az embernek a fejlődése, az anyagi élet- és munkakörülmények minőségi javítása, az ember szellemi arculatának fejlesztése" – alig egy éve hangzottak el ezek a szavak *Mihail Gorbacsov* szájából azon a központi bizottsági ülésen, amelyen főtitkárrá választották.

Azóta konkretizálódott a stratégia, megfogalmazódtak az ezredfordulón is átívelő tennivalók. A XXVII. kongresszus jóváhagyásával *programmá* vált. Ha a feladatokat következetesen megvalósítják, akkor a nyolcvanas évek második fele minden bizonnyal egy minőségileg új korszak nyitányaként íródik be a Szovjetunió és a szocializmus fejlődésének történetébe. Addig azonban még tömérdek munka van hátra. Át kell törni haladást fékező beidegződéseket, gúzsba kötő mechanizmusokat, új szemléletre van szükség a „történelmi váltás" érdekében. „Nem szabad késleked-

ni, nem szabad várni, mert nem maradt idő a nekikészülődésre, ezt az időt felemésztette a múlt. Nekünk előre kell haladnunk, gyorsítva a sebességet" – mondta Mihail Gorbacsov.

Ideológiai szempontból az a legszembetűnőbb változás, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja programjában nem a kommunizmus építése szerepel napirenden, hanem a *szocializmus tökéletesítése*. Ez nagyon lényeges felismerést tükröz: azt, hogy a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet sokkal hosszabb időt igényel, mint azt korábban gondolták. Minden előreszaladási kísérlet, a kommunista elveknek a társadalom anyagi és szellemi érettségének felmérése nélkül való alkalmazása csak balsikerrel, politikai és gazdasági veszteséggel járhat – vallják. Egyszersmind megengedhetetlennek tartják a megérlelődött átalakítások, az új feladatok megvalósításának halogatását is. Ez a törekvés a valósággal számoló szemléletre áthatja az *eszmei nevelő munka* feladatait taglaló fejezetet is. Leszögezik: az elszakadás a valóságtól elvont népneveléssé, üres szócsépléssé teszi az eszmei nevelő munkát. Hangsúlyozzák a szavak és a tettek egységének fontosságát.

Ez a fajta politikai-szemléleti megközelítés mágától értetődően felszabadítóan hatott a szovjet társadalmi és termelési viszonyok problémáinak elemzésére is. Így már előítéletektől, illúzióktól mentesen térképezhették fel, mi okozza a fejlődés ütemének lelassulását. Azt, hogy az elmúlt 15 évben – a korábbi programmal ellentétben – sok fontos mutató tekintetében nem nőtt, hanem csökkent a Szovjetunió világgazdasági súlya. Választ kereshettek arra a kérdésre, hogy milyen akadályokat kell elhárítani a gyorsabb fejlődés kibontakoztatásának, a szunnyadó alkotó energiák felpezsdítésének útjából. Gorbacsov szerint a haladás érdekében *fel kell oldani a termelőerők és a termelési viszonyok közötti ellentmondást*. Szakítaniok kell azzal a dogmával, miszerint a szocializmus automatikusan megteremti a kettő közti összhangot, és gyors fejlődést biztosít.

A „történelmi váltásról", a szocializmus gazdasági

lemaradásának megszüntetéséről szólva a főtitkár rámutatott arra az ellentmondásra, hogy a tőkés világ azzal együtt is gyorsabban fejleszti termelőerőit, hogy társadalmi viszonyai elmaradottabbak a szocializmusénál. A kapitalizmus fejlett centrumában gyorsan alkalmazzák a tudományos-műszaki eredményeket, viszik át a hadiiparban elért csúcstechnológiák egy részét a békés termelésbe, a hétköznapi életbe. Nyilvánvalóan „nekünk is ez a feladatunk" – fogalmazott *Mihail Gorbacsov* –, figyelembe véve a táradalmi termelés végső célja közti alapvető különbségeket (amott a profit, emitt a dolgozók jóléte és a személyiség fejlődése).

Az eredményeknek a honvédelmi szférából a békés termelésbe történő átvitele nagy horderejű téma egy olyan országban, amelyikben történelmi okoknál fogva a tudományos-műszaki eredmények színe-java a honvédelmi szférában összpontosult. Nyilvánvaló dolog, hogy amíg a Szovjetunió és a szocialista közösség léte múlott a nyugati szövetségi rendszer katonai-hadászati fölényének felszámolásán, addig a honvédelmi érdek maga alá rendelt sok más szempontot. Ez a prioritás a gazdasági mechanizmusokra is rányomta bélyegét. Amint azonban beállt a paritás katonai-hadászati téren, s az erőegyensúly *megőrzése* maradt a feladat, elemi erővel vetődött fel a békés ágazatok korszerűsítésének követelménye. (Andropov 1983-ban 40%-ra becsülte a nem gépesített munka arányát a szovjet feldolgozó iparban.)

Ez az állapot hátráltatta annak a történelmi célnak a valóra váltását is, hogy a szocializmus a katonai után *gazdasági síkon* is kiegyenlítse az erőviszonyokat. A gazdaság egészét nézve mindez együtt járt az extenzív fejlesztési források beszűkülésével, illetve kimerülésével. Mind halaszthatatlanabbá vált az intenzív fejlődési pályára való átállás. Az SZKP programjában a lemaradás szubjektív okairól a következőket írják: a hetvenes években és a nyolcvanas évek elején nem kellő időben és nem megfelelően elemezték a gazdasági helyzet változásait, noha mélyreható intézkedések váltak szüksé-

gessé az élet minden területén, nem tanúsítottak kellő állhatatosságot ezek meghozatala érdekében.

●●●

A program egész politikai filozófiájából kitűnik: a következő 15 évben nemcsak az elmúlt időszak relatív lemaradását kívánják pótolni, hanem hatványozni is akarják erőfeszítéseiket a legfejlettebbek utolérésére. Ennek zálogát – termelési-technikai oldalról közelítve – a *tudományos-műszaki haladás meggyorsításában* látják. Hirdetik, hogy a tudománynak közvetlen termelőerővé kell válnia. A következő 15 évben 2,3–2,5-szörösére akarják növelni a munkatermelékenységet s megkétszerezni a termelési kapacitást. A 15 éves időszakon belül 1986–1990 között a nemzeti jövedelmet 3,5–4%-kal, az ipart 3,4–4,4%-kal, a reáljövedelmeket pedig 2,5–2,8%-kal tervezik növelni évente. „A tudományos-műszaki haladásnak arra kell irányulnia, hogy gyökeresen megjavuljon a természeti erőforrások, a nyersanyagok és egyéb anyagok, a fűtőanyagok és az energia felhasználása, kezdve a nyersanyag kitermelésétől, a komplex feldolgozástól a végtermék kibocsátásáig és felhasználásáig." Kiemelten akarják fejleszteni a gépgyártást: különösen a szerszámgépipart, az elektronikai és a mikroelektronikai ipart, a számítástechnikát és a műszeripart, az informatikát, mert ezeket tartják a haladás valódi katalizátorainak.

A társadalmi-termelési viszonyok oldaláról vizsgálva a kérdést, a programból kitűnik, hogy a fejlődés meggyorsítását a *szovjet társadalom politikai életének, intézményrendszerének fejlesztése, — a szocialista demokrácia kibontakoztatása* révén kívánják elérni. Csökkenteni akarják az irányítási apparátust, kiiktatni a haladást gátló láncszemeket. Az új szemléletre való átállás érdekében egészen odáig mennek el, hogy leszögezik: annak, aki nem hajlandó erre, sőt gátolja az új feladatok megoldását, félre kell állnia az útból, nem szabad akadályoznia a munkát.

A *demokratikus centralizmus* jegyében növelni kell a központi irányítás hatékonyságát és bővíteni a vállalati önállóságot és felelősséget, aktívabban alkalmazni a vezetés rugalmasabb formáit és módszereit, az önálló gazdasági elszámolást, felhasználni az áru- és pénzviszonyokat, bevonni a dolgozókat a termelés irányításának folyamatába. Erősíteni akarják a kollektívák és minden egyes dolgozó érdekeltségét a minél jobb gazdasági eredmények elérésében, összekapcsolva a munka erkölcsi és anyagi ösztönzőit. Összhangban a kiindulási alappal, hogy ti. nem a kommunizmus, hanem a fejlett szocializmus építésének szakaszában tartanak, megkülönböztetett fontosságot tulajdonítanak az egyenlősdi-szemlélet felszámolásának és a munka, a teljesítmény szerinti javadalmazásnak.

Ami a politikai rendszert illeti, az SZKP stratégiai vonalává nyilvánította a *szovjet demokrácia* fejlesztését, a nép önirányításának kibontakoztatását. Jobban be akarják vonni az állampolgárokat az államigazgatásba és a közéletbe, javítani a választott szervek tevékenységét, kiterjeszteni a társadalmi ellenőrzést. A szocialista demokráciát a *párton belüli demokráciával* egyidejűleg akarják fejleszteni. Hangsúlyozzák a pártélet lenini normáinak tiszteletben tartását, a bírálatot és az önbírálatot, a széles körű nyilvánosságot. „Demokráciánk tökéletesítése megköveteli, hogy félresöpörjük a bürokratikus agyonszervezettséget és formalizmust, mindent, ami elnyomja a tömegek kezdeményezőkészségét, megbéklyózza a dolgozók alkotó gondolkodását és aktivitását" – idézik *Jurij Andropov* gondolatait.

A *párt vezető szerepéről* szólva „A párt a népért él, a nép szolgálatában látja tevékenységének értelmét" – gondolatot fogalmazza meg a program. A „szolgáló pártra" vonatkozó kitétel kulcsfontosságú a társadalmi demokratizmus kibontakoztatása szempontjából. Fegyver annak a szemléletnek az elszigeteléséhez, amely „mindenható" szerepet tulajdonít a pártnak, s ezzel sorompót állít az alkotókészség, a kezdeményezés kibontakoztatása, a munkában való önmegvalósulás útjába.

Azok a célok, amelyeket az SZKP programja megfogalmaz, nemcsak igénylik, hanem parancsolóan megkövetelik az érdemi eredményeket a *fegyverzetkorlátozás* és a *leszerelés* terén. Minden, még oly parányinak tűnő lehetőség kihasználását is a katonai terhek enyhítése céljából. „Nem szabad ellenfelünknek megadni a lehetőséget arra, hogy a szocialista közösségre, a világ közösségére erőltesse a kelet–nyugati konfrontáció légkörét" – fogalmazott *Gorbacsov*. Ebből a szempontból elvi jelentőségű a programnak az a megállapítása, hogy a szovjet állam és szövetségesei nem törekszenek katonai fölényre, jóllehet nem engedik meg, hogy az ellenfél visszaszerezze korábbi erőfölényét. Az „elégséges biztonság" lenini koncepciójából kiindulva *Mihail Gorbacsov* ennél tovább is ment. A Legfelsőbb Tanács előtt tavaly november 27-én mondott beszédében kijelentette: a Szovjetunió azért nem szeretné a maga javára fordítani a hadászati egyensúlyt, mert az erősítené a másik fél gyanakvását, növelné a bizonytalanságot. „Mindkét országnak természetes állapotként kell hozzászoknia a hadászati paritáshoz" – mondotta. A program pedig így fogalmaz: *a szocializmus és a kapitalizmus történelmi vitáját békés úton lehet és kell megoldani.*

A szocialista építőmunka kedvezőbb feltételeit volt hivatott biztosítani, a béke egyetemes ügyének szolgálata mellett, a genfi szovjet–amerikai csúcstalálkozó is. A szovjet vezetés – a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete szófiai nyilatkozatának szellemében – azóta is több diplomáciai lépést tett, hogy megőrizze és elmélyítse a genfi eredményeket. Az Egyesült Államok eddig egyetlen gyakorlati lépéssel sem válaszolt a Szovjetunió kezdeményezéseire. De hát gyors sikerre reálisan senki sem számít. Erre csak hosszabb építőmunkával nyílik kilátás.

Akármennyire fontos is a szovjet–amerikai viszony alakulása, a szovjet vezetés mégsem pusztán ennek prizmáján keresztül szemléli a világot. Mint *Gorbacsov* mondta *Craxi* olasz miniszterelnöknek: abban a mér-

tékben, ahogyan az EGK politikai egységként lép fel, szovjet részről készek konkrét nemzetközi politikai kérdésekről is tárgyalni az EGK-val.

Kínával is komolyan javítani igyekeznek a kapcsolatot. Az utóbbi időben javuló tendenciát mutatnak a Japánhoz fűződő kapcsolatok is, különösen gazdasági tekintetben.

Ami a „harmadik világhoz" fűződő viszonyát illeti, az SZKP támogatásáról biztosítja az ázsiai, az afrikai, a latin-amerikai népek harcát az imperializmus ellen, a saját erőforrásaik feletti szuverén ellenőrzés jogáért, az új nemzetközi gazdasági rend megteremtéséért, a rájuk kényszerített adósságoktól való függés megszüntetéséért.

Az SZKP programjában szélesebben értelmezik azt, hogy kit tartanak reális vagy potenciális szövetségesnek a békéért, a biztonságosabb világért, a társadalmi haladásért folytatott küzdelemben. A dokumentum a nemzetközi kommunista mozgalom mellett megemlíti a demokratikus tömegmozgalmakat, a fejlődés „nem kapitalista útján járó" egykori gyarmati országokat, továbbá a szocialista, szociáldemokrata erőket is. A kommunista és munkásmozgalomról szóló részben leszögezik: a demokráciáért folyó küzdelmet a szocializmusért vívott harc alkotórészének tartják.

A történelem nemcsak a Szovjetunióval szemben támasztja az intenzív pályára való mielőbbi átállás követelményét, hanem valamennyi szocialista országgal szemben is. Erre vonatkozóan a dokumentum megállapítja: „biztonságos előrehaladásunk, a növekedési nehézségek leküzdésének és a felmerülő ellentmondások időben való megoldásának az alapja az általános törvényszerűségek minden egyes szocialista ország konkrét körülményeinek megfelelő alkalmazása". A közös feladatok megvalósítására irányuló törekvés tehát párosul az egyes országokban folyó építőmunka tapasztalatai, az önálló útkeresés iránti fokozott figyelemmel.

Az SZKP programjában számos olyan gondolat

található, amely **mások tapasztalatainak** hasznosítását tükrözi, ugyanakkor a **Szovjetunió valóságához** kapcsolódva, szovjet megoldások **részeiként** jelentkezik.

●●●

A XXVII. kongresszus már tényként nyugtázhatta a *szocialista országok 2000-ig szóló műszaki-tudományos fejlesztési programját.* Ennek legfőbb célja a kapacitások és a források összekapcsolása a kollektív fejlődés meggyorsításáért. A „szerelvény" gördülékeny haladása érdekében változások szükségesek a KGST szervezetében és módszereiben is – vélik szovjet részről is. A fejlődés meggyorsításával összefüggésben közösségi szinten is új hangsúlyt kapott a társadalmi demokratizmus fejlesztésének, a marxi–lenini önigazgatás megvalósításának szükségessége az alkotó energiák kibontakoztatásáért.

Mind az SZKP, mint a KGST hosszú távú programjára jellemző a nyitottság az együttműködésre más országokkal. (Ismeretes, hogy a KGST és Nyugat-Európa kapcsolatai élénkítésének részeként felmerült annak lehetősége is, hogy érintkezési pontokat, kapcsokat találjunk az EURÉKA és a KGST-program között.) A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének szófiai üléséről kiadott nyilatkozatban békés együttműködést javasoltak az elektronikában, a robottechnikában, a biotechnológiában, az atomfizikában és más kulcsterületeken. A genfi csúcsról kiadott közlemény is tartalmaz ilyen elemeket, például az irányított termonukleáris szintézisről. (A szovjet–amerikai összefogással Bécs mellett építendő *Tokamak* reaktorról van szó, amely a „földi Nap", a kifogyhatatlan energia felkutatását szolgálná.)

A program megfogalmazói mindazonáltal nem ringatják magukat abban az illúzióban, hogy a Nyugat átadná a fejlődéshez szükséges csúcstechnológiákat. (Ezek még maguk között is féltve őrzött titkok.) Úgy látják, a csúcstechnikát – nyitottságunk feltétlen meg-

őrzésével együtt is – nekünk kell létrehoznunk. *Lázár György* mondta a KGST 1985. decemberi rendkívüli ülésén: „a genfi csúcsot követő óvatos derűlátással együtt is számolni kell azzal, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei részéről folytatódik a szocialista országok elleni megkülönböztető politika, amely fékezi, egyes esetekben pedig lehetetlenné teszi az egyenjogú gazdasági kapcsolatok fejlesztését, így a tudományos-műszaki eredmények normális nemzetközi áramlását is".

Az SZKP nagyon fontosnak tartja, hogy a szocialista országok minél sebezhetetlenebbek legyenek a kapitalizmus válságaival, embargóival, diszkriminációival szemben.

Többek között ezt a célt szolgálja a KGST energiarendszerének fejlesztése. A Szovjetunió külgazdasági politikájában ugyanakkor egyre erőteljesebben fogalmazódik meg az a törekvés, hogy a segítségnyújtás korábbi gyakorlatát mindinkább a kölcsönös előnyökre, az egyenértékű cserére épülő viszony váltsa fel. Mindez minőségileg magasabb követelményeket támaszt a mi népgazdaságunkkal szemben is. S csak úgy tudunk ennek megfelelni s ellentételezni a Szovjetuniótól igényelt nyersanyagokat és energiahordozókat, ha racionálisabban gazdálkodunk, jobban kibontakoztatjuk a társadalmunkban rejlő energiákat. A szovjet piac is nagyobb elvárásaival mindinkább arra ösztönöz bennünket, hogy fokozott erőfeszítéseket tegyünk a műszaki fejlesztésért.

Mindent egybevetve, nekünk, magyaroknak alapvető érdekünk fűződik ahhoz, hogy a Szovjetunió gazdasági mozdonyát nagyobb sebességre kapcsolják. Tudjuk, milyen szerves az összefüggés hazai fejlődésünk élénkítésének lehetőségei és a szocializmus fejlődésének meggyorsítására irányuló szovjet terv és gyakorlat között. Abban vagyunk érdekeltek, hogy a Szovjetunió ne csak politikailag és katonailag, hanem minden más tekintetben is világhatalommá váljék.

Barbi Balázs

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS A FEJLŐDŐ ORSZÁGOK

Az USA korunk nemzetközi kapcsolataiban

Közhelynek hangzik, de tény, hogy az Amerikai Egyesült Államok földünk első számú *imperialista* gazdasági-katonai hatalma, amely nemcsak a politikai szférában játszik meghatározó szerepet, hanem a nemzetközi gazdasági-kereskedelmi viszonyok alakításának is egyik legjelentősebb tényezője, s kétségtelenül nagy a befolyása a tőkés országok körében. Olyan hatalom, amely néhány évtizeddel ezelőtt, a második világháborút követően egyértelmű dominanciával bírt, lényegében a világ egészében. A fasizmus feletti győzelemben döntő szerepet játszó Szovjetunió sem tűnt igazi „versenytársnak" a világuralmi pozíciókra törekvő, a hagyományos gyarmati-imperialista államokat mind határozottabban háttérbe szorító Egyesült Államok számára.

Az USA vezetése sokáig hitt abban, hogy akaratát szabadon érvényesítheti földünk bármely térségében. Pedig az 1950–1960-as években bekövetkezett olyan változások, mint a Szovjetunió politikai és katonai felzárkózása, a gyarmatbirodalmak széthullása és a fiatal nemzetek egy részének kiválása a tőkés politikai-gazdasági világrendszerből már megmutatta azt, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak is számolnia kell azzal: mind nehezebb lesz imperialista törekvéseit érvényesítenie. Egészen az indokínai agresszió kudar-

cáig azonban egyetlen amerikai elnök sem gondolta, hogy a nemzetközi viszonyok „mellékesnek" tartott szereplői, a fejlődő országok közül bármelyik is gátolni tudná az amerikai érdekek, célok megvalósítását. Az indokínai események következtében az amerikai vezetők, mindenekelőtt *Nixon* elnök és *Kissinger* nemzetbiztonsági főtanácsadó felfogták, hogy korunkban nincs szó kizárólagos hegemóniáról. *A nemzetközi kapcsolatokat több erő, több hatalom egyidejűleg befolyásolja* és köztük olyan államok is, amelyek politikai-gazdasági s különösen katonai erejüket tekintve nem vehetik fel a versenyt a nagyhatalmakkal. Ez a józan szemlélet vezetett – többek között – az enyhülési politika elfogadásához.

Az *enyhülést* visszautasító és az ellene működő erők az 1970-es évek megnyugtatóbb időszakában is hatottak, de kisebbségbe kerültek. S bár világos volt mindenki számára, hogy a détente nemcsak egy ország vagy országcsoport, hanem a keleti és nyugati államok, de a fejlődő világ számára is a biztonság erősödését, valamint a gazdasági együttműködés kölcsönösen előnyös kiteljesedését jelentette, az Amerikai Egyesült Államok bizonyos körei nem nyugodtak bele néhány, korábban imperialista befolyás alatt levő terület elvesztésébe. Nagy „fájdalmat jelentett" számukra, hogy létrejött a szocialista orientációjú államok csoportja; a volt portugál gyarmatok mindegyike elszakadt nemcsak a korábbi anyaországtól, de az imperialista tömbtől is. Ugyancsak súlyos csapást jelentett számukra *Nicaragua* haladó rendszerének megerősödése. S miután e folyamatokat az objektív társadalmi-gazdasági adottságoktól elvonatkoztatva vizsgálták, a „veszteségeket" nem a történelmi szükségszerűséggel, hanem a Szovjetunió és a szocialista közösség „terjeszkedésével" magyarázták.

Növekedett az enyhülésellenes erők tábora, és élre törtek ismét az USA térvesztése miatt aggódó politikai (és katonai) csoportok. Már *Carter* elnöksége is jelezte a negatív irányzatot, amely *Reagan* megválasztása után egyértelművé vált. Ronald Reagan-nel ismét azon esz-

me képviselői jutottak hatalomra, akik az Egyesült Államok elhivatottságának, „szent kötelességének" tekintik a világ irányítását, vezetését. Méghozzá – szerintük – kizárólagos módon, tehát egyedül kell ezt a vezetést megvalósítani. S aki nem fogadja el ezt az amerikai magatartást, azt meg kell „büntetni". Kétségtelen, még a szélsőséges, konzervatív körök sem tagadhatják azt, hogy a Szovjetunió, a szocialista közösség országai nélkül nem lehet a világ legfontosabb kérdéseit rendezni, megoldani. Az az amerikai politika azonban, amely a világhegemónia helyreállítását tűzte ki célul, igyekszik a szocialista országok befolyását visszaszorítani.

Az USA és a fejlődő országok

A Reagan-kormányzat külpolitikájának megvalósítása során a fő hangsúlyt a kelet–nyugati viszony – általa kívánatosnak tartott – alakítására helyezte. A harmadik világra, mint a szocialista és fejlett tőkés országoktól bizonyos mértékig elhatárolódó országcsoportra, *látszólag kevesebb figyelmet* fordított.

A Reagan-kormányzat lényegében – miként némely elődje –, abból indul ki, hogy miután az Amerikai Egyesült Államok a *legnagyobb veszteségeket éppen a harmadik világban* szenvedte el, s mivel a nyílt és közvetlen konfrontáció a Szovjetunióval a teljes *pusztulás lehetőségét is* magában hordozza, a fejlődő országok csoportján belül kell sikereket elérni, az elvesztett pozíciókat visszaszerezni. Közrejátszik azonban az érdeklődés látszólagos mérséklődésében az, hogy az amerikai kormányzat az *Észak–Dél* (fejlett-fejlődő világ) vagy a *Kelet–Nyugat–Dél* (szocialista-fejlett tőkés-fejlődő) viszonyrendszer helyett egy általános *Kelet–Nyugat* (szocialista–kapitalista) megközelítést alkalmaz. Azt az USA-ban sem tehetik meg, hogy teljes mértékben eltekintsenek a fejlődő országok sajátosságaitól. A külpolitika gyakorlati megvalósítása során azonban az országok besorolásában *az ideológiai poli-*

tikai elkötelezettség, a kelet–nyugati konfrontációban való partnerválasztás mindent meghatározó tényezővé lett, míg a harmadik világ társadalmi-gazdasági problémáira kevesebb figyelem irányul. Az amerikai vezetés megkísérli elterelni a figyelmet a fejlődő országok *sajátosságairól,* hogy könnyebben valósíthassa meg ezen országok felsorakoztatását az Egyesült Államok mögé.

A harmadik világ mint országcsoport ideológiai-politikai befolyásolása fontos cél számára. Nem ellentétes e céllal az amerikai kormány azon törekvése, hogy a harmadik világ legfontosabb politikai és katonai államait megnyerje magának.

A Reagan-kormány kétségkívül a fejlődő országokkal fenntartott kapcsolatokat a kelet–nyugati viszonyrendszerből kiindulva ítéli meg, s a harmadik világot a küzdelem egyik eszközének tekinti. Hiba lenne azonban azt feltételezni, hogy az amerikai vezetés ne volna tudatában *a fejlődő országok belső erejének, növekvő gazdasági és politikai súlyának, mind jelentősebb nemzetközi befolyásának.* Mint ezt *Shultz* külügyminiszter egy beszédében kifejtette, a világ jövőjének alakulása jelentős mértékben a száznál több nemzetből összeálló csoportosulástól függ. Igaz ugyanis az, hogy bár korunk meghatározói a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok, valamint a mögöttük álló szövetségi rendszerek, a két tábor között a politikai és katonai egyensúly fenntartásában azonban nem kis szerep jut a harmadik világ államainak is.

Az Amerikai Egyesült Államok vezetése azt is felmérte, hogy *gazdaságilag* is mind fontosabb ez a régió. Itt találhatók a leggyorsabban fejlődő államok, innen jut a fejlett tőkés országokba a nyersanyagok mind nagyobb hányada, de a félkész- és késztermékek növekvő aránya is. Ez az országcsoport növelte részesedését az USA nyersanyagimportján belül; a legnagyobb mértékben elősegítette az amerikai kivitel fokozását, és mozgási területet biztosított az amerikai tőke számára külföldön, illetve profitlehetőségeket és -utánpótlást. Nyilvánvalóvá vált, hogy a fejlődő országok,

s nem is csak a legközelebbi szövetségesek, nem iktathatók ki az amerikai külgazdasági elképzelésekből.

A vezetés és együttműködés ellentmondásai

A korábban leírtakból kitűnhet, hogy az amerikai vezetésnek nem könnyű egy határozott fejlődőpolitikát kidolgozni. A világhegemóniára törekvés, az egyértelmű és kizárólagos irányító szerep megszerzésének szándéka arra késztethetné a washingtoni vezetőket, hogy ne csak a Kelet–Nyugat, de a Nyugat–Dél rendszerben se legyenek rugalmasak. *A harmadik világgal fenntartott kapcsolatok elmélyítésének igénye viszont rugalmasabb, megértőbb magatartást tenne szükségessé.* Az tehát a kérdés, hogy melyik politikai vonalat követi a jelenlegi kormány, vagy törekszik-e, s ha igen, képes-e a két vonal közti ellentétek áthidalására, valamiféle kompromisszumra.

A gyakorlat azt mutatja, hogy az amerikai vezetés a harmadik világban sem képes rugalmas és kompromisszumot elfogadó politikát követni. *Reagan* és kormánya itt is csak a merev, az amerikai mindenhatóságot hirdető és elfogadtató magatartás képviselésére alkalmas. Szavakban ugyan hirdeti a fejlődő országok iránti megértést, támogatja a harmadik világbeli problémák megoldását, elkötelezi magát a hathatós segítségnyújtás mellett. A valóságban azonban ebben a relációban is csak az tűnik fontosnak, hogy az ideológiai-politikai rokonszenv mellett a fejlődő országok *elfogadják az USA erőfölényét,* és járuljanak hozzá ennek általános elismertetéséhez.

Megfigyelhető, hogy az egyes fejlődő országok általános megítélésének alapjává az vált, hogy milyen mértékben áll ki egy ország a „szabad világ", a reagani értelmezésű „demokratikus rendszerek' mellett, illetve határolja el magát a „totalitárius" 'társadalmaktól. Eltekintve az egyébként fontos stratégiai-gazdasági tényezőktől, a fenti szempont az, amelynek alapján az

USA a harmadik világ tagjait megítéli és osztályozza. A *megítélés és osztályozás alapján* történik a kapcsolatok formálása és az amerikai politikai, katonai és nem utolsósorban gazdasági támogatás biztosítása.

Az Amerikai Egyesült Államok igyekszik minden fejlődő ország tudomására hozni, hogy amennyiben nem követi az amerikai célokat, nem támogatja Washington politikáját, akkor nem számíthat sem megértésre, sem támogatásra. A kormányzat még *Kirkpatrick* asszony ENSZ-nagykövetsége idején felmérte, hogy az egyes fejlődő országok miként szavaztak a nemzetközi szervezetekben: mikor, milyen kérdésben és mértékben támogatták az amerikai álláspontot. Ennek a felmérésnek az alapján kívántak *politikai és gazdasági nyomást* alkalmazni azokkal az államokkal szemben, amelyek nem voltak hajlandók mindenben követni az USA álláspontját. Az *UNESCO*-ból való kivonulás és az *UNCTAD*-ból való távozásra vonatkozó fenyegetés egyértelműen jelzi, hogy a kemény vonal követői kerekedtek felül. Amint a grenadai agresszió, a Nicaragua elleni nyílt fellépés is a politikai és katonai agresszivitás fokozódásának bizonyítéka. Külön figyelmet érdemel az a tény, hogy ez a merev, rugalmasságot nélkülöző amerikai politika még a nyugati szövetségesek körében is nagyon gyakran ellenállást vált ki. A nyugat-európai partnerek nem támogatják az USA nicaraguai, angolai vagy salvadori tevékenységét, s még egy sor példát hozhatnánk fel a nézeteltérések bizonyítására.

Hasonló merevségre és alapvetően önző magatartásra a *gazdaság szférájában* is bőven akadnak példák. Miközben az amerikai kormányzat a piacok szabadsága bajnoka szerepében tetszeleg, maga is erőteljesen megsérti a szabadverseny alapelveit. Nemcsak beavatkozik a gazdasági körforgásba, igyekszik szabályozni annak menetét (otthon és külföldön egyaránt), de gátat szab a versenyképesség és a komparatív előnyök kibontakozásának. A piacbefolyásoló, többnyire korlátozó intézkedések *jelentős mértékben éppen a fejlődő*

országokat sújtják. Akadályozzák az újonnan iparosodott fejlődő nemzetek kibontakozását, például a kvóták és vámok alakításával, de a szegényebb fejlődő országokét is, mivel a túlértékelt dollár, a magas kamatláb elsősorban számukra fokozza a nehézségeket.

A merevség, az elzárkózás attól, hogy az amerikai vezetés megértse és elfogadja a fejlődő országok esetleges sajátos érdekeit, csak részben magyarázható azzal, hogy az Egyesült Államok semmiféle jogos érdeket nem ismer el önmaga érdekein kívül. Közrejátszik e politika folytatásában, hogy az így mutatott határozottsággal igyekszik az USA a fejlődő országok körén belül tekintélyét erősíteni, és a harmadik világ mellette nem egyértelműen kiálló, esetenként az amerikaiak akarata ellenére is cselekvő tagjait, az „ingadozókat" felsorakoztatni. Célja többek között az is, hogy a harmadik világ törékeny egységét megbontsa, s az egyébként is jelentkező polarizálódást – legalábbis a politikai-ideológiai szférában – felgyorsítsa. Erre szüksége van, mert az Amerikai Egyesült Államoknak korábban már sok gondja volt az időnként egységesen fellépő fejlődő országokkal. Másrészt a gyakran leegyszerűsített sémákban gondolkodó amerikai vezetés számára egyszerűbb a fejlődő országok megítélése, ha szövetségesekben és ellenfelekben kell csak gondolkodnia.

Fogadtatás a harmadik világban

A rugalmatlan amerikai külpolitikai vonalvezetés óhatatlanul *ellenérzéseket* vált ki. A kérdés azonban nem egyszerűen az, hogy a fejlődő országok kedvezőtlennek ítélik-e az amerikai szereplést vagy sem. Az alapvető dilemma számukra az, hogy *van-e módjuk szembeszállni az amerikai nyomással?* Helyzetük sok tekintetben kedvezőtlen. Világos számukra az Egyesült Államok erős nemzetközi pozíciója, jelentős ereje, befolyása. Politikai és ideológiai elkötelezettségüktől függetlenül érzékelik azt, hogy az amerikai vezetésnek egy sor olyan eszköz áll rendelkezésére, amellyel az USA be-

avatkozhat más államok belügyeibe; társadalmi-politikai és gazdasági feszültségeket válthat ki, vagy éppen segítheti egy rendszer stabilitásának erősödését. Tudatában vannak annak is, hogy ma az imperialista nagyhatalom gazdasági tevékenysége számukra meghatározó, és jelenleg nincs olyan erő, amely képes lenne akár átvállalni az amerikai gazdaságra háruló feladatokat, akár szűkebb keretek közé szorítani az USA érdekérvényesítési tevékenységét.

Az Amerikai Egyesült Államok szerepét illetően a harmadik világ államai látják, hogy *Washington szinte minden területen sérti érdekeiket*, és nem tesz mást, mint minden alkalommal *tudatosítja* alárendeltségüket, kiszolgáltatottságukat. A fejlődő országok érzékelik azt is, hogy nemcsak az Egyesült Államokról, hanem a mögötte álló szövetségi rendszer egészéről, lényegében a fejlett tőkés politikai és gazdasági csoportosulásról van szó. Miután a fejlődő országok jórészt ettől az országcsoporttól várnak segítséget, s főként gazdasági támogatást, legfeljebb mérsékeltebb formában reagálnak az amerikai magatartásra. Igyekeznek elkerülni a konfrontációt, és nem hajlandók a „mindent vagy semmit" elv alapján még oly csekély előnyöket is kockáztatni. Bár megállapításunk mint *sommás összegzés* helytálló, a kép a valóságban nem ennyire kedvezőtlen. Akadnak olyan fejlődő országok, elsősorban *a szocialista orientációjú* és más, *a szocialista országokkal közvetlenebb kapcsolatot létesítő* nemzetek, amelyek képesek voltak elkerülni a „behódolást". A Szovjetunió és a többi haladó ország jelenléte és gazdasági-politikai támogatása ellensúlyt képezhetett az amerikai erővel szemben. Mellettük akadt – igaz viszonylag csekély számban –, olyan fejlődő ország is, amely politikai és gazdasági ereje, nemzetközi tekintélye alapján képes volt elhárítani a nyomást. India tekinthető az egyik ilyen államnak.

Felmerülhet az a kérdés, hogy *az el nem kötelezettek mozgalma* mennyiben volt képes enyhíteni a harmadik világra háruló nyomást. A helyzet reális felmérése azt

mutatja, hogy a mozgalom ma kevésbé tud egységesen fellépni az imperialista törekvésekkel szemben. Túlságosan megosztott ez az országcsoport ahhoz, hogy a hatvanas és hetvenes évekhez hasonló hatékonysággal és erővel lépjen fel a nemzetközi színtéren érdekei védelmében. A többnyire gazdasági problémákkal küszködő és szorult helyzetben lévő fejlődő országok a korábbi időszakhoz képest befelé fordultak, a nemzetközi politikai és gazdasági színtereken vesztettek lendületükből. Érdekeik eltérései vagy netán ütközései akadályozzák az egység fenntartását. Szükséges hozzáfűznünk, hogy nem volt sikertelen az USA már jelzett, a harmadik világ polarizációját is ösztönző politikája. Sikerült néhány fejlődő országot a mozgalmon belül is maga mellé állítania. Tény azonban az is, hogy 1985-ben a polarizációs folyamat – úgy tűnik – nemcsak lelassult, de meg is szakadt.

A kapcsolatok jövője

Az amerikai külpolitika, belső bizonytalansága ellenére határozottnak tűnik. Ez imponál azoknak a fejlődő országoknak, amelyek a vietnami, indokínai fejlemények után azt vetették az Egyesült Államok szemére, hogy nincs koncepciója a nemzetközi kapcsolatok egészére és különösen a harmadik világ megítélésére. Bírálták tétovázásait és a volt befolyási területekről való lemondását. Ezek, az USA-val politikailag-ideologiailag szövetséges fejlődő országok örömmel fogadták a keményebb vonal érvényesülését.

A többség azonban, még ha nem is érez magában elégséges erőt az ellenállásra vagy a függetlenebb fellépésre, nem helyesli ezt az amerikai magatartást. Saját érdekei védelmében is törekszik változtatásra bírni a bármiféle kompromisszumtól elzárkózó kormányzatot. Ennek érdekében igyekeznek diverzifikálni a nemzetközi kapcsolatait, beleértve a politikai és ideológiai szférát is. Ennek jele, hogy a harmadik világon belül erősödik *Nyugat-Európa* és *Japán* befolyása. S bár-

mennyire is az USA szövetségesei e régió államai, illetve a távol-keleti szigetország, jelentős hangsúly-eltolódások figyelhetők meg a harmadik világ irányában folytatott politikájukban. Gondoljunk csak arra, milyen befolyásra tettek szert a szociáldemokraták például *Latin-Amerikában*, ahol megkísérelték gazdaságipolitikai befolyásukat egyrészt pozícióik javítására, másrészt az USA engedékenyebbé tételére felhasználni.

A helyzet a fejlődő országok szempontjából, már mintegy kiegyenlítettebb és az érdekek kölcsönösségén alapuló politikai célt figyelembe véve nem tűnik túlságosan kedvezőnek. Túlzott borúlátásra sincs ok. Érdemes ugyanis felidézni az ötvenes éveket, amikor is az amerikai külpolitikában ugyancsak mereven kategorizáltak. Ez volt az az időszak, amikor *Dulles* külügyminiszter csak „kommunista" és „kommunista-ellenes" politikai színezetet ismert el, és a „semleges" országokat elvtelenséggel és szűklátókörűséggel vádolta. Ez a magatartás kudarcot vallott.

Egyrészt azért, mert a kelet–nyugati kapcsolatokban vagy rugalmasabb álláspontot foglal el, vagy kilátástalanná válik a szovjet–amerikai párbeszéd. Mindkét eshetőség magában hordozza azt, hogy bekövetkeztük esetén módosítani kell a világ más térségeivel kialakított viszonyon is. Másrészt: ha az USA mindenkor mereven elzárkózik a fejlődő országok követeléseinek és érdekeinek tiszteletben tartása elől, egy idő után ismét csak *szükségszerűen fokozódnak az ellentétek.* A fejlődő országok és különösen az el nem kötelezett mozgalom ismét mozgósítja tagjait, és várhatóan erősödik az összetartás. Ez az együttműködés talán nem éri el az 1960–1970-es évek színvonalát, de elegendő lehet az amerikaiak kudarcának tudatosításához.

Azt, hogy ez mikor és milyen formában következik be, ma még aligha lehet megjósolni. Annyi bizonyos, hogy az Egyesült Államok világhegemóniára törekvő politikája ebben a viszonylatban ugyanúgy hiú ábrándra és képzetekre épül, és eleve kudarcra ítélt, mint ahogy a keleti–nyugati relációban is.

Ungor Tibor

CÉLSZERŰSÉG, HATÉKONYSÁG, TELJESÍTMÉNYKÉPES TUDÁS – A KÁDEROKTATÁS NÉHÁNY TAPASZTALATA SZOLNOK MEGYÉBEN

Napjainkban átalakulóban van a vezetőképzés – s annak részeként a politikai káderoktatás –, a szocialista építőmunka új követelményeinek megfelelően. Az átalakulás célja, hogy – megtartva a káderoktatás valós értékeit – felszámoljuk a képzés, a továbbképzés túlhaladott elemeit, gazdagítsuk azt a tudományok által feltárt eredményekkel, és fejlesszük tovább a feltételrendszerét. Más szavakkal: a káderoktatást célszerűen igazítsuk a valósághoz, növeljük hatékonyságát úgy, hogy a hallgatók tanulmányaik befejezésekor *teljesítményképes tudással* rendelkezzenek. Napjainkban sok olyan vezetőre van szükség, aki a tudományos szocializmus elméleti és gyakorlati kérdéseit, pártunk történelmi tapasztalatait az *alkalmazási készség* szintjén sajátította el, és képes cselekvően részt venni a párt XIII. kongresszusán kijelölt feladatok megvalósításában.

Korszerűsítés

Szolnok megyében a káderoktatás elmúlt öt esztendejében oktató-nevelő munkánk tartalmát, módszereit és szervezeti kereteit hozzáigazítottuk a párt XII. kong-

resszusán elfogadott határozatokhoz. Ezen a területen kezdeti sikereink a következők:

– a hallgatók beiskolázása egyre jobban összhangba került az új követelményekkel, a megyei és az országos politikai szükségletekkel, ezzel egy időben a beiskolázás a megyei pártapparátus egészének feladatává vált;

– a középszintű vezetők aránya öt év alatt 33%-ról 66%-ra, a továbbképzésben részt vevők száma 45%-ról 75%-ra növekedett. Gond, hogy a propagandisták számaránya a káderoktatásban még mindig nem érte el a kívánatos szintet, és hogy a hallgatók körében csökken a 30 éven aluli fiatalok aránya;

– a tanfolyamstruktúrát korszerűsítettük, javítottuk rugalmasságát. Tematikáink 40%-a megyei jellegű. A tanfolyamok tematikáit az elmúlt öt év alatt jelentősen kibővítettük, és jelenleg megközelítően 65 tematikával dolgozunk;

– javítottuk a tanári kar összetételét, pedagógiai képzettségét;

– korszerűsítettük az Oktatási Igazgatóság szervezeti és működési rendszerét;

– erősítettük munkánk nevelésközpontúságát, politikai és mozgalmi jellegét, javítottuk pedagógiai eljárásainkat, módszereinket;

– egyre jobban kibontakozik az Oktatási Igazgatóságnak az a szerepe, hogy az ideológiai és a propagandamunka szellemi központja legyen a megyében;

– szélesedtek és erősödtek kapcsolataink megyén belül és kívül egyaránt.

Kezdeti sikereink hatása kapcsán a hallgatók mind eredményesebben sajátítják el a tananyagot. Ezt a hallgatók munkahelyén végzett felmérés igazolja, amelynek adatai szerint a végzettek mintegy fele stabilizálódott tisztségében, 40%-uk előrelépett, csupán 7%-uk került alacsonyabb beosztásba, és mindössze 3% vált méltatlanná vezető funkció betöltésére. (Felmérésünket 1981-ben végeztük 50 munkahelyen; 1000 kérdőívet juttattunk el végzett hallgatóinkhoz, mintegy 700 példányt tudtunk elemezni; csoportos inter-

jük és személyes beszélgetések adták információink további forrását.)

A propagandista személyiségjegyei

Oktató-nevelő munkánk fő céljának tekintjük, hogy hallgatóink megismerjék pártunk XIII. kongresszusának, valamint a megyei pártértekezletnek a határozatait, azokkal értelmileg és érzelmileg azonosuljanak, és cselekvően vegyenek részt a végrehajtásukban. Arra törekszünk, hogy hallgatóinkban erősítsük a marxista–leninista elvi szilárdságot, a készséget a párt politikájának fegyelmezett végrehajtására, a szocialista erkölcsi normák betartására, hogy ezáltal hatékonyabbá váljon példamutatásuk a munkában, a közéletben és a családban. Fontos feladatunknak tartjuk elősegíteni a pártegység, a pártfegyelem erősítését, hallgatóink felkészítését a tanultak gyakorlati alkalmazására, a szocializmus ügyének következetes és felelősségteljes szolgálatára, a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus helyes értelmezésére.

Ezek érdekében figyelmet fordítunk olyan *személyiségjegyek,* tulajdonságok és képességek fejlesztésére, mint a kreativitás, a meggyőzőképesség, a konfliktustűrő- és konfliktusmegoldó-képesség, az előadói és a vitakészség, az őszinteség, a becsületesség, az igazságosság, a türelem, a közösség iránt érzett felelősség, a kötelességtudat és a fegyelem, a készség az önnevelésre, végül, a problémamegoldó készség és képesség.

Tartalmi célkitűzéseinknek megfelelően alakítjuk *módszertani munkánkat.* Folyamatosan fejlesztjük tevékenységünk politikai, mozgalmi jellegét, fokozottabban építünk pártunk történelmi tapasztalataira, Szolnok megye demokratikus és szocialista forradalmi hagyományainak ápolására, a tudományos szocializmus klasszikusainak tanításaira és a társadalomtudományok új eredményeire. Alkalmazzuk a politikai és felnőttnevelés hatékony módszereit és eljárásait is. Őszinte, oldott légkör teremtésével, demokratikus ve-

zetési stílus alkalmazásával igyekszünk optimális feltételeket létrehozni a tanulóközösségekben rejlő személyiségformáló hatások kibontakoztatására. Az agitátorok, a propagandisták és a különböző beosztású vezetők képzésében, továbbképzésében fokozottabban alkalmazzuk – a személyiségmegnyilvánulásokat objektíven rögzítő, a készség- és képességfejlesztésben sajátos lehetőségeket biztosító – *audio- és videotechnikát.* Munkánk nem a puszta ismeretnyújtásra irányul, hanem arra, hogy az ismereteket a hallgatók *érzelmileg és értelmileg* elsajátítsák, azokkal azonosuljanak, sazok meggyőződéssé váljanak bennük.

Korszerű formák, intenzív módszerek

A káderképzés és -továbbképzés fejlesztése érdekében az elmúlt évben további intezkedéseket tettünk.

A *hatáskörök* fokozatos módosítása következtében ma egyre inkább azok vesznek részt a káderképzésben, akiknek munkájához ez feltétlenül szükséges, és olyan ismereteket sajátítanak el, amely számukra fontos. E feladat megoldásában a döntő szerepet a megyei pártbizottság osztályai és a városi pártbizottságok játszották.

Erőteljesen *módosítottuk a tanfolyamstruktúrát,* azt jobban hozzáigazítottuk a központilag és megyeileg meghatározott képzési és továbbképzési célokhoz, rétegigényekhez. Előtérbe állítottuk a propagandista- és agitátorképzést. A propagandistaképzés korszerűsítése érdekében bevezettük a „3+1-es és a 2+1-es tematikai változatot" a hároméves általános tagozaton. Ez azt jelenti, hogy a plusz egy év alatt a hallgatók a propagandista számára fontos pedagógiai, szociológiai, pszichológiai ismereteket sajátítanak el. A hároméves szakosított tanfolyamokon a harmadik évfolyamon lehetőséget teremtettünk pedagógiai ismeretek megszerzésére. Valamennyi továbbképzési formán pedagógiai elemeket iktattunk be a tematikába. A pártiskola minden tanfolyamán – nem azonos mennyiségben és minőségben, de – oktatjuk a propagandista- és

az agitációs munkához szükséges *speciális ismereteket.* Az *agitátorképzés* kiszélesítése érdekében a KB Agitációs és Propaganda Osztályának Agitációs Alosztályával közösen – kísérleti jelleggel – agitátor-továbbképző tanfolyamokat indítottunk.

A politika iránt érdeklődő, érettségizett *szakmunkások* számára „kihelyezett" osztályokat szervezünk a hároméves általános tagozat keretében a vezetői bázis bővítésére. A pártbizottságok igényeinek megfelelően féléves, sajátos helyi és területi feladatok megoldását célzó tematikákat alakítottunk ki. A megyei káderutánpótlás felkészítése érdekében továbbképző tanfolyamot szervezünk, amelyen a szocialista vezetési ismereteket sajátítják el a hallgatók. A nyolchetes, bentlakásos vezető-továbbképző tematikáját tovább specializáltuk, jelenleg tíz változatból lehet választani.

A Művelődési Minisztérium illetékes főosztályával közösen az olyan *közművelődési dolgozók számára,* akiknek nincs középfokú, államilag elismert végzettségük, a hároméves általános tagozat keretén belül – meghosszabbított tanulási idővel – indítottunk kombinált középfokú képzést. Ez azt jelenti, hogy sikeres vizsgák esetén a hallgatók három év alatt a középfokú politikai képzettséggel együtt államilag is elismert, középfokú közművelődési végzettséget nyernek.

A *hároméves általános tagozaton* bevezettük a komplex tematika oktatását. Meghagytuk a tananyag tudományrendszertani felépítését eredeti formájában, de kiegészítettük azt a pedagógia, a pszichológia, a vezetéstudomány, a párt és az állam kérdéseivel foglalkozó ismeretekkel. Az *öthónapos* és *egyéves pártiskolán* a marxizmus–leninizmust integrált módon oktatjuk. Ez azt jelenti, hogy a törzsanyag tudományrendszertani felépítését feloldva a tananyagot a társadalmi fejlődés fő szakaszainak megfelelően, tömbösítve és komplex módon oktatjuk. Például együtt, egymással szoros összefüggésben tanítjuk a szabadversenyes kapitalizmus korszakához tartozó filozófiai, politikai gazdaságtani és munkásmozgalmi kérdéseket.

A tematikákat különböző tárgyakkal – politikai beszédkultúra, politikai daltanulás, testkultúra, szocialista magatartás és viselkedésnormák – egészítjük ki. Erre a célra szakemberek állnak rendelkezésünkre.

Az *egyéves pártiskola* hallgatói 15 napot, az *öthónapos* pártiskola hallgatói 10 napot töltenek el gyakorlati pártmunkán. Hallgatóink egyre nagyobb hányadát sikerül elvinni megyei, városi tanácsülésekre, nagyobb jelentőségű bírósági tárgyalásokra, könyvtárakba, levéltárakba, archívumokba, múzeumokba, a Magyar Televízió központjába, a Magyar Rádió területi stúdiójába azzal a nyilvánvaló céllal, hogy a párt mindenkori politikájának végrehajtását segítő, minél szélesebb eszközrendszerrel megismerkedjenek.

A tanfolyamstruktúránkra a rugalmasság, a rétegigényekhez való fokozottabb igazodás jellemző. Tematikáinkkal törekszünk a választékbővítésre, a kombinációkra, a komplexitásra és az integrációra.

Lényegbe vágó változásokról van tehát szó. Ezek a változások minden eddiginél *színvonalasabb nevelő munkát* igényelnek. Ehhez szükség van korszerű formák, intenzív módszerek, új eszközök alkalmazására, a tanári kar marxista–leninista tudásának, speciális szakértelmének, pedagógiai tudatosságának fokozására. Ma minden tanárunk felsőfokú politikai és állami végzettsége van, többen rendelkeznek tudományos fokozattal. Jó a mozgalmi tapasztalatuk, gyakorlatuk. Tájékoztatásuk, továbbképzésük, illetve önképzésük biztosított.

A korszerű formák, intenzív módszerek előtérbe állítása jelentős változásokat vont maga után. Az előadások arányszámát egyharmadára csökkentettük. Az a célunk, hogy erősödjék a hallgatók önállósága és öntevékenysége. Ezt szolgálják a választott formák, az alkalmazott módszerek és eszközök:

- kiscsoportos egyéni munka,
- szituációs módszerek,
- video-audio tréning,
- különböző helyeken gyakorlati foglalkozások,

– területi pártmunka,

– a számonkérésben a folyamatos teljesítménymérés és -értékelés.

E feladatok megoldásában a *hallgatói önkormányzat* jelentős szerepet játszik. A tanár és a tanulócsoportok együttesen alkotják a nevelésközpontú munka kibontakoztatásának hatékony feltételeit.

Ahhoz, hogy tanszékeink a reájuk háruló feladatokat el tudják végezni, a szervezési munka túlnyomó többségét levettük vállaikról. A tanulmányi részlegen belül tiszteletdíjas szakértőkből négy fős *szervezési csoportot* hoztunk létre, amelynek egyetlen feladata az, hogy mentesítse a tanszékeket az időrabló szervezési munka alól. Így azok minden idejüket az oktató-nevelő munkának szentelhetik.

Tartalmi tapasztalatok

Az elmélet és gyakorlat dialektikus összekapcsolásának képessége a tudatos politikai cselekvés alapfeltétele. Kiemelkedő jelentősége abban van, hogy a hallgató világosan lássa a szocializmus valóságát, perspektíváit, saját cselekvési lehetőségét, feladatait. Felméréseink és személyes tapasztalataink szerint *reálisabb ma a hallgatók szocializmusfelfogása,* mint korábban, mentesebb az ismert illúzióktól, csakúgy, mint a bonyolultabb külső, belső feltételek miatt „rárakódott" pesszimista megítéléstől. A hallgatók a szocializmust emberséges és igazságos társadalomnak tartják.

Árnyaltabbá és reálisabbá vált a hallgatók többségének a *kapitalizmusról alkotott felfogása is.* Egyre kevesebben azonosítják a kapitalista társadalmat csak a legfejlettebb tőkés országok társadalmi gyakorlatával, s megítélésében egyre többen törekednek komplexitásra, nem csak egyes vonások, így például a gazdasági-technikai színvonal figyelembevételére.

Ismerik a hallgatók a dialektikus és történelmi materializmus alaptételeit, általában helyesen elemzik, értékelik ennek alapján a történelmet. A szocializmus mai

gyakorlatára azonban – tanári irányítás nélkül, a köznapi gondolkodás jellemzőinek túlsúlya miatt – az alapelveket következetlenül alkalmazzák. Így egyesek például a gazdasági automatizmus, mások a voluntarizmus helyeslésének szélsőségéig is eljutnak. Egyes hallgatóknak gondot okoz a *folytonosság és megszakítottság* dialektikájának elfogadása. Hallgatóink többsége általában érti az ellentmondások szerepét, s ezt az elvet jól alkalmazza a kapitalizmusra. A szocializmusra azonban többnyire leszűkítve értelmezik (s azok okait főleg az imperializmus hatásaként fogják fel), a szubjektív ellentmondásokat pedig gyakran eltúlozzák.

A *gazdasági folyamatok* lényegét, főbb jellemzőit, gazdaságpolitikai céljainkat általában ismerik a hallgatók. Problematikusabb a helyzet, amikor a helyi viszonyokra, személyes érdekeikkel ütköztetve kell ezeket az ismereteket alkalmazni. Ilyenkor gyakran a prakticizmus győz. Elméletileg elfogadják az *áru-, pénz- és piaci viszonyokat* mint a szocializmus természetes velejáróit. Vannak azonban, akik elbizonytalanodnak, amikor ezeknek a termelésre, a gazdálkodásra, az elosztásra vagy az életmódra gyakorolt hatását érzékelik. E téren – esetenként és helyenként még makacsul – tartja pozícióit a korábbi, idealisztikus, illúziókkal terhes szocializmusfelfogás.

Társadalmunk alapvető politikai, erkölcsi értékeit jól ismerik, de érvényesülésük, hatókörük jellemzőinek megítélésében egy részük hajlamos a szélsőséges és felszínes általánosításra. Az *értékrend és az érdekviszonyok* kapcsolatában többen ellentmondást látnak, de keletkezésük okait, feloldásuk módozatait általában leegyszerűsítve, az objektív folyamatokkal nem kellően számolva gondolják el.

A meggyőzőképesség eszméink, pártunk politikájának aktív terjesztésére és eredményes védelmére teszi alkalmassá hallgatóinkat. Tapasztalataink szerint az Oktatási Igazgatóságon folytatott tanulmányok a hallgatók jelentős részénél továbbfejlesztik a meggyőzőképességet. Ismereteik megfelelő színvonalúak, azok

hatásfokát azonban a hallgatók egy részénél rontják a kifejezőkészség verbális korlátai. Az előadói készség és a vitakultúra fejlődésében jól megfigyelhető az Oktatási Igazgatóság munkájának hatása: ezt a magnetofonos és videós felvételek tapasztalatai bizonyítják.

A kapcsolatteremtés oldottsága, az egymás iránti figyelem, a tisztelet és a segítőkészség a legtöbb hallgató magával hozott jellemzője – ez a kiválasztás helyességét mutatja –, de ezek a tulajdonságok jelentősen tovább is fejleszthetők.

A hallgatók egy részénél elértük, hogy oldódott a nyilvános szerepléstől való tartózkodásuk, és növekedett a társaik véleménye iránti türelmük. A többséget a bátor kiállás, a korrekt vitastílus, a javuló előadói és érvelőkészség jellemzi.

Sokat fejlődött a hallgatók *problémamegoldó képessége*. Javult az új iránti fogékonyságuk. Ez az ismeretek új helyzetekben történő rugalmas és eredményre vezető felhasználásával, a feladatmegoldásokban játszik fontos szerepet, növeli a kezdeményezőkészséget, a nyitottságot, a problémaérzékenységet.

Az irányítási és szervezési képesség a feladatok végrehajtásában részt vevők megnyerésénél, az időszerű tennivalók jó kiválasztásánál, a megvalósítás feltételeinek megteremtésében és folyamatának helyes irányításában játszik fontos szerepet. Fejlesztéséhez a hallgatói önkormányzat terén végzett tevékenység, a területi munka, a vezetési helyzetgyakorlatok és általában a gyakorlati foglalkozások járulnak hozzá.

A tanultak alkalmazásában tapasztalható *fogyatékosságoknak* – megítélésünk szerint – több oka van. Úgy látjuk, hogy a javulás ellenére még mindig jelentős különbség van a tananyagok és a valóság között – az eltérés gyakran meghaladja az elfogadható mértéket –, így nem érvényesülhet kellően sem az elméleti igényesség, sem a gyakorlatra való orientálás. Túl nagy a feldolgozandó tananyagok terjedelme. Ez az oktatási-tanulási folyamatot kedvezőtlenül befolyásolja, s az alkalmazási készség elsajátítását szolgáló szakasz rová-

sára növeli az ismeretek megszerzésére fordítható időt. A terjedelmi problémákat súlyosbítja, hogy a tankönyvek esetenként nehezen tanulhatók, didaktikailag kevésbé átgondoltak.

A gazdasági gondok, a hallgatók kevesebb szabad ideje, szaporodó problémáik, vállalt többletmunkájuk rontja tanulási feltételeiket. Egy részüknél az oktatás-tanulás eredményességét a „hozott műveltség" hiánya, az intellektuális képességek alacsony szintje is jelentősen befolyásolja.

A *propagandisták* eredményesebb munkáját is több tényező fékezi. A személyiségformáló, képességfejlesztő – azaz az intenzív – propagandára, foglalkozásra való felkészülés lényegesen idő-, módszer- és eszközigényesebb, mint az „ismeretterjesztő, extenzív jellegű" oktatás. Ehhez járul hozzá az, hogy a propagandistákat más megbízatásokkal túlterhelik, továbbá vannak, akiknek hiányosak a korszerű pedagógiai ismereteik, módszereik. Alkalmanként gondot jelent a politikai képzést hatékonyabbá tevő korszerű taneszközök (pl. jól használható munkalapok, eredménymegállapító felmérőlapok, szerkesztett hang- és videoanyagok, komplett videoberendezések) hiánya, vagy azok nem megfelelő alkalmazása.

Előfordul az is, hogy a propagandista kiválasztása nem sikerül. Politikailag elkötelezett emberről van ugyan szó, de például nincs megfelelő érzéke az intenzív és korszerű formák és technikák alkalmazásához.

Végül, de nem utolsósorban az Oktatási Igazgatóság apparátusa, tanári kara sem találta meg mindig a legjobb megoldásokat, és voltak tévedéseink is.

Az általunk végrehajtott módosítások kiterjednek munkánk tartalmi, tematikai, szerkezeti és szervezeti területeire. Tapasztalataink alapján úgy hisszük, hogy helyes úton járunk, meggyőződésünk, hogy később nem maradnak el a nagyobb sikerek sem, hiszen ehhez is további kedvező feltételeket teremt és egyben új erőfeszítésekre ösztönöz a Politikai Bizottság 1985. november 5-i határozata.

Dancs József

TUDOMÁNYPOLITIKA A PÁRTPROPAGANDÁBAN – VESZPRÉM MEGYEI TAPASZTALATOK

Korunk realitásai kényszerítették ki azt a felismerést, hogy mai és holnapi tennivalóink minden eddiginél szigorúbb követelményeket támasztanak. Ilyen feltételek között megnőtt a jelentősége a tudományos kutatásnak, a gazdasági és társadalmi értelemben egyaránt ésszerű, hatékony cselekvések tudományos megalapozásának, megszervezésének és kibontakoztatásának. Számos új tényező kölcsönhatásának eredményeként felgyorsult a tudomány önfejlődése, szorosabbá vált a tudomány és a gyakorlat kölcsönös kapcsolata.

Mindezek következtében a Magyar Szocialista Munkáspárt politikájának szerves részeként *mind nagyobb figyelmet fordít a tudománypolitikára.* S ennek keretében a társadalom egészét érintő olyan fontos törekvések elveit fogalmazza meg, mint a kutatás-fejlesztés cél- és eszközrendszere, a kutatásintenzív technológiák alkalmazásának, a versenyképesség növelésének követelményei, a társadalomtudományokkal szembeni elvárások stb. Az MSZMP Központi Bizottsága 1969-ben fogalmazta meg hosszabb távra szóló tudománypolitikai irányelveit, majd a Politikai Bizottság 1977-ben és 1985-ben megvizsgálta ennek teljesítését és meghatározta az időszerű feladatokat.

A tudománypolitikai irányelvek hangsúlyozzák: az országban folyó kutatási-fejlesztési tevékenységnek – a tudományok önfejlődésének figyelembevételén kívül – a gazdaság, a termelés szükségleteit fokozódó mértékben kell kielégítenie, és aktívan hozzá kell járulnia a népgazdaság intenzív fejlesztéséhez. Ezek az elvek tükröződnek a népgazdaság hetedik ötéves tervének célkitűzéseiben is, ahol a tudományos kutatás személyi feltételeiről a következők olvashatók: „Különös gondot kell fordítani a nemzetközi szinten is megfelelően alkotni képes kutató és fejlesztő szakemberek kiképzésére és továbbképzésére, munkájukat ösztönző feltételek megteremtésére, tevékenységük elismerésére."

A tudományos fejlődés élenjáró irányzataihoz való felzárkózásunkat sürgeti és egyben segíti is a KGST-tagországok tudományos-műszaki haladásának 2000-ig szóló komplex programja, amelyet 1985 decemberében, a KGST 41. ülésszakán fogadtak el.

Veszprém megye szerepe különösen fontos e feladatok teljesítésében, hiszen a megye jelentős, sok területen nemzetközileg is elismert kutatási intézményekkel rendelkezik. Akadémiai és vállalati kutatóhelyeink hatékonyabb munkájukkal eredményesen járulnak hozzá a megyei, és ezen keresztül az országos célok megvalósításához. Társadalmi-gazdasági fejlődésünk követelményeivel összhangban az intézményekben növekedett a közvetlen gazdasági célú kutatások és fejlesztések aránya. Jelentős kutatások folynak a gyógyszer-, növényvédőszer- és intermediergyártás központi fejlesztési programok keretében, de figyelemre méltóak a környezetvédelmi kutatások is. Szervezettebbé váltak a társadalomtudományi kutatások, részben az országos kiemelt fő irányokhoz kapcsolódva, részben pedig a helyi társadalmi, politikai szükségletekhez igazodva.

A megyei pártszervek fokozott figyelmet fordítanak a tudománypolitikai irányelvek gyakorlati megvalósulására. Az MSZMP Veszprém Megyei Bizottsága politikai irányító, szervező és ellenőrző munkájába jelentőségének megfelelően épült be a kutatás és fejlesztés

követelményrendszere. Így gyakorlattá vált a tudományos munkát befolyásoló körülmények rendszeres áttekintése, a hatékonyság növelését elősegítő módszerek felkarolása, a kezdeményezések bátorítása.

Mindezen megfontolások alapján indokoltnak látta a megyei pártbizottság három évvel ezelőtt a megyében működő kutatóintézetek, az egyetem, valamint a vállalatok kutatási-fejlesztési részlegei különböző szintű vezetőinek, a kutató-fejlesztő tevékenység irányítóinak *politikai továbbképzését az Oktatási Igazgatóság keretében.*

Az 1985/1986-os tanévben negyedik alkalommal indítottuk az egyéves tanfolyamot politikai gazdaságtan tanszékünk szervezésében. Az elmúlt három év során hetven szakember tett eleget ebben az oktatási formában az ötévenként esedékes politikai továbbképzésnek.

Az eddig szerzett tapasztalatok késztettek bennünket arra, hogy azokat e folyóirat hasábjain is közreadjuk.

A tanfolyam célja és formája

A célok megfogalmazásánál abból indultunk ki, hogy a tudományos kutatás és fejlesztés szakmailag jól képzett szakemberei számára elsősorban arra van szükség, hogy szakmai munkájukban szélesebb politikai kitekintéssel is rendelkezzenek. Ismerjék a párt tudománypolitikai irányelveinek országos és megyei vonatkozásait, a célok és eszközök közötti összefüggéseket, a személyi és tárgyi feltételek fejlesztésére irányuló központi elképzeléseket és erőfeszítéseket, értsék a tudománypolitika céljainak társadalmi, gazdasági és politikai motivációit. Arra törekszünk, hogy sokoldalúan mutassuk be megyénk alkotó gondolkodású kutatóinak – munkájukkal is bizonyított – szerepét a hazai tudományos fejlődés fellendítésében.

A tanfolyam nyílt és közvetlen légköre segíti a résztvevők véleményének, elvárásainak őszinte kinyilvánítását, ösztönzi a különböző tudományterületeken tevékenykedők együttműködését. Mindezek hatására a hallgatók könnyebben azonosulnak a helyi célokkal,

reálisabban ítélik meg a kutatás-fejlesztés munkahelyi feltételeit, és jobban megértik a felmerülő gondokat. Így kedvezőbbé, politikailag megalapozottabbá válik a tudományos munka légköre is, amely elengedhetetlen feltétele a nyugodt és kiegyensúlyozott kutatásnak.

A havi két alkalommal sorra kerülő foglalkozásokon *témánként* áttekintjük az MSZMP tudománypolitikai irányelveit. Előadás, konzultáció, illetve vita formájában tárgyaljuk meg az irányelvek gyakorlati megvalósulásának feltételeit, valamint az irányelvekből fakadó – országos és megyei jellegű – feladatokat. Az elméletileg színvonalas, ugyanakkor a gyakorlatra orientált munka érdekében a *speciális kollégiumi formát* választottuk. Ez a megoldás különösen jó lehetőséget teremt a termékeny eszmecserékre, az elvi, politikai és szakmai összefüggések mérlegelésén alapuló egységes felfogás kialakítására.

A tanfolyam tapasztalatai hasznos segítséget is adnak a tudományos tevékenység irányítói és a megyei pártbizottság számára e munka további szervezéséhez és irányításához. Ehhez támpontot nyújt a hallgatók év végén készített mintegy tíz-tizenöt oldalas, többnyire igen színvonalas dolgozata a tudománypolitika s ezen belül a kutatás-fejlesztés egy-egy aktuális, gyakorlati kérdésköréből. A problémafelvető és javaslatokat tartalmazó dolgozatok megírásához felhasználják a tanfolyamon tanultakat és azzal összefüggésben munkahelyük konkrét gyakorlati tapasztalatait is. (A választható témákra a tanfolyamvezető tesz javaslatot.)

A tanulmányi programról

Miután *újszerű kezdeményezésről* van szó, a tematikát és programot teljes egészében saját erőnkből, a tudománypolitika országos és megyei célrendszeréből kiindulva állítottuk össze, felhasználva a központi párt- és állami dokumentumokat, valamint a megyei pártbizottság ide vonatkozó határozatait.

Alapvető követelménynek tekintettük, hogy az egyes

témák megfelelően tükrözzék a politikai elvárásokat, az időszerű feladatokat, valamint a megyei gyakorlat szükségleteit. Arra is törekedtünk, hogy a program szakmailag és politikailag egyaránt vonzó legyen a hallgatóság számára, hiszen ez fontos feltétele a közös munkát megalapozó érdekeltség megteremtésének.

A program kidolgozásánál figyelembe vettük a tudomány és a termelés kapcsolata erősítésének követelményét. Ezért kaptak helyet tanfolyamainkon a világgazdasági összefüggések, az országos és megyei jellegű gazdaságpolitikai kérdések. Elgondolásaink folyamatosan, a gyakorlati tapasztalatokat is hasznosítva valósulnak meg, s ma már egy viszonylag kiforrott, *az elmélet és a gyakorlat egységét jól szolgáló tanulmányi programmal* rendelkezünk.

A *tananyag* lényegében három, egymással szorosan összefüggő egységből áll. Az első rész a tudomány lényegével, társadalmi vonatkozásaival, valamint a legújabb tudományszociológiai kutatások eredményeivel foglalkozik, majd tárgyalja a tudományos-technikai forradalom sajátosságait, társadalmi, világnézeti kérdéseit. Ilyen formában megalapozza a tudománypolitika mai szerepének és gyakorlati feladatainak megértését és elemzését. Ezt követi a világgazdaság, a KGST és a magyar gazdaság időszerű műszaki, gazdasági kérdéseinek tárgyalása. E két blokkra épül az MSZMP tudománypolitikájának részletes elemzése, a megyei feladatok figyelembevételével. A tanfolyam gyakorlati céljából következően erre szánjuk a legtöbb időt, az összes óraszám 75%-át. A tudománypolitikai irányelvek, a tudományos kutatások párt- és állami irányításának alapvető kérdései mellett megtárgyaljuk a kutatás-fejlesztés aktuális kérdéseit, a kutatóhelyek közötti együttműködés fejlesztésének feladatait. Kiemelten foglalkozunk a társadalomtudományok szerepével és helyzetével, valamint az értelmiségnek a társadalmi fejlődésben betöltött szerepével és felelősségével.

Ez a *tematika* a tanfolyam résztvevőinek összetételéhez igazodik. Hallgatóink ugyanis alapvetően az ipar

– ezen belül is zömében a vegyipar – területén dolgoznak. Elképzeléseink szerint a jövőben a mezőgazdaság és az egészségügy szakembereit is nagyobb számban vonjuk be a továbbképzésbe. Ez a tematika megfelelő módosítását teszi szükségessé, természetesen az alapkoncepció megtartásával.

Tanfolyamunk programja az egyes témakörök részletes leírása mellett *ajánlott irodalmat* is tartalmaz, amelyet minden évben felfrissítünk. Emellett hallgatóink rendelkezésére áll az előadások alapján összeállított jegyzet is (a szerkesztés folyamatos, jelenleg a második kötet nyomdai előkészítés alatt van). Tekintettel arra, hogy – összetételükből eredően is – igényesek a hallgatóink, az egyes témakörök feldolgozásához az adott terület országosan is kiemelkedő szakembereit, valamint a megyei pártbizottság vezetőit kérjük fel.

A főbb tapasztalatok

Hallgatóink körében *kedvező fogadtatásra* talált a tanfolyam programja és formája, amely szakmai és politikai szempontból is megfelelő keretet biztosít a tudománypolitika aktuális kérdéseinek érdemi tárgyalásához. Az egyes témák kapcsán – s ebben az előadóknak döntő érdeme van – szenvedélyes, jobbító szándékú viták bontakoznak ki, amelyek gyakran túlnőnek a szűkebb szakmai szempontokon. Hasznos, a társadalmi és politikai összefüggéseket is figyelembe vevő és mérlegelő eszmecserékben formálódnak a tudományos gyakorlattal kapcsolatos tennivalók. A nyílt és őszinte légkörnek köszönhető, hogy javító szándékkal tárulnak fel a kutatási-fejlesztési munkában tapasztalható problémák, *hasznos javaslatok* születnek azok mielőbbi megoldására. Ily módon a foglalkozások hasznos *tapasztalatcserének* is bizonyulnak mind a hallgatók, mind pedig a tudományos élet irányításában részt vevő előadók számára.

Annak ellenére magas fokú az aktivitás, hogy a résztvevőknek – a záró dolgozaton kívül – nincs beszámo-

lási kötelezettségük. A foglalkozások arról tanúskodnak, hogy a hallgatók jelentős része él az irodalomajánlás adta lehetőségekkel – ezzel széles társadalmi és politikai kitekintésre tesznek szert. A *konzultációk és viták* szenvedélyes légköre, a fogyatékosságok felelős bírálata, a felszámolásukra elhangzó javaslatok egyértelműen bizonyítják megyénk kutatóinak szakmai elkötelezettségét és tettrekészségét. Számos, a társadalmi, gazdasági és politikai viszonyainkkal kapcsolatos értő vélemény és elemzés hangzik el az eszmecseréken – ez is igazolja, hogy a tanfolyam eredményesen tölti be politikai továbbképző funkcióját.

A foglalkozások kritikai légkörét érzékelhetően a párt politikájával való egyetértés, valamint az ebből fakadó jobbító szándék motiválja. A tananyagban való előrehaladás során – ahogy a politika szándékai és gyakorlati törekvései teljesebben és sokrétűbben válnak ismertté, egyre inkább – erősödik a hallgatók meggyőződése. Megismerik a kitűzött célokat és azok elérésének eszközeit, az elvárásokat és az objektív lehetőségeket. Világosan felismerték, hogy a magyar gazdaság gyorsabb előrehaladása döntő mértékben tudományos és műszaki színvonalunktól függ. Tudományos kutatóink és műszaki szakembereink ebből kiindulva mérik fel helyüket és szerepüket a párt tudománypolitikájának gyakorlati megvalósításában.

A tanfolyam végeztével készült *dolgozatok* is szakmai és politikai felelősségről tanúskodnak. Már a témák kiválasztása is bizonyítja, hogy a gyakorlati szakemberek is jól érzékelik azokat a kritikus pontokat, amelyekre a kutatás-fejlesztés erőforrásait koncentrálni kell. Számos *értékes elemző munka* készült a termékszerkezet korszerűsítésének, az energiaracionalizálásnak a lehetőségeiről, a megyei kutatóhelyek és a termelővállalatok együttműködésének aktuális kérdéseiről. A gyorsabb előrehaladás szükségessége és a jövőért érzett felelősség tükröződik azokban a dolgozatokban, amelyek a fiatal műszaki értelmiség alkotó tevékenysége növelésének lehetőségeivel, a tudományos

munkára alkalmas tehetséges fiatalok kiválasztásának, képességük fejlesztésének módszereivel foglalkoznak. A társadalmi, politikai elkötelezettség, az újra való törekvés jellemzi az olyan kérdések feldolgozását, mint a tudomány szabadságának értelmezése – összefüggésben a kutató társadalmi felelősségével – vagy a korszerű módszerek alkalmazása a társadalomtudományok oktatásában.

Már az eddigiek is bizonyítják, hogy a dolgozatok igen értékes tapasztalatokat és javaslatokat nyújtanak a megyei pártbizottság számára. Hozzájárulnak ahhoz, hogy a tudománypolitika megyei irányításának információs bázisa megalapozottabbá és teljesebbé váljék. A testületi munka előkészítéséhez is adnak hasznos támpontokat, továbbá segítik a tudományos munka, a politikai irányítás, szervezés és ellenőrzés mindennapos gyakorlatát.

A dolgozatok jól hasznosíthatók az oktató-nevelő munkában is, orientálnak az egyes témák feldolgozásában, konkrét szempontokat adnak a gyakorlatias, helyi sajátosságokra épülő megközelítés számára.

●●●

Tapasztalataink végül is azt bizonyítják, hogy e továbbképzési forma valós szükségletre épül, és a tudománypolitika indokoltan kapott helyet a megyei pártpropagandában. Jövőbeni szerepét fokozza az is, hogy a hetedik ötéves terv időszakában az országos középtávú kutatási-fejlesztési tervben szereplő feladatok növekvő követelményeket támasztanak a tudományos kutatással szemben. Ennek megfelelően fogjuk korszerűsíteni a tanfolyam programját és tematikáját azzal a céllal, hogy még hatékonyabb és érdemibb párbeszédet tudjunk folytatni megyénk alkotásra és együttműködésre kész szakembereivel.

Csiby Sándor

A FELNŐTTEK EGYÉNI TANULÁSÁNAK IRÁNYÍTÁSA

Néhány évtizeddel ezelőtt még elfogadott nézet volt, hogy a felnőttek 20–25 éves kor után alapvetően újat már nem tudnak elsajátítani; csupán korábban megszerzett tudásukat, élettapasztalatukat, rutinjukat kamatoztatják. Ma már tudjuk, hogy *30–40 éves korban, de még később is* el lehet sajátítani a természet és a társadalom mozgástörvényeit, a tudomány és a művészet „rejtelmeit", és új szokások, nézetek kialakítására, idegen nyelvek elsajátítására is képes a felnőtt ember.

Miért tanulnak a felnőttek?

Az indítékok nagyon különbözőek. Egyesek csak a munkavállalás szorító hatása alatt ébrednek rá, hogy a nagyobb jövedelem és a teljesebb életmód előfeltétele a magasabb képzettség. Mások környezetük biztatására vállalják valamilyen iskola, szakmai vagy politikai tanfolyam elvégzését. Nem kevés azok száma sem, akik a család tagjai közti szellemi egyensúlyt kívánják megtartani vagy megteremteni a továbbtanulás által. Mások pedig a társadalmi munkamegosztásban betöltött szerepüket látják veszélyeztetve, ha nem tartanak lépést a kor követelményeivel. És vannak természetesen olyanok is, akiket pusztán a tanulás öröme, a tudás igénye vezet a felnőttek iskoláiba vagy a különböző továbbképző tanfolyamokra.

Gyakorlati tapasztalatok szerint a 18–50 éves korosztály mintegy egyharmada *belső* igénytől indíttatva fejleszti ismereteit, tervszerű tanulással óvja lelki egészségét, egy másik harmad csak *külső biztatásra*, csak alkalomszerűen művelődik, és a felnőttek mintegy egyharmada *sajnos távol marad* mindenféle művelődési alkalomtól.

És mi az eredmény?

Számtalan példa mutatja, hogy a legtöbb eredményt az *ismeretek elsajátításában* érik el a felnőttek. Még ha számolni is kell a felnőttkor derekán az emlékezetbe vésés nehézségeivel, a döntő többség képes az ismeretek és azok alkalmazásának elsajátítására. Főleg a verbális elsajátításban jeleskednek a felnőttek. Más kérdés, hogy a bizonyítvánnyal is dokumentált ismeretek milyen mértékben válnak szakmai gyakorlattá, illetve állampolgári magatartást is meghatározó művelődési motívumokká. A felnőtt ember személyiségének fejlődése gyakran göröngyös, ellentmondásokkal telített, előre- és hátralépésekkel tarkított folyamat, ezért az egyéntől erős akaratot, a környezettől pedig türelmet igényel.

A felnőttkori tanulás irányai

A tanulás ma már egy életen át tartó folyamat, akár értelmiségi, akár fizikai dolgozóról van szó. Az a nagy kérdés, hogy erre az életprogramra hogyan rendezkedjen be az ember. Arra ma már mindenképpen számítania kell, hogy az életben szükséges ismeretek egy jelentős részét a kötelező iskola után, *munka mellett vagy munka helyett* kell elsajátítania. Ma már úgy állítják össze a felnőttek tanterveit, hogy számítanak az iskola utáni továbbképzés zártabb vagy kötetlenebb formáinak pótló funkciójára.

A felnőttkori *tanulás irányai* a következők lehetnek:

1. A legutóbbi iskolában (általános vagy közép-

iskolában, felsőfokú tanintézetben) *tanult, de elfelejtett*, vagy hiányosan elsajátított *ismeretek pótlása*, felidézése.

2. *A szakma művelése közben* felvetődött ismerethiány pótlása.

3. A meglevő ismeretek és tapasztalatok birtokában *új eredmények, új alkotások* létrehozása egyidejű továbbtanulással.

4. Kikapcsolódást, *szórakozást* szolgáló művelődés.

A felnőtt ember művelődési igényeinek kielégítése céljából feszesebben vagy lazábban irányított művelődési formákat választhat attól függően, hogy az ismeretszerzés milyen mértékben igényli a szakértő beavatkozását. Természetesen tudnia kell a felnőttnek azt is, hogy *önmaga* milyen szellemi erőfeszítésre képes.

A művelődés, továbbképzés egyetlen formájából sem iktatható ki az *egyéni tanulás*. A hagyományos didaktika a tanítás-tanulás folyamatának az első részére helyezte a hangsúlyt, feltételezve – tulajdonképpen helyesen –, hogy az ismeretátadás kidolgozottsága, differenciáltsága meghatározza a befogadás eredményességét. Látni kell azonban azt is, hogy a hallgató aktivitása, befogadó készsége nélkül nem lehet eredményes az ismeretszerzés. Ebből a szemléletből kiindulva kezdtek kibontakozni azok a didaktikai nézetek, amelyek egyre nagyobb figyelmet fordítottak a hallgató egyéni munkájára. Fölmerült a kérdés: *milyen arányai legyenek a közlésnek és a tanuló egyéni munkájának*. Terjed az a felfogás, hogy az utóbbit nagyobb terhelésnek kell kitenni részben a hallgatói aktivitás jelentősége, részben az egyre terebélyesedő tananyag mennyisége miatt. Egyes oktatási formák, mint például a levelező oktatás, távoktatás a befogadás folyamatát szinte teljesen az egyéni tanulás szakaszára helyezik át.

Az egyéni tanulás jellege

Csoma Gyula „A munka melletti tanulás zavarai" című könyvében azt írja, hogy a felnőttkori tanítás-

tanulás *szervezeti rendje* kettéválik: a kötött, közvetlenül irányított és az egyéni, individuális szakaszra. A tanítás-tanulás *folyamata* akár irányított, akár individuális jellegű, feltételezi a hallgató önálló ismeretszerzési képességének bizonyos szintjét.

Minimálisan feltételezni kell, hogy a felnőtt *képes a kötött foglalkozáson tanultak otthoni feldolgozására*, a jegyzet kiegészítésére, a tankönyv használatára, a feladatok önálló megoldására, saját szellemi tevékenységének ellenőrzésére. (Sok felnőtt nemcsak az általános iskolai, de néha a középiskolai tanulmányai befejezésével sem éri el az önállóságnak ezt a fokát. A felnőttkori tanulás zavarai gyakran itt kezdődnek.)

Az egyéni tanulás magasabb szintje *a teljes önirányítás, az autodidaxis* képessége.

Az irányított önállóságra építik a tanítás-tanulás folyamatát a zártrendszerű iskolák és tanfolyamok (például az esti és levelező iskolák, távoktatás, pártiskolák, nagyobb óraszámú tanfolyamok). A teljes önirányítás képessége pedig tulajdonképpen az egész felnőttkori művelődés alapja. Az emberek életútját – művelődési tekintetben – a zártrendszerű iskolai, tanfolyami képzés és az autodidaxis váltakozó folyamatai alkotják. A szervezett ciklusok közötti időszakokban feltétlenül szükség van kedv szerinti szellemi kirándulásokra, érdekes beszélgetésekre, önfeledt olvasásokra, szórakozást is nyújtó kulturális programokra.

Autonóm művelődésre csak az az ember alkalmas, aki tud jegyzetelni, folyékonyan, gyorsan olvasni, értelmesen tanulni, lényeget kiemelni, tartósan koncentrálni, ismeri az általánosan használt szavak értelmét, tud következtetni, végiggondolni, újrakezdeni és tud az idejével gazdálkodni. Ezekkel a tulajdonságokkal, készségekkel és képességekkel csak kisebb-nagyobb mértékben rendelkeznek a felnőtt hallgatók, ezért az egyéni tanulási szakaszt úgy kell megszervezni, hogy a hallgató valóban élni tudjon a feltételezett önállósággal.

Feszesebb és lazább oktatási formák

Feszesen irányított egyéni tanulási metódust követelnek az oktatással *hivatásszerűen* foglalkozó tanintézetek. Hazánkban ilyenek például a dolgozók általános és középiskolái, az MSZMP Politikai Főiskolája, a Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetemek, a vezetőképző intézetek, valamint a KISZ és a szakszervezetek iskolái. Személyi és tárgyi feltételeik adottak ahhoz, hogy az irányítás és a visszacsatolás folyamatát szigorú rend szerint szabályozzák.

Az irányításhoz a levelező oktatásban, távoktatásban gyakran úgynevezett *tanulásmódszertani útmutatót* is felhasználnak. Ennek tipikus felépítése a következő:

- tájékoztatja a hallgatót az adott tárgy helyéről a képzés rendszerében;
- felsorolja a tárgy feldolgozásához szükséges eszközöket;
- eligazítja a hallgatót a tankönyv és az útmutató együttes használatának módjáról;
- ismerteti a követelményrendszert;
- közli a tárgy eredményes feldolgozásához nélkülözhetetlen előismeretek minimumát;
- tanulási ütemtervet ajánl;
- ismerteti, hogy milyen írásbeli feladatokat kell elkészíteni, mikor, hová kell küldeni ezeket;
- ismerteti az eredményes, hatékony tanulás módszereit;
- megjelöli a személyes konzultációk idejét és helyét.

A feszesen irányított egyéni tanulás klasszikus formája a *távoktatás*, amely „zártrendszerű, feszesen irányított tanulási folyamat, meghatározott (előírt) és pontosan felépített ismeretek elsajátítására szerveződik, meghatározott követelmények teljesítése érdekében. A tanulás irányítása arra törekszik, hogy a tanulási folyamat megvalósulásának minden mozzanatát kézben tartsa, ide értve a jártasságok-készségek kifejlesztését is, és a visszacsatolás-értékelés rendszerével megteremtse az önellenőrzés – ezzel pedig a tervszerű,

eredményes továbbhaladás – minél optimálisabb feltételeit." (*Csoma Gyula:* A távoktatás fogalma és néhány elméleti problémája. III. Távoktatási Tanácskozás. OPI 1979. 11. old.)

A továbbtanulást biztosító tanfolyamok többségében *nem tantárgyakat, hanem életösszefüggéseket,* problémahelyzeteket, speciális részismereteket tanítanak. Többnyire nem hivatásos oktatók, hanem az adott terület jó ismerői, a politikai és társadalmi élet személyiségei tanítanak. Tevékenységük didaktikai, pszichológiai, andragógiai megalapozása meglehetősen esetleges. A tanfolyami oktatók módszertani kulturáltsága aszerint differenciálódik, hogy a fenntartó milyen követelményekkel lép fel, illetve, hogy a hallgatóság érdeklődése, igényszínvonala milyen követelménytámasztást bír el.

Általában frontális oktatás folyik, konzultációkkal, vitákkal, szemináriumi beszélgetésekkel tarkítva. Az utóbbi években merült fel az úgynevezett „munkaidőkímélő oktatás" bevezetésének szükségessége, amely nem más, mint az *irányított egyéni tanulásnak egy lazább formája.* A tanfolyami oktatásban is felmerült tehát az a gondolat, hogy a képzésnek egy jelentős fázisát a *tanulási szakaszra* helyezzék át. Elvileg ez nem lehetetlen, de függvénye a hallgatóság tanulási képességének, a tananyag struktúrájának (nem lehet például bármiféle tananyagot programozni) és az irányító osztály, testület, szervezet metodikai hozzáértésének.

Amennyiben a tanfolyami oktatás tárgyi, személyi és tartalmi feltételei megfelelőek, megszervezhető a *lazább követelményű* egyéni tanulás ebben a szituációban is. A módszertani útmutató összeállításáról azonban itt sem lehet lemondani. Felépítését tekintve követhető az iskolarendszerű oktatás útmutatója, de feltétlenül *igazodnia kell a helyi sajátosságokhoz is.*

FILMEK A MAGYAR MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETÉNEK OKTATÁSÁHOZ

A magyar munkásmozgalom történetét oktatom a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karán. Ehhez filmeket is felhasználok. A felsőoktatási intézmények részére készült oktatófilmeken kívül a tárgyhoz kapesolódó művészfilmeket is. Ez utóbbiakat igyekeztem úgy válogatni, hogy egy-egy nagyobb korszakot, témát, problémát tudjak velük érzékeltetni. Mindenki saját igénye és lehetősége szerint választhat. Ezekből ajánlok néhányat, elsősorban a magyar munkásmozgalom történetét oktatóknak, de nem csak nekik.

A filmek a feltételektől függően bemutathatók mind az órákon, illetve foglalkozásokon, mind azokon kívül. Magam mindkét módszert kipróbáltam, és soha nem bántam meg, ha elvesztettem egy-két hivatalos órát, a hallgatók pedig szinte mindig teljes létszámban megjelentek az órán kívüli vetítéseken is. Ez utóbbi választás esetén természetesen szükség volt valamilyen ösztönzésre a nagy szakmai terhelés és egyéb okok miatt is.

A filmek bemutatása előtt fontosnak láttam esetenként rövid bevezetőt mondani. Az előzetes információk többnyire elengedhetetlenek, mert nélkülük a film egyes mozzanatai elvesznének a nézők számára.

A filmre épülő órák tárgyunk tartalmi céljainak, a nevelési elveknek kitűnően megfelelnek. A filmek mély nyomot hagynak a hallgatókban, felkeltik érdeklődésüket egyes korok, problémák és emberek iránt.

A választást indokolja a film által felölelt történelmi korszak – az események a XIX. század hatvanas évei után játszódnak, amikor az akkori kormány hozzákezdett a betyárvilág módszeres felszámolásához –, valamint az, hogy a film kapcsolható a XIX. század végi paraszti mozgalmak vizsgálatához. Segít annak megértésében, hogy honnan indult az évszázadokon át „vidéki" magyarság, és min kellett – kell még – keresztülmennie ahhoz, hogy valóban európai legyen. De az elterjedt Jókai-féle álromantikus történelmi szépítéssel szemben, az illúziók feloldásához is szükség van a történelemmel való ilyenfajta szembenézésre.

A főszereplők nélküli filmben egyik oldalon a „befogottak" – volt szabadságharcosok, betyárok – állnak. Magatartásukban éppúgy feltárul a gyávaság, mint a szolidaritás anatómiája. Mennyiben maradhattak meg lázadóknak, naivaknak, ezért sebezhetőknek, akik a legkülönbözőbb emberi magatartásformákon mennek keresztül, míg végül a teljes felőrlődésig jutnak el, természetes emberi világukból kiesve.

A másik oldalon a megtorlást személytelenül végző köpenyesek állnak, akiket egyéniségüktől az egyenruha nem foszt meg, csak egy szervezet tagjaivá tesz. Kettős kötöttségű emberek, akiknek a túloldalon állókkal való teljes leszámolás a feladatuk. Ez könyörtelen mechanizmussal megy végbe, melyben türelemmel, szívóssággal, egyre tökéletesedő módszerekkel el is érik céljukat. A köpenyesek nem alkotnak sem rendőri, sem katonai szervezetet, hanem a környezetüktől teljesen elidegenedett terrorgépezet tagjai, egy új típusú terrorszervezet korai megjelenési formáját adják, a majdani feketeingesek, az ellenforradalmárok előfutárai.

Az absztrakt, zárt világban egymással szemben álló két erő „harcának" eredménye, hogy a befogott emberek minden cselekedete a befogók javát szolgálja, a terror egy bizonyos fokán az igazság kideríthetetlen lesz, az emberek között a gyűlölet válik uralkodóvá. A be-

fogottak számára mindkét út – valaki vagy forradalmár, vagy bűnöző lesz – csak egyfelé vezet, a pusztuláshoz, mert történelmi motivációjuk alapján nincsenek felkészülve a közös harcra, a szolidaritásra.

A film feldolgozásához két kiadványt javasolhatok: Ötlettől a filmig: Szegénylegények. Magvető 1968.; *Szekfű András:* Fényes szelek fújjatok! Magvető 1974.

Magyar Dezső: Agitátorok

Tapasztalataim szerint az 1919-es Tanácsköztársaság megszületésének, rövid történetének, megdöntésének elemzése nem egyszerű feladat. Egyes hallgatókban a sematikus megközelítések nyomán gyakran rossz beidegződések alakulnak ki. Ezeket képes feloldani Magyar Dezső 1969-ben készült filmje.

A történelmi filmek új hullámához kapcsolódó alkotás a Tanácsköztársaság példáján azt vizsgálja, hogyan fejleszti tovább a forradalmi elméletet a gyakorlat, az elmélet hogyan ültethető át a gyakorlatba, s eközben milyen morális problémák keletkeznek az egyénekben.

A film szereplői az említett kérdések egyéni megoldási lehetőségeit példázzák. E szempontból három jól kirajzolódó típus figyelhető meg:

– az orientáló, autonóm gondolkodó;

– a cselekedeteit messianisztikus hitnek alárendelő típus, aki keresztény értékeket akar egyeztetni a forradalom emberiségfelszabadító értékeivel;

– a kíméletlenül „jóra" törekvő típus, aki mindent a gyakorlati feladatok megoldása alá rendel, aki számára cél és feladat között nincs konfliktus, nincs morális probléma.

A feldolgozáshoz a következő irodalmat ajánlom: *Tordai Zádor:* Messianizmus, baloldaliság, zsidóság. Medvetánc, 1983/4., 1984/1.; *Lukács György:* Taktika és etika. *Lukács György:* Utam Marxhoz. I. köt. Magvető 1971.; *Lukács György:* Önkritika. *Lukács György:* Történelem és osztálytudat. Magvető 1971. Irányelvek Lukács György születésének 100. évforduló-

jára. Az MSZMP KB mellett működő Művelődéspolitikai Munkaközösség állásfoglalása. Társadalmi Szemle, 1983. 8–9 sz.; *Hanák Péter:* Lukács-viták: Etika és történelem. Élet és Irodalom, 1985. VIII. 9.

Gyarmathy Lívia: Együttélés

Az 1982-ben készült film középpontjában olyan kérdés áll, amely tapasztalataim szerint élénken foglalkoztatja a hallgatókat. Ez a hazai nemzetiségek viszonyának kérdése a közelmúlt történelmében. A spirális felépítésű film mondanivalója egy német családból származó lány és egy székely eredetű fiatalember esküvője ürügyén bontakozik ki. Az egymáshoz legtermészetesebb módon vonzódó fiatalok összekerülése több évtizedes nemzetiségi problémákat ébreszt fel. Gyarmathy Lívia később egy interjúban elmondta, hogy még a tehermentesen induló fiatalok is a film hatására döbbentek rá azokra a környezetükben, nagyszüleikben, szüleikben, a rokonokban, a szomszédokban, a falu embereiben valahol mélyen szunnyadó, az emberi együttélést megnehezítő problémákra, amelyeket ők is magukban hordoznak és továbbíthatnak, ha a kettőjüket összekötő kapocs nem elég erős. S ez könnyen előfordulhat, mert a felszabadulás óta eltelt idő kevés volt arra, hogy a történelem viharában hazájuktól elszakadt emberek fájdalmát megenyhítse, a beilleszkedés, a befogadás, az együttélés legtöbbször kölcsönösen ütött sebeit beforrassza.

A nagyon szépen elkészített film bemutatását azért is ajánlom, mert általa konkréttá válik az egyén és a történelem kapcsolata, elősegíthetjük, hogy a mai nemzedék a nemzetiségi problémákat ne a trianoni emlékek alapján lássa, hanem napjaink történéseiben is észrevegye. A film a meglévő problémák feloldási lehetőségét is felvillantja.

Irodalom: *Gyarmathy Lívia:* Együttélés-interjú. Készítette: Gergely András, Marosi Gyula és Szkárosi Endre. Mozgó Világ, 1983. 10. sz.; *Balogh Sándor:*

A népi demokratikus Magyarország külpolitikája. 1945–1947. Kossuth Könyvkiadó 1982.; *Balogh Sándor:* Jelenkori népvándorlás. História, 1981. 3. sz.

Kovács András: Ménesgazda

A személyi kultusz időszakának tisztázását az utóbbi évtizedben jelentős filmalkotások segítették. Ezek közül ma már nehéz is választani. Magam a Ménesgazda bemutatása mellett döntöttem. Az ilyen típusú filmekre rányomta bélyegét az az időszak, amelyben születtek, a hetvenes évek végének feszültségekkel terhes időszaka, a nehéz gazdasági helyzet és a vele párosuló társadalmi problémák jelentkezésének ideje.

Ez a film azt a kérdést vizsgálja, hogy történelmi veszteségek is keletkeztek a személyi kultusz időszakában. Főszereplője – Jani – kisebbrendűségi érzéssel megvert, tapasztalatlan ember, akinek azonban van igazságérzete, felelősségtudata. Céljai közösségiek, nem túlélni akarja korát – mint azt bátyja tanácsolja –, hanem valami újat akar alkotni. Jó vezető lehetne belőle, de elbukik, mert nincs lehetősége a helyes választásra. Kora nem a látványos tragédiák időszaka, nem folyik nyílt harc. A voluntarista hatalomgyakorlás következményeként a filmben tárgyalt esetben a személyes tapasztalat elveszti bizonyító erejét.

A film feldolgozásához a következő kötetet ajánlom: Ötlettől a filmig: A ménesgazda. Válogatta Újhelyi János. Magvető 1979.

Ember Judit és Gazdag Gyula: Határozat

A film 1972-ben készült. Egy termelőszövetkezeti elnök „leváltása, lemondása, lemondatása" körül kialakult helyzetről szól. S bár a vizsgálat elsősorban a szövetkezeti demokráciát érinti, az események visszapergetésével lehetőség nyílik olyan kérdések megbeszélésére, mint például a párt és a tömegek, a párt és az állam kapcsolata, a demokratikus centralizmus stb.

A film rendkívül jó lehetőséget kínál a problémák keletkezésének, megjelenésének, feloldási lehetőségének megtárgyalására.

A szocialista demokrácia témakörében rendkívül bőséges irodalom halmozódott fel. Ajánlásomban csak két munkára hívom fel a figyelmet. Elsősorban *Lukács György:* Demokratizálás ma és holnap. – Világosság, 1981. 8–9. sz.; *Bayer József:* A pluralizmus mint kényes kérdés. Kritika, 1983. 10., 11. sz.

SZABÓ EDIT

A művészfilmek felhasználásának megvannak a maga hátrányai – vagy inkább nehézségei – is. Nehezebb az oktatási folyamatba beilleszteni őket, mint az eleve céljainkhoz tervezett oktatófilmeket. Többnyire olyan elemeket is tartalmaznak, amelyek külön értelmezésre, magyarázatra szorulnak, és ezzel fokozzák mind a hallgatók, mind az oktató, propagandista „terhelését". Esztétikai elemzést (s ennek előfeltételeként bizonyos művészeti tájékozottságot, filmnyelvi ismereteket) is kívánnak. Érdemes azonban vállalni ezeket a nehézségeket. Nagy előnyök nyújtanak értük kárpótlást. Az érdeklődés rendkívüli mértékben felfokozódik, a meggyőző hatás elmélyül, tovább fejlődik a hallgatók filmkultúrája, és így lehetővé válik, hogy a jövőben politikai működésüket, nevelésüket jobban szolgálják a mozikban, a televízióban bemutatott (nemsokára videokazettán is kikölcsönözhető) magyar és külföldi játékfilmek is.

Szívesen olvasnánk – alkalmasint közölnénk – propagandistáink ide vonatkozó módszertani tapasztalatait. Egy-egy konkrét téma tárgyalásakor milyen céllal iktattak be filmet (filmrészletet), hogyan irányították a feldolgozást, milyen hatást értek el? A negatív tapasztalat is hasznosítható! (A szerkesztőség.)

Nagy Andor

A POLITIKAI OKTATÁS IRÁNYÍTÓINAK PEDAGÓGIAI KÉPZÉSE HEVES MEGYÉBEN

Politikai oktatásunk a XIII. kongresszus szellemében jelentős változást ígér. Ez leginkább azzal függ össze, hogy az úgynevezett statisztikai szemlélet helyét a politikai gondolkodás fejlődésének, a tudat változásának elemzése kell hogy felváltsa. A megújulás folyamatában meghatározó szerepe van a *propagandistának,* akinek feladata jelenünkben egyre összetettebbé válik.

A beiskolázott hallgatók általában lényegesen magasabb politikai intelligenciával rendelkeznek, mint korábban bármikor. Műveltségüket számos forrásból merítik, s a források között kiemelt szerepe van a tömegkommunikációs eszközöknek. Műveltségi szintjük fejlődésével magyarázható, hogy lényegesen igényesebbek oktatóikkal szemben, többet várnak tőlük. Elsősorban alkalmazható tudásanyagot. Nem tűrik el az ismétlést, a szólamokat. Tekintélyérvek helyett észszerű érvekre kíváncsiak.

A politikai oktatás korszerűsítésének alapvető feltétele a propagandisták állandó önképzése, képzése, továbbképzése, szakmai, módszertani felkészültségük fejlesztése. Az alkalmankénti, ad hoc-jellegű konzultációknál lényegesen több eredményt érhetünk el az olyan munkaformákkal, mint amilyen a *speciális tanfolyamok* rendszere.

Káderképzésünk új formájáról

Az MSZMP Heves Megyei Bizottságának Oktatási Igazgatósága keretében szervezett „A politikai oktatás pedagógiája" című speciális tanfolyami formában kezdettől fogva szívesen vállaltam a kísérletezést, és most örömmel nyugtázhatom, hogy a jelenlegi tanfolyamok vezetői között volt hallgatóimmal is találkozhatom. Tapasztalataim azt igazolják, hogy a propagandisták képzésében, illetve továbbképzésében e speciális tanfolyam szerepe elvitathatatlan. Az a véleményem, hogy tovább kell számukat növelni és hatékonyságukat fokozni.

Az 1985/1986-os tanévben olyan osztály is szerveződött Egerben, amelynek résztvevői az Oktatási Igazgatóság pedagógiai végzettséggel nem rendelkező külső tanárai. Vannak köztük párt- és KISZ-apparátusbeli munkatársak, tanácselnök és a legkülönbözőbb területeken dolgozó vezetők. Van az osztályban több évtizedes tapasztalattal rendelkező propagandista, és van e pályát most kezdő. E tanfolyam eredményes elvégzése feltétele az Oktatási Igazgatóságon való további alkalmazásuknak. Ez jelentette kezdetben az alapvető motívumot is. Fél év múltán azonban a pszichológia, a pedagógia, a szociológia iránti érdeklődés vált a döntő motívummá.

Mivel hasonló vállalkozás még nem volt az Oktatási Igazgatóságon, igyekeztünk rendkívül alaposan végezni az előkészítő munkát. Először sajátos tematikában határoztuk meg a tanfolyam tartalmát. Arra törekedtünk, hogy alapozva a korábbi ismeretekre, az élettapasztalatokra, a legkorszerűbb ismereteket nyújtsuk, hogy a pedagógia, a pszichológia és a szociológia legfrissebb eredményeit adaptáljuk a pártoktatás folyamatára, hogy az ismeretanyag átadásának módja eleve minta lehessen, hogy az eszközök alkalmazásával motiváljuk a további felhasználást a propagandamunkában. Az elméletet igyekeztünk ötvözni a gyakorlattal, az általánost törekedtünk konkréttá tenni.

A tanfolyam első szakaszában arra törekedtem, hogy az osztály tagjai mielőbb kölcsönösen megismerjék egymást, hogy partnerként kommunikáljanak egymással, hogy a vezető személyiségével kapcsolatos presztízs-érzet – amelynek különböző megnyilvánulási formái vannak – megszűnjék, és valóban elvtársi kapcsolat jöjjön létre az osztályban.

Az előadók személye sűrűn változott: saját előadásaimat jól egészítették ki a megszokottnál nagyobb terjedelmű és hosszabban előkészített hallgatói referátumok, valamint a meghívott helyi és fővárosi szakértők előadásai, amelyeket rendszerint élénk eszmecserék is követtek.

Sűrűn alkalmazzuk a szemléltetés korszerű eszközeit, elsősorban a videót. Ennek segítségével dolgoztuk fel a XIII. kongresszus anyagát is.

Mindez lényegében alig különbözik a megszokott eljárásoktól. Újszerűbb a propagandistaképzés gyakorlatában, hogy alkalmanként megismerkedünk *egy-egy üzem, intézmény, helység politikai oktatási tapasztalataival*. Meglátogattuk például az egri Finomszerelvényáru-gyárat, a Mikroelektronikai Vállalat gyöngyösi gyárát, ahol tapasztalatcserét folytattunk propagandistákkal és a politikai oktatás irányítóival.

Tervezzük, hogy felkeressük az MSZMP Politikai Főiskoláját, s ott meglátogatjuk a Pedagógia tanszéket és az újjáfejlesztett audiovizuális laboratóriumot. Ugyanennek a tanulmányi kirándulásnak a keretében megnézzük a Munkásmozgalmi Múzeumot is.

Újszerű próbálkozásunk az is, hogy egy-egy témát munkacsoportok dolgoznak fel. Gyakoroljuk a csoportmunkát, a kommunikációs képesség fejlesztésének irányítását, az eszközök kezelését. Egyszóval: igyekszünk a korszerű pedagógiai, pszichológiai, szociológiai elmélet alapjainak megismerését szorosan összekapcsolni a gyakorlati propagandistaképességek kibontakoztatásával.

TISZTÁZZUK!

A SZOCIALIZÁCIÓ, A FELNŐTTSZOCIALIZÁCIÓ ÉS A POLITIKAI SZOCIALIZÁCIÓ FOGALMÁRÓL

A *SZOCIALIZÁCIÓ* az a folyamat, melynek során az egyes ember társadalmi lénnyé, egyben egy konkrét társadalom meghatározott helyzetű tagjává válik. A társadalmi rendszer szempontjából ez a rendszer folyamatos fenntartásának, reprodukciójának egyik eszköze, miközben a nemzedékek cserélődnek. Az egyes ember szempontjából pedig személyiséggé válás, *perszonalizáció.*

A szocializáció azáltal megy végbe, hogy az ember magáévá teszi azoknak a társadalmi csoportoknak kultúráját, norma- és értékrendszerét, amelyekhez tartozik, és beletanul társadalmi szerepeibe. A szocializáció során közvetített-átvett tartalmakban bonyolult módon szövődnek egybe általános emberi, osztályjellegű és más sajátosságok.

E folyamatnak a felnőttkor eléréséig terjedő szakasza szorosan ráépül a *biológiai érésre.* Kezdetben teljesen öntudatlanul megy végbe, később alkalmanként és bizonyos fokig tudatosan. A szocializálásban részt vevő *tényezők* köre a kiinduló helyzethez képest fokozatosan bővül: a csecsemő- és kisgyermekkor szocializációját szinte kizárólagosan a család végzi és határozza meg, majd belépnek a „családszerű" nevelőintézmények

(esetlegesen a bölcsőde, óvoda, kötelezően az alapfokú iskola), a serdülő- és ifjúkori szocializációban megnő a kortárscsoportok és -szervezetek szerepe, valamint a tömegkommunikáció hatása, egyúttal fokozódik a kialakuló személyiség önálló választásainak, önalakító aktivitásának jelentősége.

A legfontosabb szocializációs *mechanizmusok:*

- a *„szociális tanulás"*, vagyis a viselkedés- és szerepminták nagyobbrészt öntudatlanul, közvetlen társas kapcsolatban végbemenő elsajátítása (ide tartozik az utánzás, az azonosulás);
- *a szükségletrendszer befolyásolása* (kielégítési kínálattal, elvárásokkal, ösztönzéssel, jutalmazással, büntetéssel stb.);
- *a tudatállapot befolyásolása* (ismeretek, eszmények, normák, hiedelmek stb. terjesztésével);
- a társas érintkezésben szerepet játszó *képességek kibontakoztatása* (pl. a kommunikációs képességeké eleven emberi kapcsolatokban és a közvetítő eszközök használata révén).

Ha mindez szándékosan, céltudatos tervezés és szervezés eredményeként zajlik, *nevelésről* és *önnevelésről* beszélünk, mely tehát része a szocializációnak.

Az emberi történelem korábbi korszakaiban a gyermek- és ifjúkori szocializáció kielégítően felkészített a felnőtt életre. Korunkban a felgyorsult gazdasági-társadalmi és tudományos-technikai változások következtében már nem lehet minden tekintetben végleges szocializációt nyújtani a felnövekvés időszakában. Az *előreható („anticipatórikus") szocializáció* egyre szűkebb területre szorul vissza. Kezdik a szocializációt az egész életre kiterjedő folyamatként szemlélni, s kialakulóban van a *FELNŐTTSZOCIALIZÁCIÓ* elmélete. (Rokon értelmű elnevezések: másodlagos avagy szekunder szocializáció, a gyermekkor utáni szocializáció, reszocializáció, az életciklusok szocializációja; a nevelésre vonatkoztatva: felnőttnevelés, permanens nevelés, élethosszig tartó nevelés stb.)

A felnőttszocializáció nem puszta meghosszabbítása

vagy kiigazítása az elsődleges (primer) szocializációnak, hanem több szempontból *másfajta* folyamat. A felnőtt számára már nemcsak lehetőség és szükségesség a szocializáció – ő már társadalmi lénnyé vált, már rendelkezik valamilyen kultúrával, norma- és értéktudattal, kimunkált gondolkodási és cselekvési képességekkel, beidegzett szokásokkal, megszilárdult jellemmel, s ami nem kevésbé lényeges: *önálló társadalmi szerepeket tölt be* (házastárs, szülő, dolgozó, felnőtt politikai szervezetek tagja, esetleg vezető stb.). Biológiai érése már befejeződött. Fizikai, pszichikai és szociális fejlettsége kevésbé arányos életkorával, mint a gyermeké vagy ifjúé. Ezért a másodlagos szocializáció főleg arra irányul, hogy kapcsolódva az elsődleges szocializáció eredményeihez, új *viselkedéskombinációkat* hozzon létre, a felnőtt személyiséget új szerepek betöltésére tegye alkalmassá. Ebben maga a felnőtt jóval tudatosabban és aktívabban vesz részt, mint ahogyan ez a korai szocializáció során lehetséges volt.

Az új helyzet, a szocializáció kiterjedése a felnőttkorra, *új hangsúlyokat* teremtett a gyermekszocializáció számára is. Előtérbe állította az egyén kezdeményezőkészségének, kreativitásának, önmeghatározó és önmegváltoztató erejének, intelligens alkalmazkodóképességének fejlesztését.

Az öntudatlan vagy kevéssé tudatos szocializációs mechanizmusok és a hozzájuk kapcsolódó intézmények azonban csak lassan és megkésetten igazodnak az új feltételekhez. Ezért a teljes szocializációs folyamatban megnövekszik a tudatos – céljait és módszereit a változó valósághoz mérő – nevelés szerepe.

• • •

Miközben a szocializáció az élet-időben kiterjedt, *szakágai* is kikülönültek. Például a foglalkozási szocializáció vagy a nemi és családi szerepekre való szocializáció éppúgy viszonylag önálló ágazattá vált, mint a minket legközvetlenebbül érdeklő *POLITIKAI SZOCIALIZÁCIÓ*.

A politikai szocializáció eredményeként elsajátítunk valamely *politikai kultúrát*. Nemcsak politikai ismereteket, hanem „a politikai tevékenység módját (ebben természetesen az ismeretek és alkalmazásuk intelligenciája is benne van)". (Balogh József: A politikai magatartás kutatásokról. Társadalomtudományi Közlemények, 1979. 4. sz.)

Noha a ‚politikai szocializáció' mint műszó csak századunk közepe táján kezdett elterjedni, más szaknyelveken már régóta sokszor elemezték ezt a kérdéskört mind a marxista, mind a nem marxista irodalomban. De bármilyen fogalmi rendszert és nyelvi köntöst alkalmaztak is, a központban mindig a következő vitatémák álltak:

– Mennyiben és milyen feltételek között szolgálhatja a politikai szocializáció a fennálló politikai rendszer megőrzését, megerősítését, s mennyiben és milyen feltételek esetén válhat a változások eszközévé?

– Mely tényezők segíthetik hatékonyan elő a kívánatos politikai szocializációt? (Milyen szerepet játszanak ebben a családok, a nevelőintézmények, a szervezetek, a munkahelyek, a tömegkommunikációs eszközök stb.?)

– Hogyan viszonyul egymáshoz a közvetett, „rejtett" (látens) és a közvetlenül, nyíltan megnyilvánuló (manifeszt) politikai szocializáció? Melyik – vagy milyen kombinációjuk – hat mélyebben és maradandóbban?

– Van-e a politikai szocializációnak egy kitüntetett életkori szakasza? (Egyes kutatók szerint az alapvető politikai beállítódások törvényszerűen a korai gyermekkorban alakulnak ki, ennélfogva a „felnőttkori szocializáció" – kivéve a radikális történelmi fordulatokat és kiélezett válsághelyzeteket – már alig változtathat a politikai nézeteken, érzelmeken és cselekvési készségeken. Az újabb kutatások egyértelműen cáfolják ezt az álláspontot, viszont megerősítik, hogy a kisgyerekkori szocializáció olyan „általános szerepdiszpozíciókat" hoz létre – pl. a behódolását vagy a min-

den áron való ellenkezését –, amelyek maradandó hatással lehetnek a későbbi politikai magatartásra is.)

Kozma Tamás a politikai szocializációt úgy definiálta, mint *„a gazdasági-társadalmi rendszerünk tudatos tagjává válást”*, amely magába foglalja a politikai érdeklődés kialakulását, a tömegtájékoztató eszközök politikai használatát, a politikai törekvések és irányzatok ismeretét, a tájékozódást közügyekben, az állampolgári lét tudatát és a politikai elkötelezettséget, konkrétan: az azonosulást a párt célkitűzéseivel. E folyamat „nem zárul le a gyermekkorban, hanem az ifjúkoron és a felnőttkoron keresztül, lényegében az emberélet végéig tart”. (Kozma Tamás: A nevelésszociológia alapjai. Tankönyvkiadó 1977. 131–132. old.)

A hetvenes–nyolcvanas években nagyszabású empirikus kutatások is megindultak hazánkban, amelyek az ifjúság és a felnőttek politikai szocializációs folyamatait igyekeznek feltárni. Ezek eredményeit, tanulságait nem hagyhatjuk figyelmen kívül a propagandamunkában. Lásd *Kéri László:* Politikai szocializációs folyamatok az ifjúság körében. Társadalomtudományi Közlemények, 1984. 4. sz. és az ott idézett irodalmat, az elméleti háttérről pedig: *Gyulavári Ágnes:* Politikai szocializációs modellek c. tanulmányát. Társadalomtudományi Közlemények, 1983. 4. sz.

(ZI)

Bartók Béla születésének centenáriumán, az ünnepi hangversenyen Kocsis Zoltán és Ránki Dezső a Mikrokozmoszból játszott

KUBA – PÁRTKONGRESSZUS UTÁN

Aligha túlzott az a megállapítás, hogy *a Kubai Kommunista Párt harmadik kongresszusa* történelmi mérföldkövet jelent a párt és az ország jövője szempontjából. A „történelmi" jelző használata mind a kongresszuson elfogadott határozatokkal, mind a pártvezetés megújhodásával kapcsolatban teljes mértékben indokolt.

A Központi Bizottság beszámolójának és a kongresszusi határozatoknak a középpontjában egyaránt *gazdaságpolitikai kérdések* álltak. Ez megerősíti azt az értékelést, hogy a kubai pártvezetés figyelme – az ideológiai és a nemzetvédelmi kérdések változatlan elsőbbsége mellett – egyre nagyobb mértékben a népgazdaság jövője felé fordul. Ez tükröződik a Központi Bizottság beszámolójának „Hibák és hiányosságok" című, igen kritikus hangvételű fejezetében. Az itt leggyakrabban előforduló kifejezések az „alacsony hatékonyság", a „központi előírások be nem tartása", és a „nem kielégítő munkaerkölcs". A bírálat felöleli a nemzetgazdaság legtöbb ágazatát. Az előző kongresszus óta elért kétségbevonhatatlan eredmények ellenére tény, hogy a gazdaság meghatározó jellegű ágazata, a cukornád-feldolgozás eredményei elmaradtak a lehetőségektől. Ugyanez mondható el a citrusfélék, a rizs, a dohány és a zöldségfélék termeléséről is. A beszámoló kifogásolta a meglévő ipari kapacitások alacsony kihasználtsági fokát, az építőipar, a vasúti szállítás és a városi tömegközlekedés terén tapasztalható hiányosságokat.

Helyszíni benyomások alapján megerősíthető a bíráló fejezetnek az a része, amely a lakosság ellátásával foglalkozik. Bár az elmúlt tervidőszakban biztosított volt az ellátás alapvető fogyasztási cikkekből, az ellátás színvonala és folyamatossága továbbra sem megfelelő. A kapható termékek minősége gyakran ad okot jogos kifogásokra, s a termelés elégtelensége folytán még mindig viszonylag széles az olyan áruféleségek köre, amelyek csak jegyre kaphatók. A fenti gondokkal kapcsolatban a beszámoló leszögezte: a központi bizottságnak meggyőződése, hogy az elkövetkező 15 év során a párt erőfeszítéseit elsősorban *a gazdasági problémák megoldására* kell összpontosítani. Ehhez a legfontosabb módszer a tervek végrehajtásával és ellenőrzésével kapcsolatos követelmények magasabb szintre emelése, továbbá a felelőtlenség, a hozzá nem értés és a hanyagság elleni kíméletlen fellépés. A szigor fokozásának közvetlen célja *a termelés hatékonyságának* növelése, ezáltal *az export bővítése* és diverzifikálása, valamint a szocialista országokkal szembeni *szerződéses kötelezettségek* maradéktalan és pontos teljesítése.

Az *1986–1990. évi ötéves terv* – a lakossági fogyasztás mérsékelt emelkedése mellett – ambiciózus gazdasági célokat tűz ki. Így például a gazdaság növekedése évi 5%-os lesz, ugyancsak évi 5%-kal bővül a kivitel, kétszeresére emelkedik a citrusfélék termelése, és az elmúlt tervidőszakhoz képest megkétszereződik a szigetországba látogató külföldi turisták száma is. A fenti célkitűzések eléréséhez elengedhetetlen a termelés és a szolgáltatások hatékonyságának fokozása, a vállalatirányítás korszerűsítése, a gazdasági vezetők nagyobb felelőssége. Ezek feltételrendszerét teremtik meg a kongresszuson jóváhagyott dokumentumok. Ezek közül is kiemelkedik az, amelyik *a gazdaságirányítási és a tervezési rendszer* módosításával foglalkozik.

A célok eléréséhez másfelől szükség van a *személyi feltételek* biztosítására is. Mint Fidel Castro a kongresszus zárónapján elhangzott beszédében kifejtette, alapvető fontosságú, hogy a társadalmi és gazdasági

élet vezető posztjait rátermett, kellő szakértelemmel rendelkező káderek töltsék be, akik képesek megfelelni *a szocialista építés új korszaka* által támasztott magasabb követelményeknek. E folyamat megindításához a párt legfelsőbb vezető szerveinek kell példát mutatniuk. Ennek az elkerülhetetlen megújhodási folyamatnak az első jeleit tükrözi az újjáválasztott Politikai Bizottság és Központi Bizottság összetétele.

A kubai kommunisták harmadik kongresszusa jelentős célokat tűzött a párt és az ország elé. A kongresszusi dokumentumok megfelelő kereteket adnak e célok teljesítéséhez, a személyi feltételek biztosításához pedig a vezetés legfelsőbb szintjén történt példamutatás. Ezeknek ismeretében remélhető, hogy az öt év múlva esedékes IV. kongresszuson a mostaninál is eredményesebb mérleget vonhat meg a Kubai Kommunista Párt.

SIMÁRDI TAMÁS

Sztravinszkij felejthetetlen hangversenye Budapesten

HÁNYAN VANNAK AZ ÚJFASISZTÁK?

A náci vagy fasiszta elnevezés használatát törvény tiltja ugyan a legtöbb nyugat-európai országban, ám a többpártrendszerű polgári demokrácia megtűri (vagy kényszerűen tudomásul veszi) olyan újfasiszta pártok, szervezetek létét, működését, amelyek ideológiájukban és politikai irányvonalukban alig különböznek rossz emlékű elődeiktől.

Az olaszországi vonatrobbantások vagy a nyugatnémet fegyveres félkatonai különítmények, a flamand „Új rend" rohamosztagai fekete terrorról (a magukat szélsőbaloldalinak álcázó csoportokéval gyakran összefonódó), felforgató tevékenységről is tanúskodnak. Igazi veszélyt jelentenek tehát az államra, a társadalmi rendre, semmiképpen sem intézhetők el az oly gyakori kézlegyintéssel: éretlen és unatkozó fiatalok gyülevész társasága... A probléma létezik. A Nyugat-európai Parlament 1984-ben különbizottságot hozott létre, hogy kivizsgálja a fasizmus és a fajgyűlölő irányzatok erősödését, terjedését Nyugat-Európában.

A különbizottság *Glyn Ford* brit munkáspárti képviselő elnökletével jelentést készített a parlamentnek. Megvizsgálta a fasiszta és a fajüldöző nézetek és csoportok, szervezetek terjedését, az utóbbiak kapcsolatait egymással, illetve a külső (például latin-amerikai) támogatókkal. Azt, hogy mennyiben befolyásolja, segíti az idegengyűlölet tapasztalható erősödését a Közös Piac országaiban a rossz gazdasági helyzet, a növekvő munkanélküliség, s milyen jogi és egyéb intézkedéseket

hoznak az egyes kormányzatok, hogy e jelenséget ellenőrizzék, visszaszorítsák.

Egyértelmű, hogy ez a jelenség terjedőben és erősödőben van. A vizsgálat során azonban mégis egymással élesen ellentmondó vélemények fogalmazódtak meg. *Jean-Francois Kevel,* ismert francia történész és jobboldali közíró szerint például újfasiszta veszély nem is létezik. Csak azt ismerte el, hogy a bevándorolt vendégmunkásokkal szemben sajnálatosan megszaporodtak a türelmetlenségről és fajgyűlöletről árulkodó megnyilvánulások.

Mások más véleményen voltak. *Brigitte Galanda,* a Simon Wiesenthal vezette bécsi Zsidó Dokumentációs Központ szociológus kutatója azt hangoztatta: „a színes vendégmunkások ma azt a szerepet játsszák, mint a zsidók a harmincas években: őket okolják és teszik meg bűnbaknak a gazdasági válságért". Ugyanezt erősítette a holland *Joke Kniesmeyer,* az amsterdami Anna Frank intézet munkatársa: a holland újfasiszta centrum párt, amely a legutóbbi választásokon parlamenti képviselethez jutott, az olyasfajta leegyszerűsített és hazug demagógiának köszönheti előretörését, mint például: „félmillió a munkanélküli, félmillió a vendégmunkás, haza kell küldeni őket, és megoldódik a munkanélküliség". Egy brit szociológus azt mutatta ki, hogy a külvárosi sikátorokban vagy a metróban ma ötvenszer nagyobb esélye van valakinek arra, hogy garázdák belekötnek, ha színes bőrű, mint ha nem. Egy francia szakértő arra szolgáltatott bizonyítékokat, hogy a hitleri ideológiát nemcsak „visszavágyó" és „emlékeket őrző" idősebbek tartják ma tiszteletben, hanem huszonéves fiatalok is. A fiatalok csak azt visszhangozzák, amit az idősebb nemzedékektől hallanak – hívta fel a figyelmet *Erwin Scheuch* kölni professzor. Egyformán hajlamosak baloldali vagy jobboldali szélsőségekre, és mindkét megnyilvánulás elutasítást, a mai viszonyok (benne az iskola és az oktatás) bírálatát jelenti.

A San Benedettónál felrobbantott gyorsvonat, a

Stern hamisított „Hitler-naplói", vagy az, hogy egy háború után született osztrák miniszter náci tömeggyilkost fogad a nyilvánosság előtt, azonban arra int: ha nyílt fasizmus politikailag többé nem is juthat Európában hatalomra, de a vele rokon nézetek ma is politikaformáló tényezők. Nemcsak a rosszul nevelt fiatalok körében vernek gyökeret, hanem szélesebb körű társadalmi jelenséget alkotnak, amelyet ma a munkanélküliség méretei veszélyesen felfokoznak, összegre, állandó harcra késztetve a demokratikus erőket.

(M. P.)

Ferencsik János dirigál

Ajánlás

MIRŐL ÍRT A TÁRSADALMI SZEMLE?

AZ 1985-ÖS ÉV TERMÉSÉBŐL

Társadalmi, politikai eseményekben és évfordulókban gazdag év volt az 1985-ös esztendő. Ezt tükrözi a Társadalmi Szemle összesített tartalomjegyzéke is, amely a decemberi számban jelent meg. A tartalomjegyzék tematikusan csoportosítja a jellegében, műfajában különböző publikációkat. Hasznos lehet, ha előadás, konzultáció előtt, az anyaggyűjtés során a propagandista átnézi e pár oldalt. A tartalomjegyzék az eligazodást segíti, az alábbiakban pedig a figyelmet kívánjuk felhívni azokra a dokumentumokra, cikkekre, írásokra, amelyek talán a legtöbbször és a legszélesebb körben hasznosíthatók.

Kongresszusok, politikai események

Hazánk, népünk életében jelentős politikai, társadalmi eseményeket – az MSZMP XIII. kongresszusát, felszabadulásunk negyvenedik évfordulóját, a népképviseleti választásokat, a Hazafias Népfront és a szakszervezetek kongresszusának előkészületeit – dokumentáló, ismertető írások nemcsak az 1986-os esztendőben lesznek fontos segédanyagok a propagandistáknak, hanem a következő években is.

Az 1985-ös 4. szám ünnepi köntösben, a magyar képzőművészet negyven évét reprezentáló képmellékkel jelent meg, mintegy formailag is érzékeltetve a

szám jelentőségét. Ebben a számban megtalálhatjuk *a kongresszus határozatát, a beszámolóhoz elhangzott korreferátumokat, Kádár János* vita-összefoglalóját. *Berecz János* 1945-ös sorsfordulónk ünnepén tekintett vissza cikkében az elmúlt négy évtizedre. Írása politikai, társadalmi fejlődésünk legfontosabb tendenciáit, a felszabadulásunktól megtett történelmi utat feltáró tanulmány. Ugyancsak ebben az ünnepi számban jelent meg elemzés a Szovjetuniónak a második világháború eseményei alakulásában játszott katonai szerepéről.

Az MSZMP XIII. kongresszusa előtt és után egy-egy szerkesztőségi cikk összegezte, elemezte a beszámoló taggyűléseken elhangzott észrevételeket, a kongresszussal szembeni várakozásokat, illetve a kongresszusi munka tapasztalatait, a célokat és a legfontosabb feladatokat.

A negyvenedik évforduló alkalmából kibontakozott szellemi számvetésről ad képet *Benke Valéria* cikke. (1. szám). Az írás segít fogódzót találni közelmúltunk és jelenünk társadalmi-politikai eseményeinek értékeléséhez, objektív megítéléséhez, a hibáknak és az eredményeknek a valóság tényeivel való szembesítéséhez.

1985 fontos politikai eseménye volt a népképviseleti testületek megválasztása. A választások célját, az új választási törvény legfontosabb jellemzőit ismerteti a Népképviseleti választások elé című cikk (5. szám). A választási törvény előírta egy új intézmény, az elöljáróságok létrehozását is. Ezek működéséről, a helyi önkormányzat lehetőségeiről, a tanácsrendszer korszerűsítéséről szól a 6. számban megjelent egyik írás.

A legszélesebb társadalmi rétegeket tömörítő szervezet, a Hazafias Népfront decemberben tartott kongresszusát előkészítő mintegy 5000 népfrontgyűlés több millió állampolgárral való találkozáshoz, véleménycseréhez teremtett alkalmat. Az itt szerzett tapasztalatokra is építve, *Pozsgay Imre* főtitkár – a 10. számban megjelent írásában – számba veszi azokat az értékeket, vívmányokat, módszereket, amelyek lehetővé tették

a nemzeti egység és közmegegyezés létrejöttét. A szocialista nemzeti egységet, a közmegegyezést a szocializmusnak sikerült először elérnie. S hogy milyen politikával, módszerekkel – a szerző erre a kérdésre is részletesen válaszol.

A szakszervezetekkel foglalkozó írásában (12. szám) *Baranyai Tibor*, a SZOT főtitkára számvetést készít a szakszervezetek elmúlt évekbeli eredményeiről és a gondokról. Mit vár a tagság a szakszervezetektől, melyek a szakszervezeti munka legtöbbet bírált fogyatékosságai, kap-e megfelelő nyilvánosságot a szakszervezeti tevékenység? – e kérdésekre is választ kapunk. A változó gazdasági körülmények új feladatok elé állítják a szakszervezeteket is. *„A szakszervezetek képiselői jelen vannak minden olyan fontosabb döntésnél, amely gazdasági, társadalmi életünket befolyásolhatja"* – szögezi le cikkében *Bukta László* (5. szám). A szerző részletesen bemutatja a szakszervezeti munka korszerűsítését, a gazdasági munkát segítő tevékenységet, az érdekvédelemmel, -egyeztetéssel kapcsolatos feladatokat.

Gazdaság és reform

A folyóirat az elmúlt évben különös figyelmet szentelt a gazdaságpolitikai cikkek megjelentetésének. Gazdasági helyzetünk elemzése, a reformfolyamat továbbfejlesztésének kérdése, a kor, a technikai fejlődés diktálta követelményeknek való megfelelés, a visszahúzó, hátráltató jelenségek, tendenciák megszüntetése már régóta nemcsak a közgazdászok és a gazdaságpolitikusok „témái", mindannyiunkat foglalkoztatnak, s aligha akadhat propagandista, akinek ne kellene jártasságot szereznie e témakörben. A tavalyi évfolyam talán egyik legfontosabb dokumentuma a kormány ez évre szóló munkaprogramja. A Parlamentben *Lázár György* előterjesztésében elhangzott programot teljes terjedelemben közölte a folyóirat 11. száma. Az 1986-ra szóló gazdasági, társadalmi program szervesen illeszkedik

a hetedik ötéves tervhez, amelynek fő irányelveit, célkitűzéseit *Havasi Ferenc* cikke fejti ki részletesen a 12. számban. Adatokkal, tényekkel gazdagon illusztrálva kapunk képet az elmúlt öt esztendő fejlődéséről s az előttünk álló feladatokról.

A tervgazdaság önmagában nem biztosíték a lehetőségek optimális kihasználására. Ahhoz, hogy a tervszerű gazdálkodásból fakadó előnyökkel élni tudjunk, számtalan feltételt kell teljesíteni. A tervezésnek kiemelkedő szerepe van e tényezők között – hangsúlyozza *Hoós János* (7. szám). A tervezési rendszert ugyanúgy szükséges módosítani, megújítani, mint a gazdaságpolitika számos elemét igazítani a változó körülményekhez. *„Nem vitás, nehéz tervezni, de a megalapozott tervezés fogalmán is mást kell érteni most, mint korábban. Amint a népgazdasági tervezésben polgárjogot nyert a több változatban, különféle időbeli ütemezéssel és szakaszolással, a külső feltételek eltérő alakulásával és bizonytalan voltával számoló folyamatos tervezőmunka, ugyanúgy korszerűsödnie kell a vállalati tervezésnek is."*

A jövőben a tervezés során tehát indokolt több változatot kidolgozni, többféle szempontot, körülményt figyelembe venni a döntés előkészítésekor. A döntéselőkészítési munkákról, a variánsok közötti választások mechanizmusáról írt tanulmányt *Kozma Ferenc* (8–9. szám). A szerző ismerteti jelenlegi döntés-előkészítő gyakorlatunkat, szemléltető példák sokaságával illusztrálva bemutatja azok hiányosságait. A jelenlegi tapasztalatokat összegezve a cikk megállapítja: *„Népgazdaságunk döntés-előkészítési rendszere fejlesztésre szorul. Ha e téren nem lépünk határozottan előre, komoly hatásfokveszteséggel kell számolnunk..."* A tanulmány külön érdeme, hogy javaslatokkal is szolgál a fogyatékosságok leküzdésére.

Az iparnak a népgazdaságban betöltött szerepéről, az új szemléletű iparfejlesztési koncepcióról közöl beszélgetést *Kapolyi László* ipari miniszterrel a folyóirat 10. száma. Az ipar elmúlt évekbeli teljesítményének önkritikus, objektív megítélése után a vállalkozó jellegű

ipar megteremtésének lehetőségét vázolta a miniszter. Megtudjuk, hogy a VII. ötéves tervidőszakra egy dinamikusabb változat is készült. Hogyan segítheti a vállalatok gazdálkodása ennek a megvalósulását? Mi a szabályozó rendszer funkciója? Miképp növelhető az ipar intellektuális teljesítménye? – ezekről a kérdésekről fejti ki többek között véleményét Kapolyi László.

Az intenzív gazdaságra való áttérés egyik leggyakrabban emlegetett fogalma a szerkezetváltás. A beruházás- és a struktúrapolitika kapcsolatát dolgozza fJ! cikkében *Bélyácz István* (11. szám). A beruházások szerepe meghatározó az intenzív gazdaságfejlesztésben. Köztudott, hogy az elmúlt éveket a visszafogott beruházáspolitika jellemezte. *„A legfőbb probléma ma nem a felhalmozás mennyiségének visszaesése, hanem az, hogy a megváltozott helyzetben alig javult a beruházások struktúraformáló szerepe."* A szerző részletesen ismerteti a beruházások fékezésének okait, az elmúlt öt esztendő fejlesztéspolitikájának jellemzőit, fogyatékosságait, s a következtetés: *„... a nyolcvanas évek második felében elodázhatatlan a fejlesztéspolitika gyökeres átértékelése"*.

A következő években nemcsak a tervezés, a döntés, a beruházás területén kell sürgető feladatokat megoldani, de változtatásra van szükség a megtermelt javak elosztási rendszerében és a közteherviselés igazságosabb gyakorlati megvalósításában is. E témákkal foglalkozik a folyóirat 8–9. száma. Az elosztási viszonyokban történő előrelépés egyben új problémákat is szül, mint például az életfeltételek alakulása, az anyagi helyzet differenciálódása. Ezek összefüggését, az elosztási viszonyok és az életszínvonal közötti kapcsolatokat elemzi *Szepesi György*.

Zala Júlia sokakat érdeklő írása tisztázza a közteherviselés fogalmát, tartalmát. Hazánkban több évtizede változatlan az adórendszer, s az elosztás megváltozott körülményei között ez a régi szisztéma számos társadalmi-szociális konfliktus okozója. A szerző általános képet ad az adórendszerrel szembeni követelményekről. A kritériumok: az igazságosság, az egyszerűség és a

hatékonyság. *„Jelenlegi adórendszerünk ... valójában a három követelmény egyikének sem felel meg"* – állapítja meg Zala Júlia, majd példákkal támasztja alá véleményét. A továbbiakban részletesen elemzi azokat az adófajtákat, amelyek közvetlenül érintik az állampolgárokat és a vállalatokat, s amelyek bevezetésétől sokat vár társadalmunk. Bemutatja a személyijövedelem-adó fonákját és a vállalatok adóztatása különböző formáinak előnyeit és buktatóit.

Demokratizmus és közélet

Társadalmi életünk különböző szférái közötti kapcsolatokkal két elemzés is foglalkozik. *Huszár István* tanulmánya (2. szám) a gazdasági és társadalmi fejlődésünk közötti szoros összefonódást, a gazdaságpolitika társadalmi, politikai megsegítésének jelentőségét elemzi. *„Gazdasági fejlődésünk valamennyi fontos összetevője ... számos olyan társadalmi és gazdaságpolitikai kérdést vet fel, amelyekkel a politikai fórumoknak is foglalkozniuk kell"* – írja a szerző. Például a társadalompolitikának számolnia kell azzal – állapítja meg Huszár István –, hogy a szocialista gazdaságpolitika sikerei a legfejlettebb tőkés centrumok mintái szerint alakították át a fogyasztási szokásokat. A fogyasztási, életmódbeli szokások és gazdaságunk reális teljesítőképessége között ellentmondás feszül. *„Közvéleményünk jövőképe és a szocializmussal kapcsolatos elképzelések természetesen nem szűkíthetők le az életszínvonallal és a lakossági fogyasztással kapcsolatos várakozásokra – olvashatjuk –, ... több jel utal arra, hogy a gazdaságunkat megújító reformtörekvésekkel egy időben nem fordítottunk kellő figyelmet szocializmusfelfogásunk elméleti-ideológiai megújítására."*

A kultúra, a társadalom és a gazdaság bonyolult kapcsolatrendszerét veszi nagyító alá *Pál Lénárd* (12. szám). A kultúra fogalmáról sokan és sokat vitatkoztak, napjainkban is számos félreértés kering ezzel kapcsolatban. A szerző bírálja a gyakran leegyszerű-

sítő felfogásokat, történetiségében mutatja be a kultúra polgári felfogásának kialakulását. Elemzi „a két kultúráról" szóló elméleteket, és visszahelyezi a kultúrát a maga egyetemességébe. Korunkban a kultúra közgazdasági tényezővé válik, a kultúra és a társadalom viszonya, az őket összekapcsoló társadalmi mechanizmusok a figyelem középpontjába kerültek. A cikkben meglelhetik a választ kételyeikre a „Gutenberg-galaxist" elsirató-féltő „humánkultúra"-pártiak is. A humán és a természettudományos műveltség szembeállítása helyett a nélkülözhetetlen kölcsönkapcsolatok erősítéséért, az egyetemes műveltség széles körűvé tételéért kell síkraszállni – szögezi le Pál Lénárd. Szó van a cikkben a művelt ember mai fogalmáról, a tudományos alkotás szabadságáról, az emberi tényező szerepéről mint gazdasági erőforrásról s a tömegkommunikáció feladatáról a kultúra elsajátításában és élvezetében.

Különösen sok szó esett az elmúlt esztendőben egészségügyünk helyzetéről, gondjairól. E mindenkit érintő témában vitát nyitott a folyóirat. Még 1984-ben helyet kapott a lap hasábjain az orvosi hálapénz, a gyógyítás ingyenessége körül kibontakozott véleménycsere. A tavalyi számokban megméretett maga az egészségügy is. A vitát szerkesztőségi cikk összegezte. *„Tény, hogy az egészségügyön mint átfogó szervezeten változtatni csak komplex rendszerként lehet. Ennek nem mond ellent, hogy sok – már változtatásra érett – problémát, gondot, mulasztást halogatás nélkül rendezni lehet."*

Múlt és jelen kapcsolata

Történelmi közelmúltunk iránt nőttön-nő az érdeklődés. Ezt ösztönözte s kedvező atmoszférát nyújtott a 40. évfordulóra való készülődés. Különös figyelmet kapott az ötvenes évek politikája, társadalma. E korszak értékelése, bírálata közepette számtalanszor történt analogikus utalás a Horthy-rendszer viszonyaira is. Sokan megpróbáltak párhuzamot vonni és hasonló

színben feltüntetni nemzeti történelmünknek e két szakaszát. Az ötvenes évek sokszor egyoldalú, sematikus ábrázolása olykor a Horthy-rendszer ugyancsak egyoldalú, ellentétes előjelű megítéléséhez vezetett azáltal, hogy az ötvenes éveknek csak a negatívumait, a Horthy-rendszernek pedig elsősorban a pozitív oldalát emelték ki. Nemzeti tudatunk, önismeretünk alakítása szempontjából egyáltalán nem mindegy, miként jellemezzük, hogyan ítéljük meg történelmünk e szakaszát. A Társadalmi Szemle (10. szám) sorozatot indított, azzal a szándékkal, hogy segítséget nyújtson a *Horthy-korszak* tárgyszerűbb és objektív értékeléséhez. A minden bizonnyal nagy közérdeklődésre számot tartó sorozat 1986-ban is folytatódik. Valószínű az olvasók közül sokan lesznek olyanok, akik e kor másfajta értékelésével találkoznak, mint azt az iskolában tanulták, vagy személyes tapasztalatuk alapján maguk számára kialakították. Elég a szakmai berekben már korábban is vitatott kérdésre utalni: fasizmus volt-e a Horthy-rendszer valójában vagy csak fasisztoid jellegű diktatúra? Miképp jellemezhető és értékelhető a bethleni konszolidáció, hogyan működött – a némelyek számára polgári demokráciát sugalló – parlamenti rendszer e pár év alatt? Mely rétegek befolyása, szerepe volt meghatározó a politikai rendszerben, hogyan, milyen mechanizmusokkal történt a hatalom gyakorlása? E kérdésekre a témában szakavatott, neves történészek válaszoltak a több éves, több évtizedes kutatómunka legújabb eredményeinek birtokában.

A múlt és a jelen kapcsolatának feltárása, a történelmi események – olykor új szempontú – megítélése az évfordulós cikkek feladata. A Társadalmi Szemle hasábjain a múlt évben az elemző-méltató publikációk egész sora látott napvilágot. A jaltai konferencia negyvenedik, a Varsói Szerződés létrejöttének harmincadik, a Komintern VII. kongresszusának ötvenedik, a helsinki záróokmány aláírásának tizedik, *Lukács György* születésének századik évfordulójára megjelent írások, tanulmányok mellett kiemelkedő jelentőségű a *Kun*

Béla születésének ez évi centenáriumára készült áttekintés (11. szám) a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő személyiségének életpályájáról, munkásságáról. Kun Béla személyének, politikai tevékenységének megítélése új megvilágítást kap, és a tézisek remélhetőleg számos félreértés eloszlatását is elősegítik.

Lukács Györgyre, a neves marxista gondolkodóra több írás is emlékezett. A szerzők között NDK-beli és szovjet filozófusokat is találunk. A publikációk Lukács hatalmas életművét, munkásságát különböző aspektusból elemzik, méltatják, és sok új gondolattal gazdagítják a nemzetközi hírű filozófusunkról kialakított képet.

És most a jelen történelméről. A Nemzetközi szemle rovat sokszínű, sokféle témát ölel fel. A hadászati erőegyensúly fenntartása minden békét akaró ember kívánsága, érdeke. Két cikk is foglalkozik hadászati témával. A katonai erőegyensúlyt taglaló egyik írás (1. szám) közérthetően magyarázza meg a hadászati fegyverek mibenlétét, jellemzi különböző fajtáit. Megismerjük a hadászati eszközök tulajdonságait, felhasználási céljukat. A másik, szintén hadászati fegyverzetekkel foglalkozó cikk kiindulópontja egészen más: a szovjet fegyverzetkorlátozási javaslatokat elemzi. A múlt év őszit ez év januárjában újabb nagy jelentőségű, átfogó leszerelési programjavaslat követte. A Szovjetunió leszerelési stratégiájának jobb megértését, az egész folyamat átlátását segítheti a előzmények ismerete.

A Szovjetunió belpolitikája a témája egy másik cikknek. A gazdaságirányítástól a struktúraváltáson, a teljesítmény szerinti bérezésen, az alkoholellenes harcon át az általános munkafegyelem megszilárdításáig terjedő megújulási folyamatot mutatja be *Zalai István* (6. szám). A cikk különösen hasznos lehet az SZKP XXVII. kongresszusának munkáját elemezni kívánók számára.

Az intenzív gazdálkodásra való áttérés nemcsak hazánk és a Szovjetunió előtt álló feladat, de a többi

szocialista ország is hasonló teendőkkel néz szembe. Lengyelország, Csehszlovákia és a Német Demokratikus Köztársaság ez irányú törekvéseit ismerhetjük meg a 7. számban megjelent körképből.

Végül egy két évvel ezelőtt indult rovatra kívánjuk felhívni a figyelmet. A Konzultáció rovat elsősorban a propagandisták munkáját szeretné segíteni oly módon, hogy a gyakran felmerülő, sokakat érdeklő, sokszor vitatott fogalmakat értelmezi, elemzi. A rovatban megjelent írások közül kiemeljük *Bayer József* legitimitás és konszenzus viszonyát bemutató, igen aktuális írását, *Róbert Péter* publikációját a társadalmi egyenlőségekről (5. szám) és *Vasvári György*nek a számítástechnika és az emberi tényező kapcsolatát feltáró, elemző tanulmányát.

Természetesen az előbbiekben felvillantott képek nem adhatnak részletes, mély áttekintést az 1985-ös évfolyamról, de reméljük elégségesek a figyelem felkeltéséhez és ahhoz, hogy a propagandista napjaink tengernyi publikációjából megtalálja, amit keres a Társadalmi Szemle hasábjain.

DÉRI ERZSÉBET

Az élő népdal. Gyermekeknek muzsikál, gyermekeket tanít Sebő Ferenc és együttese

AZ SZKP XXVII. KONGRESSZUSA

(Ajánló bibliográfia az időszerű ideológiai és politikai kérdések feldolgozásához)

AZ SZKP XXVII. KONGRESSZUSÁNAK DOKUMENTUMAI

A Központi Bizottság politikai beszámolója. Előadó: Mihail Gorbacsov.

= Népszabadság, 1986. február 26. 1–14. old.

1. Világunk: alapvető irányzatok és ellentmondások 2. Az ország társadalom- és gazdaságfejlesztésének meggyorsítása: stratégiai irányunk. 3. A társadalom további demokratizálódásának, a nép szocialista önigazgatásának elmélyítése. 4. A párt külpolitikai stratégiájának alapvető céljai és irányai. 5. A párt. 6. A párt új szövegezésű programja és módosított szervezeti szabályzata megvitatásának eredményeiről.

RIZSKOV, NYIKOLAJ

A gazdasági és társadalmi fejlesztés fő irányairól. Előadói beszéd.

= Népszabadság, 1986. március 4. 2–7. old.

GORBACSOV, MIHAIL

zárszava

= Népszabadság, 1986. március 7. 1–2. old.

Az SZKP új szövegezésű programja és szervezeti szabályzata.

= Népszabadság, 1986. március 7. 3. old.

Az SZKP kongresszusának határozata a gazdasági-társadalmi fejlesztés fő irányairól.

= Népszabadság, 1986. március 10. 3. old.

GORBACSOV, MIHAIL

Beszéde az SZKP Központi Bizottságának 1985. április 23-i ülésén.

= Nemzetközi Szemle, 1985. 6. sz. 3–14. old.

Gorbacsov beszédében javaslatokat tett a XXVII. kongresszus előkészítésével kapcsolatban. Az ország gazdasági fejlődésének élénkítése az intenzív fejlesztéssel függ össze, a főtitkár szavai szerint. Forradalmi előrelépésre van szükség a tudományos-műszaki fejlesztés területén. Meg kell teremteni a gazdálkodás és az irányítás teljes, egységes rendszerét. Javítani kell a szovjet emberek életének valamennyi összetevőjét. A harmadik világháború megakadályozása érdekében a Szovjetunió kész rendezni kapcsolatait az Egyesült Államokkal.

GORBACSOV, MIHAIL

„Egyidejűleg sok területen kell előrehaladnunk". Beszéd a dnyepropetrovszki kohászati művekben.

= Nemzetközi Szemle, 1985. 9. sz. 3–10. old.

Az SZKP-nak feszített munkával, felelősségteljes döntésekkel kell felkészülnie a XXVII. kongresszusra, a lenini tanítások szerint. Bonyolult gazdasági, politikai és nevelési feladatokat kell megoldania az elkövetkező időszakban. Energikusan, szilárdan és következetesen kell megvalósítani a társadalmi-gazdasági fejlődés meggyorsításának a Központi Bizottság áprilisi ülésén kidolgozott programját. Fő cél: a tudományos-műszaki haladás továbbvitele. Az össznépi, összállami feladatok megoldásában elsősorban a munkásosztályra számít a párt, gazdag politikai tapasztalataira, ideológiájára, magas fokú tudatosságára és fegyelmére támaszkodva. Mozgósítani kell a hatékonyság növelésének és a minőség javításának összes tartalékait. A szovjet nép szilárdan állást foglal a béke ügye mellett, a nukleáris katasztrófa elkerülése érdekében. Fő cél: a fegyverzetcsökkentés és a világbéke megőrzése.

GORBACSOV, MIHAIL

Beszéde az SZKP KB 1985. október 15-i ülésén.

= Népszabadság, 1985. október 16. 3. old.

Az új szerkesztésű pártprogramot jellemezve az SZKP főtitkára nyomatékosan felhívta a figyelmet az SZKP elméleti és politikai alaptételeiben mutatkozó folyamatosságra. Az elméleti következetesség egyszersmind feltételezi az elmélet alkotó továbbfejlesztését és a történelmi tapasztalatok alapján levont legfontosabb következtetésekkel történő kiegészítését. A párt gazdasági stratégiájának kidolgozásakor a tudományos-műszaki forradalom továbbvitelének szükségességét tartották szem előtt. Az új szerkesztésű program a korábbinál nagyobb figyelmet szentel a társadalmi szférának. A párt társadalompolitikáját nagy fontosságú eszköznek tekinti az ország gazdasági fejlődésének meggyorsításában. A szociálpolitika fontos tényezője a társadalom politikai stabilitásának, az új típusú ember formálásának, a szocialista életmód kialakításának.

A Szovjetunió Kommunista Pártja újjászerkesztett programjának tervezete.

A Moszkvában, október 26-án közzétett szöveg kivonatos ismertetése.
= Népszabadság, 1985. október 28. 3–6. old.

A programtervezet áttekintést ad a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet időszakáról mint a jelenkor alapvető tartalmáról. Számba veszi a haladás és a reakció erői között folyó harc eredményeit. Kijelöli az SZKP feladatait a szocializmus tökéletesítésében, a kommunizmusra való áttérés fokozatos munkájában. Pontosítja a párt gazdasági stratégiáját és társadalompolitikájának főbb tennivalóit, a szovjet társadalom politikai rendszerének fejlődését meghatározó tényezőket. Az eszmei-nevelő munka, a tudomány és a kultúra szerepe a nép javára végzett építőmunkában meghatározó – hangsúlyozza. Kifejti a párt feladatait a nemzetközi színtéren a békéért és a társadalmi haladásért folytatott harcban, melynek csomópontjai: együttműködés a szocialista országokkal, a kapcsolatok erősítése a felszabadult népekkel és a kapitalista államokkal, valamint harc a tartós békéért és a leszerelésért. A párt a szovjet társadalom vezető ereje, s mint ilyen, felelősségteljes, következetes munkát kell hogy végezzen – állapítja meg az utolsó fejezetben.

Az SZKP feladata a nemzetközi színtéren, a békéért, a társadalmi haladásért folytatott harcban.

(Az SZKP programtervezete III. fejezetének teljes szövege.)
= Nemzetközi Szemle, 1985. 12. sz. 8–17. old.

Az SZKP folytatja a Szovjetunió és a szocialista országok államközi kapcsolatai szilárdításának irányvonalát, és a politikai együttműködés minden formájának további aktivizálására törekszik. A gazdasági együttműködés területén síkraszáll a szocialista országok összeforrottságának anyagi alapját képező szocialista gazdasági integráció további elmélyítéséért. Folyamatosan munkálkodik az antiimperialista és a hazafias álláspontot képviselő összes nemzeti haladó párttal fenntartott kapcsolatok fejlesztésén, mert a társadalmi haladás és a nemzeti felszabadítás erőinek szövetsége az emberiség jobb jövőjének záloga. A párt azon az álláspontón van, hogy növekedjék az ENSZ szerepe a béke erősítésében és a nemzetközi együttműködés fejlesztésében. Az emberiség érdekében az SZKP és a szovjet állam a jövőben is kitart a fegyverkezési hajsza beszüntetésére, a leszerelésre, a népek békéjének és biztonságának szavatolására irányuló intézkedések konstruktív programja mellett.

Közzétették a Szovjetunió gazdasági és társadalmi fejlesztésének fő irányairól szóló tervezetet.
= Népszabadság, 1985. november 10. 3. old.

A dokumentum áttekinti az SZKP XXVI. kongresszusa óta eltelt időszak eredményeit. Jelentős sikerek születtek a termelés intenzifikálásában, hatékonyságának fokozásában. A nemzeti jövedelem gyarapodásának 90%-a a munkatermelékenység növekedésének volt köszönhető. Megvalósult a párt agrárpolitikája, és következetesen végrehajtják a Szovjetunió élelmiszerprogramját is. A tervezet előirányozza, hogy 2000-ig el kell érni a lakosság valamennyi rétege és társadalmi csoportja jólétének további növelését, és mélyreható változásokat kell létrehozni az emberek munkahelyi és életviszonyaiban. A következő öt év feladata a műszaki-tudományos haladás meggyorsítása, a termelési potenciál intenzív felhasználása, a gazdaságirányítási rendszer tökéletesítése és az életszínvonal emelése.

AFANASZJEV, VIKTOR

A Szovjetunió társadalmi-gazdasági fejlődésének meggyorsításáról.
= Nemzetközi Szemle, 1985. 11. sz. 3–11. old.

A szovjet társadalom fejlődését döntő mértékben az fogja meghatározni, sikerül-e minőségileg előretörni a gazdaságban, sikerül-e átállítani a gazdaságot az intenzív fejlesztésre. Az intenzifikálás fő eszköze és lendítőereje a tudományos-technikai haladás alapvető meggyorsítása, melyben kulcsszerepe van a gépiparnak. Másik fontos eszköze az egész gazdaságirányítási rendszer gyökeres javítása, minőségi tökéletesítése. A párt a társadalmi-gazdasági fejlődés meggyorsításának legfőbb értelmét abban látja, hogy folyamatosan növekedjen a nép jóléte. Ennek érdekében érvényesíteni kell a társadalmi igazságosságot az anyagi és a szellemi javak elosztásában. A legfontosabb és egyben a legnehezebb dolog az emberek, különösen a gazdasági vezetők gondolkodásának újraorientálása a fejlesztés meggyorsításával összefüggő feladatok megoldására.

AGANBENJAN, ABEL

A társadalmi-gazdasági fejlődés meggyorsításának stratégiája.
= Béke és Szocializmus, 1985. 9. sz. 19–29. old.

A hetvenes évek elejétől kezdve lassulni kezdett a termelőerő-források növekedése, amelyek fontos tényezőt jelentenek a szovjet népgazdaság dinamizmusának fenntartásában. Az SZKP KB 1985. áprilisi ülése szerint a társadalmi-gazdasági fejlődés lényeges meggyorsítását elsősorban a Szovjetunió

belső szükségletei követelik meg. Távlati cél, hogy számottevően meggyorsuljon a lakosság reáljövedelmének növekedési üteme, javuljon a lakosság fogyasztási iparcikkek iránti szükségleteinek kielégítése, és magasabb színvonalú legyen az egészségvédelem, az oktatás és a kultúra fejlesztése. A pártnak az az álláspontja, hogy haladéktalanul mozgósítani kell a gazdasági-szervezeti és a társadalmi tartalékokat, és meg kell teremteni annak feltételeit, hogy radikálisan dinamikusabbá váljék a tudományos-műszaki haladás. Tökéletesíteni kell a gazdaságirányítás egész rendszerét, a gazdasági ösztönzés módszereit és javítani kell az oktatás és a szakképzés színvonalát.

BOSSÁNYI KATALIN—ZALAI ISTVÁN

Szovjet gazdasági változások.

(Cikksorozat. 1–3. rész.)

= Népszabadság, 1985. december 5., 6., 7., 8. old.

A cikksorozatban szovjet tudósok és politikusok, minisztériumi és vállalati vezetők véleményét kérdezték meg a gazdasági mechanizmus továbbfejlesztésének eddigi tapasztalatairól és dilemmáiról. A gazdasági változások kulcsszava: a gyorsítás. Ennek koncepciója attól függ, sikerül-e olajozott, jól működő gazdasági irányítást kialakítani, utat tör-e magának a valódi szocialista vállalkozó készség. A párt és a kormány határozatai alapján 1990-re az egész szovjet gazdaság átáll az új gazdálkodási módszerekre. A megkérdezettek egybehangzó véleménye szerint növelni kell a vállalati önállóságot, és fel kell számolni a központi tervezés hiányosságait. A társadalmi élet demokratizmusának kulcsfontossága van a további fejlődésben.

DÉRI ERZSÉBET

Pályamódosítás a szovjet gazdaságban.

= Nemzetközi Szemle, 1985. 10. sz. 3–12. old.

A Szovjetunióban ma egyik legfontosabb kérdés, hogy miképpen fokozható az ország gazdasági fejlődése. A Minisztertanács 1985. július 24-i ülésén értékelte a szovjet népgazdaság eddig elért eredményeit, és megállapította, hogy a jövőben a vállalatok műszaki rekonstrukcióját, az erőforrásokkal való takarékosságot és a termékminőség javítását kell szorgalmazni. Az új, korszerű technika bevezetése azonban ma még sok akadályba ütközik. Az SZKP KB legutóbbi tanácskozásai hangsúlyozták, hogy nem a gazdasági mechanizmus aprólékos, részletes korszerűsítésére, hanem komplex átalakítására van szükség. A gazdaságirányítás átszervezésének lényege a szocialista gazdaság előnyeinek mélyrehatóbb és sokoldalú kihasználása. Ez azt jelenti, hogy fokozni kell a központosítás hatékonyságát az irányításban, a tervezésben, jelentősen bővíteni kell a vállalatok és az egyesülések gazdasági önállóságát és felelősségét.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának programtervezetéről.
= Pártélet, 1985. 12. sz. 32–36. old.

A vitára bocsátott programtervezet nem új programot jelent, hanem – mint az SZKP Központi Bizottsága hangsúlyozza – újjászerkesztett, korszerűsített változatát az 1961-ben elfogadott pártprogramnak. Az alapvető stratégiai célok ma is érvényesek. Ugyanakkor az SZKP figyelembe veszi az utóbbi időszak változásainak fő tendenciáit, a párt tevékenysége során felgyülemlett tapasztalatokat, amelyek lehetővé és szükségessé teszik a társadalmi-gazdasági fejlődés irányainak és ütemének pontosabb meghatározását, a mai konkrét tennivalók körültekintő kidolgozását. A tervezetet az elvi megalapozottság és a realizmus jellemzi.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXVII. kongresszusa előtt.

(Szemelvények a szovjet sajtóból.)
= Politikai Vitakör, 1985. 21. sz. 61. old.

A szemelvénygyűjtemény Gorbacsov főtitkár beszédein kívül tartalmazza a legjelesebb szovjet közgazdászok cikkeit, tanulmányait, melyekben elméleti és gyakorlati oldalról taglalják a Szovjetunió gazdasági célkitűzéseit, megvalósításuk miként-jét és feltételeit. Szólnak a fejlődés ösztönzőiről, az irányítás tudományáról, az emberi tényező szerepéről a gazdaság átszervezésében, a mezőgazdasági feladatokról és a szolgáltatások megjavításáról, valamint a szocialista gazdaság bírálóinak helytelen nézeteiről. A „Társadalmi kérdések" c. rovatban Sahnazarov és Fedorcsuk fejtegetéseit olvashatjuk a szocialista önigazgatásról és a közrend erősítéséről. Szó esik a szociálpolitikai teendőkről, a nyugdíjak és a segélyek emeléséről is.

THÜRMER GYULA

A Szovjetunió Kommunista Pártjának törekvései a hatékonyság növelésére.
= Pártélet, 1985. 8–9. sz. 93–97. old.

Összefoglalást ad a cikk az SZKP XXVII. kongresszusát megelőző időszak teendőiről. A szovjet nép fő feladata a társadalmi-gazdasági fejlődés meggyorsítása, a hatékonyság fokozása, a tudományos-műszaki fejlődés előtérbe helyezése, a rend és a fegyelem megszilárdítása. Az SZKP állásfoglalása szerint szükség van a társadalom politikai intézményrendszere és a szocialista demokrácia továbbfejlesztésére. Erősíteni kell a párt vezető szerepét.

ZALAI ISTVÁN

Kongresszusi felkészülés a Szovjetunióban.

= Társadalmi Szemle, 1985. 6. sz. 61–69. old.

A szerző ismerteti az SZKP Központi Bizottságának áprilisi ülésén hozott határozatát a XXVII. kongresszus összehívásáról és a felkészülési időszak feladatairól. Az előkészítő munkálatok hármas követelménye: a mély elemzések, a bátor döntések és az energikus tettek. A szovjet vezetők szorgalmazzák a nehézségek és a gondok okainak pontos feltárását. Fő feladat: a gazdaságirányítási rendszer korszerűsítése, az életszínvonal emelése, a szolgáltatások javítása. Szükséges a pártmunka stílusváltása és az átgondolt káderpolitika kialakítása.

ZALAI ISTVÁN

Az SZKP plénuma után. Realizmus és lendület.

= Népszabadság, 1985. október 18. 4. old.

A Szovjetunió az utóbbi évtizedekben nagyszabású mennyiségi és minőségi változásokon ment át, ám az 1970-es évek közepe óta fölgyülemlettek a gazdasági gondok, s ezek nyomot hagytak a társadalom és a párt életében is. A plénum a valósággal való reális szembenézés igényével lépett fel, az elvszerűség és a folyamatosság hangsúlyozásával. A párt jelenlegi irányvonalának központi eleme: az ütemgyorsítással a társadalom új minőségi állapotát kell elérni. Kiindulópontnak a gazdaság meghatározó szerepe számít. Az ideológiai-nevelő munka jelszava: az igaz szónak reális tetté kell válnia, és el kell mélyíteni a szocialista demokráciát.

ZALAI ISTVÁN

Történelmi válaszok. Az SZKP újjászerkesztett programtervezetéről.

= Népszabadság, 1985. október 29. 3. old.

Az SZKP újjászerkesztett programtervezetének széles körű megvitatása a XXVII. kongresszus közvetlen előkészítésének jegyében kezdődött meg. A dokumentum egyszerre jelöl ki programcélokat, s határozza meg a feléjük vivő stratégiát, taktikát, a végrehajtáshoz szükséges munkamódszert, -stílust. Újragondolja a megtett utat, pontosan felméri a valóságot, a napi gyakorlatot hozzáigazítja a történelmi perspektívákhoz, célokhoz. Realizmus, nyíltság és optimizmus jellemzi. A stratégiai irányvonal fő célkitűzése a társadalmi-gazdasági fejlődés meggyorsítása, a minőségi változások elérése, fordulat a gazdaságban az intenzív út felé. Javítani kell a szovjet emberek anyagi és szellemi létfeltételeit, aktivizálni a politikai, társadalmi, ideológiai intézményrendszert. A siker feltétele az emberi tényező szerepének növelése, a belső demokrácia elmélyítése, a kollektív vezetés elvének érvényesítése. A szovjet külpolitikát következetesen tovább kell vinni a béke és a haladás érdekében.

LINTNER FERENCNÉ

MIT KELL TUDNI...?

Zsebkönyvből közepes méretű *kézikönyvvé* nőtte ki magát a szocialista világrendszerről szóló ismeretek kötete. Ez az első szembeötlő jellegzetessége a Kossuth Könyvkiadónál másfél évtized után a második, bővített kiadásban megjelent *Mit kell tudni a szocialista országokról?* című kötetnek. Az 1973-ban kiadott első kiadás terjedelme még csak 14,3 (A/5) ív volt, míg az 1985-ös második kiadásé már 23 ív terjedelmű.

A politikai munkával foglalkozók vagy a napi poiltikai kérdések iránt általában érdeklődő olvasók számára nagyon időszerű volt az összefoglaló mű tartalmának bővítése, szemléletének hozzáigazítása mai politikai valóságunk igényeihez. A könyv szinte minden lapja magyarázat az újbóli kiadás indokoltságára. (Csak egyetlen adat – méghozzá talán nem is a legjellemzőbb – annak érzékeltetésére, hogy milyen változások tették szükségessé az új kiadás megjelentetését. Valamennyi ország statisztikai adatai között szerepel a városi és a falusi lakosság arányának alakulása. Bulgária esetében például alig több mint egy évtized alatt 44 : 56-ról 63 : 37-re változott az arány a városiak javára.)

A *Kurucz István* és *Hetényi Pál* nevével jegyzett könyv bevezetője jóval kurtább az első kiadásénál, s az igazi erény a tömörség mellett éppen a kétfajta előszó összevetésekor ugrik elő. Az tudniillik, hogy mára a szerzők szükségtelennek tartják az olyan eszmefuttatást, amely *általában* próbálja meggyőzni az olva-

sót a szocialista országok helyéről, súlyáról a világpolitikában. Az új kiadás ezt a meggyőző munkát magukra a *tényekre* hagyja, jobban megvilágítva a statisztikák és a történelmi adatok közötti összefüggéseket. Az előszóból megtudjuk, hogy a második kiadás azért nem foglalkozik hazánkkal, mert a Mit kell tudni...? éppen a közelmúltban jelentetett meg külön kötetet a Magyar Népköztársaságról.

A kötet felfrissítését azonban mindenekelőtt a politikai események nagy súlya és mennyisége, s csak másodlagosan a megváltozott statisztikai, lexikális adatok tették szükségessé. Valamennyi országról *bővebb, tágabb horizontú* ismereteket szerezhetünk a társadalmi, történelmi, politikai, gazdasági kérdésekről olvasva.

Mindkét kiadás *14 országról* közölt hosszabb-rövidebb ismertetést, hiszen míg hazánkról külön kötet jelent meg, addig a Laoszi Népi Demokratikus Köztársaság szerzett helyet magának az új kiadásban. Emellett mára Vietnam újjáegyesített szocialista köztársaságként szerepel az első kiadás idején háborútól vérző demokratikus köztársaság helyett. (A legáltalánosabb tudnivalók között érdemes lett volna fellebbenteni a fátylat arról is, miért és hogyan változott meg hat ország területe, hol csupán tucatnyi, hol pedig több tízezer négyzetkilométerrel az első kiadáshoz képest.)

Örvendetesen kibővült az országokról szóló tudnivalók között a *gazdasági életről* szóló rész. Jól jelzi ez a terjedelemnövekedés azt a hatalmas erőfeszítést, amely a szocialista országok mindegyikének különkülön és együtt is a fő politikai feladatot jelenti. Kitűnően nyomon követhető annak a ma már iskolásnak ható tételnek az igazsága, hogy a szocialista országok a fejlődés általános törvényszerűségeit figyelembe véve saját adottságaiknak megfelelő úton törekednek azonos tartalmú célok felé. Még a lexikális tömörségű gazdasági információkból is kitűnik, mit jelent az egyes államok napi gyakorlatában az extenzív fejlődésről az intenzív fejlődésre való áttérés, a szükség-

szerű váltás és a feszült világpolitikai, -gazdasági helyzet nyomán megszaporodott nehézségek legyűrése.

Mind a számadatok, mind a politikai változások bemutatása jelzi azt a *megnövekedett tekintélyt* is, amelyet a szocialista országok az elmúlt másfél évtized alatt szereztek. (Az első kiadás megjelenésekor például a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság csupán 40 állammal tartott fenn diplomáciai kapcsolatot, míg ma ezen államok száma meghaladja már a százat.) Örömteli változás – bár a kötet javára csupán ennek regisztrálása írandó –, hogy kezd kirajzolódni egy, a realitásokhoz közeledő Kína-politika képe.

A kötet egészében igyekszik a lehető *legfrissebb* információkat közzétenni, hiszen míg a statisztikai adatok általában 1984. végi állapotokat tükröznek, a kötet – a nyomdai átfutás végső lehetőségeihez igazodva – lépést próbált tartani a személyi változásokkal is.

A könyv utolsó része rövid áttekintést és eseménynaptárt tartalmaz a Varsói Szerződés szervezetének életéről, s olvasható egy rövid összefoglaló a KGST legutóbbi néhány évéről.

A tartalmilag igényes, információgazdag kötet megérdemli, hogy a külpolitikai propagandával foglalkozók kézikönyveinek polcán helyet szorítsunk neki; jól kiegészíti a hasonló jellegű információs készlet már meglévő köteteit.

SZÁNTÓ ANDRÁS

A hazai popzene „forradalmárai": a legendás szerzőpáros, Szörényi Levente és Bródy János az Illés Együttes emlékezetes búcsúkoncertjén

HASZNOS SEGÉDKÖNYV

Luca Márta: A politikai gazdaságtan oktatás módszertana

Régi adósság törlesztésére vállalkozott a Kossuth Könyvkiadó, amikor fontos szakpedagógiai jellegű könyvet jelentetett meg.

Luca Márta tanulmánya a marxizmus egyik ágára, a *politikai gazdaságtanra* vonatkozó munka, amely gazdag oktatói tapasztalatainak általánosítására épül, és konkretizálja az alapvető pedagógiai ismereteket. E könyv hasznos a kezdő oktatóknak, mert megrövidítheti egyéni módszereik „kimunkálásának" útját; sok propagandista oktatói munkáját módszertani tanulmányok nélkül kezdi el. Segítheti a tapasztaltabb oktatókat is azzal, hogy az általuk ösztönösen alkalmazott módszereket és eljárásokat tudatosabbá teszi' és esetleg módszereik kritikai felülvizsgálatára is késztetheti őket.

A szerző a módszertant szélesen értelmezi, beleérti „mindenekelőtt az oktatásban alkalmazott *nevelési és oktatási elveket* és a tőlük elválaszthatatlan, teljesítményképes tudást eredményező *eljárásokat és eszközöket*".

Luca Márta a tanulmány elején összefoglalja az oktatás hatékonyságát meghatározó tényezőket. Az *oktató személyiségét* állítja középpontba.

A könyv első része (mintegy fele) *a politikai gazdaságtan oktatásának módszertani alapelveit* elemzi. A didaktikai alapelveket és az oktatásmódszertani sa-

játosságokat elsősorban az oktatott tudományág vagy a politikai ismeretrendszer jellege, tárgya szabja meg, másrészt meghatározzák az adott ismeretrendszerre jellemző elemzési módszerek is. A szerző e felfogásnak megfelelően keresi és foglalja rendszerbe azokat a legfőbb didaktikai elveket, amelyek a politikai gazdaságtan tárgyából és módszereiből következnek.

A módszertani alapelvek között első helyen emeli ki, hogy *a marxizmus ágait csak szerves egységükben lehet oktatni.* „Klasszikusaink nem tantárgyakat írtak", a marxizmus egyetlen ágát sem lehet a többi alkotóelemtől elszakítva tanítani. Hangsúlyozza, hogy a politikai gazdaságtan oktatásán végig kell vonulnia olyan elvi problémáknak, amelyek formálják a szemléletet és elmélyítik a hallgatókban a dialektikus materialista gondolkodást.

A szerző kiemeli a *történetiség elvének* fontosságát és alkalmazásának módját a politikai gazdaságtan oktatásában.

A könyvben jelentős helyet foglal el az az elv, hogy *fejlődő tudományt* kell tanítani. Érzékelteti az oktatás jelenlegi gondjait, problémáit, amelyek a politikai gazdaságtan helyzetéből, fejlődésében meglévő nehézségeiből, különösen a szocializmus politikai gazdaságtanának kiforratlanságából adódnak, amelyekkel az oktatóknak küszködniük kell.

Jelentős teret szán a szerző *az elmélet és a gyakorlat összekapcsolásának.* Találóan emeli ki a tipikus gondokat és fogyatékosságokat, ösztönzi az oktatókat arra, hogy maguk is keressék a jobb módszereket.

Luca Márta hangsúlyozza: a politikai gazdaságtan ideológiai jellegű tudomány. *Nem lehet osztálytartalmától megfosztott,* valamiféle *„tiszta" közgazdasági nézetrendszerként* tanítani. A politikai gazdaságtan oktatásnak kell elérnie azt is, hogy a burzsoá és más antimarxista nézeteket a hallgatók felismerjék és bírálni tudják.

A könyv második része a *politikai gazdaságtan oktatásának konkrét formáit és módszereit* foglalja össze.

Áttekinti a hagyományos és az újabb oktatási formákat, rámutatva az oktatási kísérletek tapasztalataira, előnyeire és hátrányaira. A szerző óva int attól, hogy abszolutizáljuk akár a régi, akár az új, gyakran „divatos" módszereket és eljárásokat.

Rendkívül értékes a *kiscsoportos oktatás* tapasztalatainak elemzése. Az utóbbi időben több oktatási formában, például a Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetem kerületi tagozatain terjedőben van a kiscsoportos oktatás, s a kezdeti nehézségekkel küzdő propagandistáknak nagy segítséget nyújthat a tapasztalatokkal való megismerkedés. Áttekintést kapunk a programozott oktatási kísérletekről, a programok használhatóságáról és korlátairól.

A könyv foglalkozik a *jó előadás* ismérveivel, a viták tanári irányításával. Felhívja az oktatók figyelmét az egyéni tanulás tanári segítésének fontosságára. A könyv elemzi az ellenőrzés és teljesítménymérés tapasztalatait is.

A *vizsgáztatás* módszereinek kritikai megközelítése szerint a jelenleginél sokoldalúbban és korszerűbben is meg lehetne győződni a hallgatók felkészültségéről.

A könyv minden oktatót arra ösztönöz, hogy újragondolja a *klasszikusok tanulmányozásának* kérdését. A klasszikus művekből – hangsúlyozza – gondolkodásmódot lehet tanulni, tudományos módszert elsajátítani.

A szerző színes stílusát, logikáját könnyű követni. Fontos kézikönyvként ajánlhatjuk valamennyi, politikai gazdaságtant és gazdaságpolitikát oktató propagandistának, a legkülönbözőbb szintű állami, párt- és tömegszervezeti oktatásban dolgozó tanárnak.

IVÁNKAI GYÖRGYNÉ

„AZONOSULNI A PÁRT POLITIKÁJÁVAL." BEMUTATJUK TATÁR JÚLIÁT

Tatár Júlia 1965 óta propagandista. Munkája elismeréseként Lenin-emlékplakettet kapott, a Hódikötnél végez propagandamunkát. Indulásáról, politikai elkötelezettségének gyökereiről kérdezem.

– Általános iskolai igazgatóm, Kiss Gergely történelmet tanított, gimnáziumi tanárom – Mayerné dr. – logikát, Szabó Imréné történelmet. Szemléletem és világnézetem alapvető vonásait ők alakították ki. Politikai szemináriummal itt a Hódikötben találkoztam először, mint hallgató. Sokat köszönhetek Fórián Eszternek, első szemináriumvezetőmnek. Először KISZ-es szemináriumokat tartottam, a pártoktatásban 1965 óta veszek részt. Most középvezetők, tömegszervezeti vezetők, olyan gazdasági vezetők körében vezetek szemináriumot, akiknek nincs felsőfokú állami végzettségük.

– A heterogén összetételű csoportok esetén az eltérő ismeretszint, érdeklődés nem jelent-e akadályt az oktatásban?

– Mindenkihez a meglévő ismerete szintjén kell szólni. Vannak érettségizettek, van, aki csak nyolc általánost végzett. Van, akiben természetes az érdeklődés a politikai kérdések iránt, van, aki csak háttérzajként hallgatja a TV Híradót vagy a rádió műsorát. Mindenkihez hangot kell találni. Lényegesnek tartom, hogy mindenki ismerje meg, sajátítsa el a tananyagot. De

még fontosabb, hogy *a legalapvetőbb dolgok meggyőződésükké váljanak*. Értelemmel és érzelemmel azonosuljanak pártunk politikájával. Olyan ismeretekre tegyenek szert, amelyek birtokában vitaképesek lesznek.

– Hogyan lehet ezt a célt elérni?

– Mindenekelőtt tanulni kell. El kell sajátítani a tananyagot, a fogalomkészletet, a kifejezéseket. Előfordult már, hogy a társadalmi munka, amit én a társadalmilag szükséges munkaráfordítás értelmében használtam, a hallgatóknak azt jelentette, hogy szombaton elmennek óvodát meszelni. Ezért fontos a fogalmak tisztázása. Nagyon lényegesnek tartom, hogy amiről szó van, azt a saját szavaikkal is el tudják mondani. Nincs ebben gyakorlatuk az embereknek – bár már erősödik a politikai közélet –, a többség először nehezen szólal meg. Biztonságot kell szerezni, ha valaki egy testületi ülésen véleményt akar mondani. Egy másik fontos elvem: ne maradjon ki egyetlen láncszem sem, hiszen ez az ismeretrendszer egymásra épül, ha valaki ma valamit nem tanul meg, nem ért meg, a holnapi anyagot már nem lesz mihez kötnie. Ez fontos az összefüggések felismeréséhez, megértéséhez is. Mindig példákkal szemléltetek: országos és munkahelyi példákkal egyaránt.

– Kérdeznek is a hallgatói?

– Hogyne! Az órák elején mindig megbeszéljük a politikai eseményeket, a legfrissebb hazai és külföldi híreket. Ha elhangzik egy kérdés, először a többiektől próbálom rá megszerezni a választ. Legyen vita, érveljenek egymás ellenében! Igyekszem úgy irányítani a vitát, hogy ebből bontakozzon ki a válasz, világosodjon meg az igazság. Megmutatni az események hátterében meghúzódó lényeget, marxista szemlélettel értelmezni a törvényszerűségeket, az összefüggéseket. Ez sokkal nehezebb, mint egyszerűen előadni a tananyagot. Meggyőződésem, hogy annál ugyanakkor lényegesen hatékonyabb.

1965 óta sokat változott a magyar valóság. Hogyan épülnek be ezek a változások, ellentmondások a propagandista munkájába?

– Korábban azt hittük, a szocializmusban egyáltalán nincsenek ellentmondások. Azóta rájöttünk – vannak, de ezek nem antagonisztikusak. Ezt kell megértetni a hallgatókkal is. Igaz, több társadalmi rétegnek csökkent az életszínvonala, de még egy mai kis jövedelmű nyugdíjas helyzete sem hasonlítható össze a 45 előtti kilátástalan szegénységgel. Minőségi különbség van a kettő között. Ma erre van erőnk! A negatív dolgokat is el kell ismerni, különben a szavunk elveszíti hitelét. A társadalom mai, kirívó jelenségei irritálják a hallgatókat. Tudomásul veszik – esetenként beletörődnek –, hogy jelentős túlmunkával vagy kockázatvállalással az átlagosat meghaladó jövedelemre lehet szert tenni. A munka nélkül szerzett pénz azonban nagyon elkeseríti, fölháborítja őket.

– Nemcsak a szocializmus mai valóságáról, hanem a mai kapitalizmusról alkotott képpel is találkozik a propagandista. Ezt mi jellemzi?

– Elég gyakori a felületesség, hogy a felszín jelenségeiből általánosítanak. A hallgatóink is, mint a legtöbb magyar állampolgár, rendszeresen részt vesznek társasutazáson. Megkérdezik az ottani fizetéseket, beszorozzák a turistaárfolyammal, és sokan számolgatják, mi mindent kapnának annyi pénzért Magyarországon. Nem látják azonban a nem feltűnő, a meghúzódó dolgokat – a kiszolgáltatottságot, a bizonytalanságot, el sem tudják képzelni a munkanélküliséget. Volt, aki azt kérdezte: miért rémisztgetjük mi annyira az embereket a munkanélküliséggel, amikor ő ismer olyan francia családot, amelyben több munkanélküli segélyt kapnak, mint nálunk fizetést. Éppen előző este láthattuk a TV Híradóban, hogy tüntettek a munkanélküliség ellen. Miért tüntetnek akkor a francia munkanélküliek ahelyett, hogy örültek volna, amiért dolgozniuk sem kell és mégis kapnak pénzt? Kizárólag azért dolgozunk-e, hogy megéljünk, vagy mást is jelent nekünk a munka, a hasznosság tudatát, az alkotás örömét?

– Le tudja-e mérni, hogyan hasznosul a pártoktatás során megszerzett tudás, a megváltozott szemlélet?

– Van, akinek az érdeklődését nem sikerül tartósan fölkelteni. Más hallgatók a tanfolyam elvégzése után is odafigyelnek, megértik, amit hallanak, olvasnak, nem csak „zörög" vacsora közben a televízió. Meglátnak más dolgokat, problémaérzékenyebbek. A munkapadok melletti vitában hasznosulhatnak a tisztázott kérdések, a párt politikája melletti érvelésben, agitációban. Szeretek egyszerű példákkal magyarázni: a fogalmak pontos ismerete nélkülözhetetlen – én úgy érzem a napi életben is, de különösen – a politikai munkában. Aki tudja, mi az a cserearány, az azt is látja, hogy hová, mit lehet gazdaságosan exportálni és a környezetének is meg tudja magyarázni: miért épp ezt a fazont vagy ezt a cikkszámot kell gyártani, miért kell gyorsan átállni egy keresett, jól fizető termékre.

– Szeretettel emlékezett meg tanárairól. Van-e olyan tanítványa, aki esetleg ugyanilyen tisztelettel emlegeti az ön nevét?

– Sok jó propagandista van Hódmezővásárhelyen, köztük egykori tanítványaim is. Van olyan is, aki nyolc általánost végzett, de már elvégezte a Marxista–Leninista Esti Egyetemet, a filozófia szakosítót, s most jár szociálpolitika speciális kollégiumra. Rendkívül fogékony, éles eszű ember, nálam többet tud már. Szemináriumvezető, nagyon szeretik a hallgatói – Táborosi Mihálynak hívják.

– Eddig a propagandista munkájáról beszélgettünk, amely láthatólag nagy szerepet tölt be életében. Van-e családja, hobbija?

– Édesanyámmal élek. Valóban ez – a munka, a politika – játszik központi szerepet az életemben. Tagja vagyok a vállalati pártbizottságnak s vezetője a vállalati MSZBT-tagcsoportnak. Nagyon szeretek utazni, turistaként már bejártam a Szovjetuniót. Örülök annak is, hogy 140 dolgozónk járt már az MSZBT-tagcsoportunk segítségével a Szovjetunióban, a mi segítségünkkel éreztek rá az utazás ízére, szépségére.

TANÁCS ISTVÁN

E SZÁMUNK SZERZŐI

MARKÓ ISTVÁN, az MSZMP KB Gazdaságpolitikai Osztályának helyettes vezetője

BOGYÓ TIBOR, az MSZMP KB Gazdaságpolitikai Osztályának alosztályvezetője

TUNYOGI LÁSZLÓ, a KISZ Központi Bizottságának osztályvezető-helyettese

FÁCZÁNYI ÖDÖN, a Propagandista rovatvezetője

SZLUKA EMIL újságíró

MÄRLE GYÖRGY, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem adjunktusa

EMŐDI GYULA, a filozófiatudomány kandidátusa, az MSZMP Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóságának tanszékvezetője

RADNAI GYÖRGY, az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának munkatársa

LANTOS LÁSZLÓ, az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium pártbizottságának titkára

KRASZNAI ANTAL, a Hazafias Népfront Baranya Megyei Bizottságának titkára

BÁNFALVINÉ KERTI MÁRIA, az MSZMP Budapesti Bizottság Oktatási Igazgatóságának tanára

BENKŐ PÉTER, a politikatudomány kandidátusa, az MSZMP KB Politikai Főiskolájának tanára

SIMÓ ENDRE, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának munkatársa

BARBI BALÁZS, a Külügyminisztérium munkatársa

UNGOR TIBOR, az MSZMP Szolnok Megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának vezetője

DANCS JÓZSEF, az MSZMP Veszprém Megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának tanszékvezetője

CSIBY SÁNDOR, a MÚOSZ Oktatási Igazgatóságának igazgatója

SZABÓ EDIT, a Budapesti Műszaki Egyetem Marxizmus-Leninizmus Intézetének adjunktusa

NAGY ANDOR, a neveléstudomány kandidátusa, az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola tanszékvezető tanára

SIMÁRDI TAMÁS, a Magyar Távirati Iroda havannai tudósítója

DÉRI ERZSÉBET, a Társadalmi Szemle olvasószerkesztője

LINTNER FERENCNÉ, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának munkatársa

SZÁNTÓ ANDRÁS újságíró, a Magyar Távirati Iroda külpolitikai szerkesztője

IVÁNKAI GYÖRGYNÉ, az MSZMP Pest Megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának tanára

TANÁCS ISTVÁN újságíró, a Népszabadság Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megyei tudósítója